

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Místa paměti s důrazem na drobné sakrální
památky v příbězích a životech**

Bc. Jitka Haumerová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce

**Místa paměti s důrazem na drobné sakrální
památky v příbězích a životech**

Bc. Jitka Haumerová

Vedoucí práce:

PhDr. Tereza Šlehoferová, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce PhDr. Tereze Šlehoferové, PhD. za odborné vedení a cenné rady, které mi během zpracování diplomové práce poskytla. Dále děkuji všem, kteří se na práci podíleli, informátorům za jejich ochotu sdílet své vzpomínky a životní příběhy, přátelům za pomoc a postřehy všeho druhu. Zvláštní poděkování patří také mé rodině a přítelovi za jejich duchovní podporu, lásku a důvěru ve mne vloženou.

Obsah

1 ÚVOD	1
1.1 Cíl práce	2
2 TEORETICKÁ ČÁST	4
2.1 Studium prostoru v antropologii	4
2.1.1 Konceptualizace místa	7
2.1.2 Humanistická geografie	9
2.1.2.1 Vnímání místa	11
2.1.2.2 Vazba na místo	13
2.1.2.3 Příběhy o místě	14
2.2 Krajina	16
2.2.1 Antropologie krajiny	18
2.2.2 Kulturní krajina	20
2.3 Paměť	22
2.3.1 Živá paměť	25
2.3.2 Místa paměti	28
2.3.2.1 Drobné sakrální památky	31
2.4 Výzkumný region	34
2.4.1 Šumava	34
2.4.2 Sudety	35
2.4.3 Obce ve výzkumném regionu	37
3 METODOLOGICKÁ ČÁST	40
3.1 Metodologie výzkumu	40
3.1.1 Struktura rozhovoru	43
3.1.2 Popis zkoumaného souboru	45

4	ANALYTICKO-INTERPRETAČNÍ ČÁST	48
4.1	Výsledky výzkumu	48
4.1.1	Zakořenění do místa.....	48
4.1.1.1	Dětství a každodennost.....	49
4.1.1.2	Místa dětských her.....	51
4.1.1.3	Procházky a poznávání okolí	54
4.1.1.4	Shrnutí	58
4.1.2	Místa jako nositelé paměti	59
4.1.2.1	Zaniklá místa.....	59
4.1.2.2	Zajímavá místa.....	64
4.1.2.3	Osobní místa.....	67
4.1.2.4	Shrnutí	69
4.1.3	Drobné sakrální památky jako uchovatelé paměti	70
4.1.3.1	Stav drobných sakrálních památek	70
4.1.3.2	Drobné sakrální památky jako nositelé hodnot	74
4.1.3.3	Osobní paměť vztahující se k drobným sakrálním památkám	76
4.1.3.4	Shrnutí	79
4.1.4	Vzpomínky na odsun a dosídlování.....	79
4.1.4.1	Odsun a dosídlování v rovině vzpomínek a vztahů 81	
4.1.4.2	Vývoj česko-německých vztahů po roce 1989.....	84
4.1.4.3	Shrnutí	86
4.1.5	Odraz společenských změn v krajině	86
4.1.5.1	Shrnutí	90
4.2	Diskuze.....	91
5	ZÁVĚR	94
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	98
7	RESUMÉ	103

8 PŘÍLOHY	104
8.1 Seznam tabulek	104
8.2 Osnova polostrukturovaného rozhovoru.....	105
8.3 Obrazová příloha: fotografická příloha	108

1 ÚVOD

Prostor, ve kterém se člověk pohybuje, místa, která člověk utváří a okolní krajina, která se otiskuje do charakteru člověka, jsou fenomény neodmyslitelně spjaté s lidskou kulturou. Setkáváme se s nimi dnes a denně, odehrávají se v nich naše životy, přetváříme je k obrazu svému a stejně tak oni zpětně působí na nás. Rovněž paměť člověka, jeho zážitky a zkušenosti jsou jedny ze složek sociokulturních teorií. Místo a paměť k sobě mají velmi blízko, protože každá vzpomínka současně odkazuje k místu, kde se udála. Místo a paměť, památná místa či paměť míst. Všechna tato slovní spojení odkazují k tématu předkládané práce, jímž jsou místa paměti.

Místo může nést pozitivní i negativní konotace, z místa můžeme mít strach, ale můžeme ho i milovat, jedno místo se může stát naším oblíbeným, jinému se budeme naopak snažit vyhýbat. Místo může spojovat i rozdělovat. Místo se utváří díky nám, našemu vnímání, naplňování jej významem, ale současně i místo působí na nás, vyvolává v nás pocity, vzpomínky. Podobný stejnosměrný proces je spojován i s fenoménem krajiny.

Krajina má nejen ekologický rozměr, ale i sociální, na který se tato práce zaměřuje. Propojení člověka a krajiny může vyústit například v sakrální rozměr krajiny. Kapličky, Boží muka nebo křížky jsou jedním z typických krajino tvorných prvků. Pomáhají dotvářet podobu naší krajiny, obraz venkova a rovněž mohou být považovány za nositele paměti či hodnot.

Mají místa svou paměť? Jaké příběhy jsou v ní skryty? A jak se tato paměť proměňuje? To jsou základní otázky, na které se práce snaží nalézt odpovědi. Hlavním cílem práce je odhalit, jaká místa jsou z aktéřské perspektivy považována za uchovatele paměti, jaká konkrétní

paměť a vzpomínky se k nim vztahují a jakou roli v této problematice zastávají v současnosti drobné sakrální památky.

Práce je rozdělena do tří částí. Úvodní část představuje teoretické vymezení kategorií místa, paměti a drobných sakrálních památek. Jsou přestaveny základní definice a koncepty, z kterých práce a především realizovaný výzkum vycházejí. V této části práce je čtenáři přiblíženo i prostředí výzkumného regionu.

Výzkumné metody jsou popsány v metodologické části práce. V jednotlivých kapitolách je představen postup výzkumu, osnova polostrukturovaného rozhovoru, který byl zvolen jako hlavní metoda k získání dat v terénu a rovněž je charakterizován zkoumaný soubor, obyvatelé zvolených obcí ve výzkumném regionu. Během pozorování v terénu byla pořízena i vizuální dokumentace v podobě fotografií okolní krajiny a míst, která informátoři zmiňovali ve svých vyprávěních.

Poslední částí práce je analyticko-interpretativní část. Tato kapitola shrnuje výsledky výzkumu, dává je do souvislosti s teoretickými východisky uvedenými v úvodní části práce a pomocí úryvků výpovědí informátorů se snaží odpovědět na položené výzkumné otázky. Data, získaná v průběhu výzkumu a následně přetvořená na textový materiál, jsou v této části práce vyhodnocena s cílem, co nejlépe porozumět a vysvětlit, jak informátoři vnímají okolní krajinu, která místa pro ně tvoří uchovatele paměti a o jakou paměť se v těchto případech jedná.

1.1 Cíl práce

Tato diplomová práce vychází z teorií a konceptů využívaných v humanistické geografii a antropologii krajiny. Práce se věnuje percepci krajiny, místům paměti a živé paměti z aktérského hlediska. Cílem práce je zjistit subjektivní vnímání míst jednotlivci v jejich žitém okolí, jaké vazby si na místa utvářejí a jak je skrze místa a vzpomínky na ně uchováván čas

v krajině. Práce klade v duchu kvalitativních metod, tak typických pro antropologii, důraz na výpovědi samotných místních obyvatel, participantů výzkumu, a snaží se odhalit roli krajiny a míst paměti, kterými jsou například drobné sakrální památky, v jejich příbězích a životech. Souhrnně řečeno, práce se zabývá zasazením vzpomínek do míst a cílem práce je zjistit, jaká místa pro aktéry plní funkci uchovatele paměti.

Předložená práce se snaží nalézt odpovědi na následující výzkumné otázky:

Do jaké míry jsou informátoři propojeni s místem, kde žijí?

Jaká místa jsou pro informátory důležitá? Proč?

Jaké se s těmito místy pojí vzpomínky?

Na jaká místa nejraději či nejintenzivněji vzpomínají?

Jakou roli hrají v žité paměti informátorů drobné sakrální památky?

Jaká živá paměť se k těmto památkám váže a jak jsou vnímány současnými populacemi?

Jak se paměť míst proměňuje?

Práce si klade za cíl odhalit vnímání a reprezentaci krajiny, s důrazem především na jednotlivá konkrétní místa, lidmi, kteří v této krajině žijí a mají s těmito místy osobní zkušenosti. Tyto vzpomínky na místa, odvíjející se právě od osobních zkušeností, které informátoři sdělili během výzkumu ve svých vyprávěních a příbězích, práce dále analyticky reflektuje.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Studium prostoru v antropologii

Prostor je všudypřítomný, obklopuje nás a místa v něm mají vliv na veškeré naše bytí, způsoby produkce, vnímání času nebo konstrukci identity. „Prostor a jeho chápání je jednou ze základních kategorií zaměstnávajících lidskou mysl v souvislosti s celou řadou každodenních činností, ať již mají charakter těch nejjednodušších, rutinně prováděných, zautomatizovaných činností, či abstraktních představ a operací ovlivňujících samotného jedince a jeho každodennost, či společnost v daleko širším měřítku a v jejím vývoji.“ (Vágai 2011:81). Sociální a humanitní vědy se zaměřují především na prostor sociální, který je naplněn lidskými zkušenostmi, významy a symboly.

Prostor můžeme pojímat jako sociální konstrukt (Cresswell 2004:10). Na tento fakt poukázal například americký antropolog Edward T. Hall, který jako jeden z prvních badatelů nejen teoreticky zdůvodnil, že podoba prostoru je kulturně podmíněna, ale tuto skutečnost i empiricky potvrdil (Mácha 2010:229; viz též Křišťuf–Zíková et al. 2015:10). Jinými slovy, v prostoru, v kterém se pohybují lidé, se odráží kultura dané společnosti. Uspořádání prostoru často odráží sociální organizaci společnosti, její kosmologii, operující mocenské struktury a další sociálně-kulturní kontext, přičemž klasifikace prostoru se může kulturu od kultury významně lišit.

Prostor byl samozřejmě vždy součástí etnografických prací, už těch, které vznikaly v samých počátcích oboru, ale nebyl nijak explicitně tematizován, natož zkoumán, hlouběji interpretován nebo považován za rovnocenného spoluhráče člověka. Popis prostoru, který etnikum či populace obývala, byl chápán spíše jen jako pozadí samotné etnografie, jako součást popisu materiálních podmínek a každodennosti. Pokud se

přírodnímu prostředí a prostorovým souvislostem lidského chování nativních populací dostalo hlubšího tematizování, tak jen pro podpoření dalších teoretických argumentů, vztahujících se k samotné společnosti a její kultuře (Křišťuf–Zíková et al. 2015:10; Low a Lawrence-Zúniga 2003:1).

Eric Hirsch (1995:1) uvádí jako příklad monografii *Argonauts of the Western Pacific*, jejímž autorem je Bronislaw Malinowski. Ten zde používá popis krajiny a životního prostředí Trobriandských ostrovů pouze pro vykreslení participačního efektu u čtenáře. Takovýto popis prostředí, podaný z „objektivní“ perspektivy samotného badatele, se ale může diametrálně odlišovat od pohledu jedince z dané nativní populace. Hirsch (1995:23) přirovnává postavení prostředí v antropologii, konkrétně pak životního prostředí, ke statusu, který je v tomto oboru připisován tělu. Ačkoli oba koncepty byly v sociálních vědách všudypřítomné, do značné míry zůstávaly neproblematizované.

Role prostoru byla podceňována po značnou dobu vývoje celé antropologické disciplíny, přičemž proměna ve vnímání prostoru v oboru přichází až v 2. polovině 20. století (Mácha 2010:228). Někdy se v souvislosti s těmito změnami hovoří o tzv. prostorovém obratu (spatial turn) v sociálních vědách, který je možno datovat do přelomu 60. a 70. let 20. století. V této době došlo v otázkách prostoru a míst k navázání mezioborové spolupráce antropologie s geografii, což sebou přineslo vzájemnému obohacení obou akademických odvětví. Rekonceptualizace místa na počátku 70. let souvisela s předcházející pozitivistickou krizí, která postihla nejen sociální vědy. Pozitivistické paradigma, se svým důrazem na racionalitu a studium faktů, ponechávalo jen velmi málo prostoru pro zkušenosti jednotlivce. Dosavadní definice týkající se prostoru byly kritizovány za svou přehnanou abstraktnost. Následné odklonění se od pozitivistického způsobu výzkumu je charakteristické zaměřením se na subjektivní zkušenosti jedinců, zvýšením zájmu

o každodenní lidské činnosti a jejich významy. Do centra geografické pozornosti je postaven člověk a jeho vnímání prostoru. Badatelé se začínají přiklánět především ke kvalitativním metodám, které jsou konečně uznány jako rovnocenné vůči metodám kvantitativním.

Významné změny v chápání kultury prostorovými způsoby vyvrcholily v 90. letech, kdy došlo k uznání prostoru jako podstatné složky sociokulturní teorie a po období statického chápání prostoru a krajiny, je těmto fenoménům připsána role jednajících aktérů (Low a Lawrence-Zúniga 2003:1; Mácha 2010: 225-6). Nejen člověk a společenství, která utváří, ovlivňují prostor kolem sebe a krajinu, ale i krajina působí na lidské skupiny. „Je-li skupina zasazena do nějakého prostoru, mění jej ke svému obrazu, ale zároveň se podřizuje a přizpůsobuje hmotným věcem, které jí odolávají.“ (Halbwachs 2009:187). Můžeme tedy hovořit o obousměrném procesu působení prostoru, potažmo krajiny, a člověka.

Změny, které se na poli sociálních věd odehrály v oblasti prostoru, rezonují například v přístupu Gibase a Pauknerové k antropologii krajiny: „Podle nás není možné porozumět krajině či ji uchopit bez zaměření se na člověka, ať již konkrétního jedince, či člověka v rámci sociokulturních souvislostí, protože právě on zahaluje svět kolem sebe do pavučiny významů, do níž je sám zároveň zavěšen.“ (Gibas a Pauknerová 2009:132). Dále ve svém článku ještě doplňují, že „krajina je vždy subjektivní“, a že je vždy prožitkem jen jednoho konkrétního člověka, který na ni hledí, cítí jí nebo se jí dotýká (Gibas a Pauknerová 2009:133). Zde je možné spatřit jasný odkaz k humanistické geografii a zkušenostem jedince.

I tato práce se skrze kvalitativní metody snaží odkrýt subjektivní postoje, zkušenosti a vazby, které mají jedinci k místům. Krajina vždy odkazuje k lidem, lidé se vztahují ke krajině. Stejně tak místa jsou utvářena lidskými subjekty skrze jazyk, symboly nebo významy. Vnímání

krajiny, míst a dalších krajinotvorných prvků, kterými mohou být například drobné sakrální památky, současnými populacemi stojí v centru zájmu této diplomové práce.

2.1.1 Konceptualizace místa

Pro potřeby této práce je důležité definovat základní pojmy, kterými jsou prostor, místo a krajina. Při formulaci výchozích definic můžeme čerpat z Tima Cresswella (2004). Prostor je nejobecnější z těchto kategorií a můžeme o něm přemýšlet jako o obecné a neohraničené substanci, v rámci níž můžeme nacházet další dvě z kategorií – místa a krajiny. Cresswell (2004:10) vymezuje prostor jedině ve vztahu k místu a naopak. Vychází ze stanovisek humanistické geografie a sociální produkce prostoru. Prostor je podle něj amorfní oblastí bez významu, která poskytuje základní souřadnice pro život člověka. Až díky přidání významu některým částem tohoto prostoru, vznikají místa. Jako jednu z technik, jak naplnit místo významem, uvádí Cresswell (2004:97) pojmenování. Krajinu definuje Cresswell jako „část reliéfu země na kterou se díváme z určitého bodu“ (Cresswell 2004:10). Pojmu krajiny je věnována následující samostatná kapitola.

Co se týče místa, poznamenává Cresswell hned v úvodu své knihy *Place: A Short Introduction*, že se nejedná o akademický termín, ale o slovo, které používáme v každodenních promluvách, a které je zabalené v běžném slova smyslu (Cresswell 2004:1). O světě obvykle přemýšlíme jako o souboru různých míst. Místo vzniká přetvořením určité části prostoru (Cresswell 2004:2), jinými slovy, místo je konkrétní částí prostoru, která získala význam (Cresswell 2004:7). Při konceptualizaci místa se Cresswell (2004:7) opírá o teze politického geografa Johna Agnewa, který předložil tři základní aspekty, které definují místo. Mezi náležitosti místa řadí jeho polohu nebo-li ohraničitelnost, tedy materiální uspořádání místa. Dalším stanoviskem je dějiště nebo-li podoba místa,

kteřá je často výsledkem lidské činnosti v rámci sociálních a kulturních vztahů. Posledním hlediskem je význam místa, což je vztah místa a člověka, schopnost člověka vytvářet významy. Místo je konkrétní částí prostoru, která je nositelem významu a člověk je její součástí.

Kulturním přetvořením prostoru na místo, může být například vystavění studánky nebo Božích muk, což je způsob tvorby místa a dodání této specifické části prostoru významu, stejně jako třeba pojmenování tohoto místa. Člověk a místo jsou jednoznačně ve vzájemném vztahu a jedno může ovlivňovat druhé a naopak. O vztahu jedince k místu a působení místa na jedince píše ve svém článku mimo jiné Vávra, který zdůrazňuje především každodennost: „Velmi důležité jsou každodenní aktivity člověka v místě, kde žije, kde má svůj domov. Jedinec si vytváří mentální mapu s preferencemi a postoji k různým místům.“ (Vávra 2010:461). Vazba člověka na místo je stvrzena i vzpomínkami, které se k této části prostoru vážou.

Zabývat se místem znamená zabývat se především místy samotnými, to znamená jejich polohou, hranicemi, významy, které nesou, a praktikami, které jsou na nich vykonávány. Stejně důležité je ale věnovat pozornost i samotnému vnímání místa, do nějž se předchozí jmenované charakteristiky promítají (Cresswell 2004:50). Některá místa pak můžeme vnímat jako idylická a radostná, jiná jako neutěšená, smutná či dokonce obávaná. Ať tak či onak, místa odkazují k našim zkušenostem s nimi, vzpomínkám, k tomu, co o nich víme a jaké v nás vyvolávají pocity. „Místo v sobě vždy zahrnuje pocit z místa, dokonce i pokud tato zkušenost nebyla nijak zvlášť příjemná.“ (Butz a Eyles 1997:2).

Cresswell (2004:51) shrnuje vývoj konceptualizace místa v sociálních vědách do celkem tří postojů. Deskriptivní přístup, který nahlíží na svět jako na shluk míst, která lze nezávisle na sobě popsat a studovat. Sociálně-konstruktivistický přístup, který vidí sociální

konstruovanost míst jako součást větších strukturálních procesů ve společnosti. Zastánce nachází tento přístup především v řadách neomarxistů, feministických hnutí a post-strukturalistů. Posledním zmiňovaným pojetím místa je fenomenologický přístup, který se zaměřuje na místo z hlediska jeho jedinečnosti a lidské zkušenosti. Fenomenologický přístup je aplikovaný zejména humanistickými geografy.

2.1.2 Humanistická geografie

Pro přístup k místu, pramenící z humanistické geografie, je především charakteristická snaha porozumění místu z pohledu jednotlivce. Humanistický přístup jde na úroveň samotného aktéra a zajímá se o to, jaký skutečný význam má místo pro člověka. Tímto svým postojem se humanističtí geografové vymezují vůči fyzickým geografům. „Takové vymezování začalo ve 20. letech minulého století, kdy autoři jako de la Blache, Sauer a další reagovali kriticky na geografický či environmentální determinismus, tedy na tvrzení, že lidské aktivity jsou určované prostředím.“ (Vávra 2010:462). Pro příslušníky proudu humánní geografie je typické, že na místa nahlíží jako na produkt zkušeností (Cresswell 2004:21). Rovněž ve vztahu k místům zdůrazňuje význam každodenních běžných aktivit (Cresswell 2004:39). Tato východiska humanistické geografie jsou významným teoretickým inspiračním zdrojem pro tuto diplomovou práci, jejímž ústředním tématem je jedinec, místo a paměť.

Humanistická geografie, která se vyvíjí od konce 60. let, vychází ve svém studiu místa, pro které je důležitá zvláště zkušenost žitého místa, z evropské kontinentální filozofie, především z existencialismu a fenomenologie (Butz a Eyles 1997:2; Cresswell 2004:20). Fenomenologická tradice je spojena s představiteli, mezi které se řadí například Edmund Husserl, Martin Heidegger či Maurice Merleau-Ponty. Fenomenologický pohled na svět se soustředí na člověka a celou jeho

existenci, včetně pocitů, emocí a nálad. „Fenomenologická filosofie zaměřená na významy staví do popředí jedince a jeho vztah k místu a zkušenosti s místem.“ (Vávra 2011:75). Z fenomenologické inspirace pramení zjištění humanistických geografů, že být člověkem znamená vztahovat se k místu. Ve fenomenologickém pojetí místa je místo určeno bytím člověka v něm. Především z Heideggerova pojednání o lidském bytí v prostoru a konceptu prostorovosti pak čerpají humanističtí geografové Yi-Fu Tuan a Edward Relph (Vávra 2010:462).

Tuan publikuje v roce 1976 článek *Humanistic Geography*, kde shrnuje některá stanoviska tohoto přístupu. Ke geografickým tématům přistupuje humanistická geografie skrze lidské zkušenosti, vnímání a vědění, s konečným cílem lepšího pochopení člověka. „Humanistická geografie dosahuje pochopení lidského světa studiem lidského vztahu k přírodě, studiem geografického chování lidí, stejně jako studiem pocitů a myšlenek lidí, které se vztahují k prostoru a místu.“ (Tuan 1976:266). Humanistická geografie se zaměřuje na témata, která zajímají geography běžně, ale nabízí nový úhel pohledu. Badatelé navazující na tento směr studia prostoru by se měli snažit o hluboké porozumění vazby člověka na místo. Hlavním cílem humanistických geografů je interpretovat lidskou zkušenost a „objasnit význam pojmů, symbolů a aspirací, které se týkají prostoru a místa.“ (Tuan 1976:275).

Výzkum prostoru v rámci humanistické geografie odkazuje především ke kvalitativním metodám, které jsou charakteristické i pro antropologii. Jedině skrze aktérský přístup k místu je možné zjistit význam místa pro člověka a způsoby, jak je ono místo či krajina vnímána. Humanistický přístup pátrá po hlubším významu místa pro lidskou existenci a to například zdůrazňováním jedinečných citových zážitků člověka. Jedním ze způsobů jak se dopátrat subjektivních reprezentací místa, je vedení rozhovorů s lidmi, kteří v daných místech, regionech či

krajinách žijí. Skrze příběhy je možno odhalit osobní zažívání místa, o což usiluje i tato práce.

Humanistická geografie se nesnaží o identifikaci obecných zákonitostí vztahujících se k prostoru, ale spíše o pochopení individuálních přístupů jedinců k místům. Individualitou badatele je pak ovlivněn i samotný výzkum, čemuž dle humanistických geografů nelze zabránit. Jinými slovy, výsledky výzkumu budou vždy ovlivněny osobou výzkumníka. Kritika humanistické geografie by se proto mohla vztahovat k těmto skutečnostem a vyčítat humanistickým geografům produkci značně individualizovaných, neověřitelných a nezobecnitelných informací.

2.1.2.1 Vnímání místa

V otázce míst se tato práce opírá především o koncept vnímání míst (sense of place), s kterým přišel americký geograf čínského původu Yi-Fu Tuan, jakožto významný průkopník a čelní představitel proudu humanistické geografie. Jak píše Cresswell (2004:130), Tuanova práce je klíčová pro porozumění přístupu k místu v humanistické geografii, ale i v dalších navazujících (nejen) geografických směrech. Ústředním tématem prací Tuana a dalších humanistických geografů se stal jedinec a místo. Cílem vzniknuvších publikací a realizovaných výzkumů je co nejvíce porozumět vztahu člověka a prostředí.

Tuan se zaměřil především na vazbu člověka k místu, která je dána lidskými zkušenostmi a pocity. „Tuan definuje místo skrze jeho komparaci s prostorem. Rozvinul smysl prostoru jako otevřené arény dějů a pohybu, zatímco místo je podle něj spojeno se zastavením a spočinutím, kdy se člověk stává jeho součástí.“ (Cresswell 2004:20). Místo je především o významu a péči, které mu člověk poskytuje. Důležitou roli hraje zaměření se na vnímání (perception) a zkušenosti (experience) člověka s místy, čímž může být interpretován význam míst, přičemž některá místa dosahují pro člověka hlubšího významu než místa jiná (Vávra 2010:464).

Některé lokality disponují přitažlivostí, která v člověku vyvolává jistý nedefinovatelný smysl spřízněnosti s tímto místem a chuť znovu a znovu se sem vracet (Jackson 1995:24).

Z nediferencovaného prostoru se stane místo tím, že ho obdaříme hodnotou (Tuan 2001:6). Jako významného nositele těchto hodnot viděl Tuan jazyk. V lidské řeči spatřoval jednu ze složek celkové síly, která přeměňuje přírodu na žitá místa (Tuan 1991:685). Místo je tím obohaceno o lidskou složku a vyčlení se z prostoru. Uzavřením a humanizováním prostoru je vytvořeno místo, které je klidným středobodem hodnot (Tuan 2001:54). Místo a jeho vnímání pak odkazuje nejen k subjektivním zkušenostem člověka s ním, ale i k emocionálnímu náboji těchto žitých zkušeností. „Když prostor cítíme jako důkladně známý, stává se místem.“ (Tuan 2001:73). Vnímání místa a tím získávání pocitu z místa, je dlouhodobým procesem, jež se skládá ze všedních zkušeností, které člověk vrší den za dnem, rok za rokem (Tuan 2001:183). Skrze koncept vnímání místa je místo nahlíženo jako ohnisko cítěných hodnot, jako středobod lidských zkušeností a aspirací (Butz a Eyles 1997:2).

K porozumění vnímání místa významně přispěla i práce Keitha H. Bassa, která je považována za vysoce originální (Feld 2014:2). Přístup, jež Basso aplikoval ve svých výzkumech, propojující v sobě znalosti lingvistiky a kulturní antropologie, ukazuje, že jazyk a příběhy jsou klíčové pro způsob, jakým západní Apačové konstruují okolní svět (Feld 2014:2). Vztah mezi místem a člověkem je produkován skrze aktivity, které jsou v místě vykonávané a význam místa je tím „vetkán do struktury sociálního života“ (Basso 1996:57). Sociální život člověka se totiž odehrává nejenom v čase, ale i v prostoru. Basso zaměřuje svoji pozornost na význam místa, v němž spatřuje jeden ze základních rozměrů lidské existence (Basso 1996:54). Basso nachází inspiraci v Heideggerově konceptu bytí, který se podle něj odráží ve vztahu člověka a místa, ve způsobu jakým lidé zakládají svoji znalost krajiny, kterou obývají, jak jsou s ní propojeni

(Basso 1996:54). Lze tedy říci, že význam místa se utváří na základě dlouhodobého života lidí v místě a jejich každodenních aktivit.

2.1.2.2 Vazba na místo

Je-li určitá část prostoru naplněna významem, stane se místem a žije-li člověk dlouhodobě v tomto místě a vykonává-li v něm své každodenní aktivity, stane se místo součástí jeho identity a potom je možné tento vztah člověka a místa označit za vazbu na místo (place attachment). Tato práce vychází z předpokladu, že místo, identita a každodenní aktivity jsou nevyhnutelně propojeny, čímž se zabýval i kanadský geograf Edward Relph (1976). „V knize *Place and Placelessness* staví Relph na tom, co popisuje jako naše praktické znalosti míst – velmi běžné a všední znalosti toho, kde se odehrávají naše životy.“ (Cresswell 2004:21). Místa jsou často utvářena na základě každodenních praktik a vznikne-li u člověka na základě těchto jednání silná vazba na nějaké místo, je potom toto místo pro něj zdrojem identity. Vazby, které si člověk tvoří na místo, jsou nedílnou součástí procesu sebe-identifikace (Butz a Eyles 1997:2).

Místo považuje Relph za nesmírně důležité pro celou lidskou existenci a veškeré životní zkušenosti, které jsou místem vlastně ustanovovány. Relphův přístup k místu vychází z fenomenologické filozofie, především z Heideggerových koncepcí autentické lidské existence a pobytu (Dasein). Navazuje na ně myšlenkami o zakořenění (rootedness) člověka do místa nebo-li připoutání člověka k místu, ztotožnění se s místem. Při budování vazby na místo je důležitá především rovina času. Čím déle člověk v místě žije, tím více se k místu vztahuje a ztotožňuje se s ním (Cresswell 2004:22). Za takové místo, kde lidé nejvíce pociťují zakořeněnost a vazbu na ono místo, je nejčastěji považován domov.

Relph propojuje myšlenku místa s představou autenticity (Cresswell 2004:129; Relph 1976:78). Ke klasifikaci vazby člověka k místu používá

Relph dichotomii zasvěcenosti (insideness) a nezasvěcenosti (outsideness). „Klíčovým rozlišujícím prvkem u Relpha je právě identita“ (Vávra 2010:469) a na základě ztotožnění se člověka s místem je možné rozlišovat mezi těmito dvěma pojmy. Tato identita se utváří na základě zkušeností jedince s místem. Čím jsou žité zkušenosti dlouhodobější, tím identita sílí a člověk se cítí být součástí místa. Naproti tomu člověk nezasvěcený stojí vně místa, je mu odcizen, například jako turista. Význam místa odkazuje k pocitům jedinečnosti a identity lidí, kteří v něm žijí a tím pádem k odlišení se od ostatních, kteří k místu nepřísluší (Tuan 2001:166). „S významem místa je spojena identita a charakter místa, a to jak ve vnímání a cítění místních obyvatel, členů lokální komunity, tak také návštěvníků.“ (Vávra 2010:464).

Vazbou na místo, která je důležitým konceptem pro tuto práci, se zabýval i Tuan, který ji označuje pojmem topofílie (topophilia). Při definování pojmu topofílie čerpal Tuan z díla francouzského přírodovědce a fenomenologa Gastona Bachelarda (Sinclair 1995:69). Topofílie odkazuje k citové vazbě mezi člověkem a místem, přičemž aby místo získalo nějaký význam, je potřeba o něj pečovat (Creswell 2004: 20). Tento termín může být chápán jako láska k místu nebo péče o místo, kdy „Tuan používal termín k popisu spojení lidského cítění s místem“ (Beery, Jönsson, a Elmberg 2015:8843). Milování místa a pečování o něj, emocionální spojení člověka s místem, je dalším ze způsobů, jak obdařit místo významem a vyjmout jej tak z okolního amorfního prostoru. Pojem je i nadále aplikován, ač v širším pojetí než jej původně použil Tuan, s cílem lépe porozumět vztahu člověka a přírody (Beery, Jönsson, a Elmberg 2015:8848).

2.1.2.3 Příběhy o místě

Tato práce a realizovaný výzkum vychází z předpokladu, že poznat a pochopit, jak je místo lidmi vnímáno a jaká je mezi místem a člověkem vazba, je možné skrze vedení rozhovorů s místními lidmi na daná témata.

Lidé se k místům vztahují prostřednictvím toho, co o nich vědí a pomocí příběhů, které se zakládají na jejich vlastních zkušenostech. Stejně tak americký antropolog Keith H. Basso se zaměřil na studium příběhů o místech (narrating place) a jejich jménech ve svém dlouhodobém výzkumu u západních Apačů, který prováděl v 80. letech 20. století. Basso sledoval, jak skrze příběhy a jejich interpretaci místní populace vnímají a zažívají místa, jakým způsobem nazírají na okolní svět. Prostřednictvím povídání si s místními lidmi o krajině, která je obklopuje, je možno porozumět kulturní konstrukci prostředí (Low a Lawrence-Zúniga 2003:16-17; též viz Feld 2014).

Gibas s Pauknerovou (2009) se rovněž ve svém průkopnickém článku na poli české antropologie krajiny snaží vyzdvihnout sociální rovinu výzkumů míst a krajiny, o což usiluje i tato práce. Při studiu krajiny nelze opomínat její obyvatele a je potřeba s nimi o krajině mluvit. „Podle nás není možné porozumět krajině či ji uchopit bez zaměření se na člověka, ať již konkrétního jedince, či člověka v rámci sociokulturních souvislostí, protože právě on zahaluje svět kolem sebe do pavučiny významů, do níž je sám zároveň zavěšen. Krajina je pro nás onou pavučinou mnohem spíš než samotným prostorem mezi stromy, kde se pavučina rozepíná.“ (Gibas a Pauknerová 2009:132). I při snaze o hlubší pochopení významu místa je potřeba se zaměřit na pocity jedinců, kteří jsou členy společnosti, která v daném místě žije. Tito lidé svým životem v místě rozvíjejí jeho historii a jejich pocity jsou výsledkem zkušeností a paměti, které se k místu vztahují (Vávra 2010:468).

Dle Tuana (1991:694) by řeč a psané slovo měly být považovány za nedílnou součást samotné tvorby míst, ale i snah o jejich porozumění. Jazyk totiž považuje za sílu, s kterou člověk denně operuje a s níž je schopen místo vystavět, udržet jej při životě nebo mu dokonce dopomoci k zániku (Tuan 1991:694). Vyprávění a orálním projevům věnovala etnologie a antropologie vždy zvýšenou pozornost, protože skrze

interpretaci příběhů se může badatel dozvědět důležité informace o jedinci i kultuře celé společnosti. „Jako 'vyprávění' lze označit kulturní techniku, která činí minulé uchopitelným a pochopitelným tím, že je sdělováno to, co je považováno za zajímavé, důležité, tedy hodné pro další podávání.“ (Lozoviuk 2005:30). Skrze vyprávění, typicky lidskou aktivitu, se člověk snaží o uspořádání času a prostoru v rámci jeho každodenního života a učinit jej přehledným. Příběhy mají sílu formovat a transformovat chápání míst. Příběhy, které k nám jazykem dané komunity promlouvají, v sobě ztělesňují hodnoty, jež tato společnost vyznává (Cronon 1992:1374). „Sdělováno je obvykle to, co má nějakou „informační“ hodnotu. Vypravěč je často sdělovaným nějak osobně zasažen, identifikuje se s obsahem vyprávění a obvykle věří tomu, co vypráví.“ (Lozoviuk 2005:31).

Stejně tak Basso odhalil tuto důležitost příběhů o místech pro celou komunitu západních Apačů. Pohled na krajinu, vycházející z jejich narativů, zpracoval především v práci *Wisdom Sits in Places*. „Zavádí termín place-world, tedy svět utvářený místy, které jsou příběhy činícími jedincův život přehledný a srozumitelný. Krajina v pojetí Bassa je tedy place-world, soubor známých míst tvořící uchopitelný celek. Tato místa jsou výsledkem lidské intelektuální aktivity (place-making), prostřednictvím které se jedinec pokouší zjistit, co se na tom místě odehrálo a proč by ho to vlastně mělo vůbec zajímat.“ (Mácha 2010:232). I další Bassovy práce odkazují k „síle příběhu“ (Feld 2014:2).

2.2 Krajina

Tato práce se opírá o teze humanistického geografa Cresswella (2004:10), který o krajině hovoří, jako o části zemského reliéfu, na který člověk hledí z určitého bodu. Krajina je především vizuální ideou a kombinuje v sobě to, co je viděno se způsobem, jak je to viděno. V rovině pohledů vzniká i základní odlišení krajiny od místa – v případě krajiny se

jedná o pohled zvenčí, člověk, který se na krajinu dívá, stojí mimo ni, oproti tomu pohled na místo je pohledem vnitřním, propojujícím vědění a zkušenosti (Cresswell 2004: 10-11). „V krajině nežijeme – hledíme na ni.“ (Cresswell 2004:11).

Antropologický pohled na krajinu se zaměřuje především na její sociální rovinu, protože vždy je krajina „nějakým způsobem propojena s lidmi a s tím, jak lidé rozumějí světu, reagují na něj a přetvářejí jej“ (Krištuf–Zíková et al. 2015:8). V krajině dochází k setkávání sociální roviny s rovinou materiální a vzniklým průsečíkem mohou být například místa paměti, jakými jsou, mimo jiné, drobné sakrální památky, případně studánky apod. Tuan shledává krajinu značně humanizovanou a především ta evropská je podle něj protknuta historickými relikty, které odkazují na staletou, někde i tisíciletou kontinuitu života (Tuan 2001:191).

Při vyslovení slova krajina se každému jedinci může vybavit úplně jiný obraz, ale obecně se má za to, že původ slova krajina je starogermánský a odkazuje k německému slovu Landschaft a anglickému landscape, přičemž ve středověku termín krajina označoval pozemek, na kterém si hospodařil rolník sám. „Krajinou se tedy rozuměla pouze ta část světa, již vnímal jedinec hospodařící na konkrétním kousku země.“ (Gojda 2000:59). Co se týče původu onoho anglického slova landscape, shodují se badatelé na jeho nizozemském původu, kdy kořeny konceptu krajiny jsou spojovány především s výtvarným uměním a tzv. malebností krajiny (Hirsch 1995:2; Schama 2007:8). S tím souvisí i dnešní pojetí krajiny jako estetického zážitku, které má své kořeny především v romantismu, což je umělecký směr 1. poloviny 19. století, který oživil zájem o středověké umění, obnovu památek a přírodu (Chodura 1999:47). Romantismus reaguje na racionalismus a neosobní směřování civilizace tím, že hledá cestu zpět do lůna přírody, do minulosti.

„Krajina představuje dynamický prostorový systém zemského povrchu, ve kterém jsou člověk a jeho aktivity v interakci s přírodními podmínkami a přírodními zdroji území, které vytvářejí předpoklady pro existenci organismů, ekosystémů a lidské společnosti.“ (Hrnčiarová et al. 2009:11). Jak je vidět z uvedené citace z úvodu *Atlasu krajiny České republiky*, při definici krajiny se ani převážně geograficky orientovaná práce neobejde bez odkazu na člověka a jeho činnost, která po tisíce let ovlivňuje přírodní podmínky. Stejně tak se i tato práce zajímá především o sociální rozměr krajiny. Chce zjistit, jak je minulost lidských populací, která je v krajině zapsána, čtena skrze vlastní zkušenosti současnými populacemi. Výchozími teoriemi pro toto poznání kulturní krajiny jsou kromě stanovisek humanistické geografie i přístupy ryze antropologické.

2.2.1 Antropologie krajiny

Stejně tak, jako se liší aktéřské vnímání krajiny, liší se i přístupy vědních disciplín k pojmu krajina. Pro tuto práci je důležitý především antropologický přístup ke krajině, tzv. antropologie krajiny, jež byla ustavena jako podobor antropologie v 90. letech, díky zvýšení zájmu o krajinu v této době (Krištuf–Zíková et al. 2015:11). V současných antropologických diskuzích se můžeme setkat s různými způsoby, jak definovat fenomén krajiny. Jedná se například o dichotomii kulturní (umělé) a přirozené krajiny, kdy tvůrčími procesy kultury vzniká z přírodní krajiny kulturní krajina (Gojda 2000:63). Tato práce vychází ze stanoviska obousměrného působení člověka na krajinu a krajiny na člověka, stejně jako o tom hovoří antropologie krajiny. Lidské populace odedávna přetvářejí životní prostředí, které je obklopuje. Rovněž krajina působí na člověka, formuje ho a vtiskuje se do jeho identity. Tato nová pojetí prostoru konce 20. století „krajinu chápou jako fenomén s vnitřní dynamikou, strukturou a pamětí, jako živou soustavu“ (Gojda 2000:61). Antropologie nahlíží na krajinu jako na spoluhráče sociálních a kulturních

procesů týkajících se člověka, kdy krajina „není pouze pasivním médiem, sama vyvolává reakce, sama má schopnost jednat vůči lidem, pobízet jejich jednání – jinými slovy, krajina má tzv. agency“ (Křišťuf–Zíková et al. 2015:9).

Podle antropologa Erica Hirsche je krajina vztahem mezi popředím (foreground) a pozadím (background) sociálního života (Hirsch 1995:3). Díky vztahu mezi těmito dvěma póly zkušenosti, tenzí mezi místem neboli tradicí (popředím) a prostorem, tedy modernitou (pozadím) (Hirsch 1995:23), se pro Hirsche krajina jeví jako kulturní proces (Hirsch 1995:5; Křišťuf–Zíková et al. 2015:12; Mácha 2010:232). Křišťuf–Zíková et al. (2015:12) shrnují Hirschovu teorii tím, že „v krajině se střetává sociálně, kulturně a historicky ukotvená obecná a prostorově formovaná představa a konkrétní lidská zkušenost ukotvená do konkrétních míst“. Mácha (2010:232) označuje celý sborník za jednu z prvních publikací, která soustředí pozornost na krajinu z antropologické perspektivy.

K antropologii krajiny, rozvíjející se v posledních letech i na našem území, se vyjádřili ve svém pionýrském článku Gibas s Pauknerovou, přičemž tuto disciplínu chápou jako „obor na pomezí kulturní geografie a antropologie“ (2009:132). Dle těchto autorů může antropologie krajiny přispět k analýze člověka a společnosti (Gibas a Pauknerová 2009:142). Cílem jejich příspěvku bylo především rozvést diskuzi o krajině a na poli humanitních věd, vrátit krajině její sociální rozměr a poukázat, že existují i jiné náhledy na tento fenomén než pouze skrze optiku přírodních věd, o což se snaží i tato práce.

Inspirací pro tuto práci je i myšlenka subjektivity krajiny, jež Gibas s Pauknerovou rozebírají ve výše zmíněném textu. „Krajina vzniká a ustavuje se z toho, jak lidé prožívají okolní svět a jak mu rozumějí. Krajina je vždy krajinou toho, kdo výsek okolního světa nějakým způsobem chápe jako kompaktní a jemu srozumitelný celek, kdo jej nějakým způsobem

zažívá.“ (Gibas a Pauknerová 2009:133). Podobně vyzvedává subjektivní zkušenost s místem Yi-Fu Tuan, když tvrdí, že význam místa se vztahuje k pocitům, zkušenostem a paměti jednotlivců (Vávra 2010:468). I Keith H. Basso odkazuje ke zkušenostem z míst, jež jsou individuálním prožitkem jedinců (Basso 1996:55). Gibas s Pauknerovou dále pokračují v rozvíjení konceptu subjektivního prožitku krajiny, skrze zapojení všech našich smyslů, časové roviny a konkrétní lidské zkušenosti. To, jakým způsobem člověk prožívá krajinu, „ovlivňuje paměť, co člověk poznal, naučil se a zažil“ (Gibas a Pauknerová 2009:133-134). I pro potřeby této práce je časová rovina velmi důležitá a skrze krajinné prvky jako jsou například kapličky, křížky či Boží muka může docházet k protínání jak minulosti, tak přítomnosti, ale i budoucnosti.

2.2.2 Kulturní krajina

Obecně pojem kulturní krajina odkazuje k dlouhodobému a hlubokému ovlivňování krajiny lidskou činností. V konceptu kulturní krajiny se propojuje několik motivů – neustávající proměnlivost krajiny, propojenost krajiny a kultury a vztah lidí ke krajině. Jak říká Schama: „Krajiny jsou na prvním místě kulturním jevem, nikoli přírodním; jsou to konstrukty imaginace projektované do dřeva, vody a kamene.“ (Schama 2007:65). Stejně tak tato práce se vztahuje především ke kulturní a symbolické rovině krajiny, tedy i krajinotvorným prvkům jako jsou drobné sakrální památky, z aktérského hlediska.

Kromě působení přírodních sil, díky nimž dochází v průběhu času k materiálním změnám na zemském reliéfu, je krajina po tisíciletí ovlivňována činností lidských společností. Těmto procesům, kterými člověk působí na přírodní krajinu a přetváří ji v kulturní krajinu, se říká antropogenní procesy (Lipský 2000:5). Tyto pochody působí oproti přírodnímu dění velkou rychlostí, současně i změny, na kterých se podílejí, mohou být velmi výrazné. Díky neustálému přírodnímu i

materiálnímu přetváření prochází krajina nekončící proměnou a nelze v žádném případě hovořit o jakkoliv strnulém stavu. Taková přestavba krajinné struktury může být radikální, například vlivem nějaké silné přírodní síly, jakou představuje kupříkladu zemětřesení. Krajinu může silně poznamenat i demografická krize v podobě válečného konfliktu či epidemie nebo se může jednat o změny menšího charakteru, spojené například s výstavbou, kácením lesa apod. (Lipský 2000:5).

Kulturní krajinou se krajina nestává jen díky změnám v její materii, ale i nabýváním významů a zásahy kultury v symbolické rovině, kdy jedním z mnoha případů je například pojmenovávání. Pojmenování míst v krajině, neboli toponyma, mohou odrážet původ míst či jejich vývoj, významné události nebo zbytky dalších stop působení člověka po staletí v krajině. „Místní a pomístní názvy vznikly z potřeby člověka orientovat se v krajině a odlišit od sebe jednotlivé objekty.“ (Fatková et al. 2014:90). Ač můžeme toponyma považovat za nositele paměti v krajině, i ony se v průběhu času vyvíjejí, některá zanikají, jiná vznikají (Fatková et al. 2014:90). Krajinný vývoj bez konce se tedy týká přírodní, materiální i symbolické roviny. „Krajina zároveň není něco strnulého, nějaký pomník minulosti, ale právě naopak.“ (Fatková et al. 2014:8). Informace vepsané v místních a pomístních jménech mohou představovat určité kulturní dědictví a být i zdrojem identity pro lidi, kteří v lokalitě nebo regionu žijí, takže není divu, že existují snahy, které chtějí jít proti přirozenému toku času a toponyma cíleně ochraňovat. Stejně je to i se záchranou drobných sakrálních památek, jež jsou také označovány jako nositelé paměti a jeden ze symbolů naší kulturní krajiny.

Krajina je nejen pozorovanou scénérií, jak o ní hovořil Cresswell (2004), ale i specifickým celkem, který je komplexní, plný protikladů, vnitřního napětí a nelze o něm přemýšlet bez odkazu na člověka. „Pojem krajina v sobě zahrnuje jak přírodu, tak lidi; jak minulost, tak přítomnost; jak určité fyzické znaky či objekty, tak společenské a kulturní hodnoty,

keré jim přiřazujeme.“ (Kučera 2009:6). I Bukačová s Fákem (2006:21) vidí kulturní krajinu jako „mnohoznačný prostor“, na němž se stejnou měrou podílí přírodní dispozice a lidé.

Pojem kulturní krajina odkazuje k vazbě člověka na krajinu, k vnímání krajiny lidskými subjekty, k příběhům a vzpomínkám, jež obyvatelé či návštěvníci zažili v konkrétních místech. „Vedle fyzických atributů krajinu tvoří lidé, jejich činy, slova nebo myšlenky podléhající paměti. Každý fragment hmotného světa má svoji opravdovost v našich vzpomínkách, ve zkušenostech s ním. A protože jsou všechny naše zkušenosti konfrontovány s pamětí, paměť sama se vlastně stává krajinou.“ (Sklenička 2011:37).

2.3 Paměť

Následující kapitoly budou zaměřeny na možnosti čtení v krajině na základě konceptů živé paměti a míst paměti, protože „místo a paměť jsou nevyhnutelně propleteny“ (Cresswell 2004:85). Jednak je možno hovořit o paměti krajiny, která se odráží ve fyzickém uspořádání krajiny, ale rovněž může být krajina nositelem vzpomínek, jak o tom píše například Petr Sklenička (2011:36), který přirovnává krajinu k palimpsestu, několikvrstvému a stále přepisovanému pergamenu. Krajina se neustále proměňuje v čase a proto je potřeba zajímat se o paměť lidí v krajině žijících – živou paměť. Paměť místních vázající se ke krajině je často kolektivní záležitostí, přičemž s konceptem kolektivní paměti pracuje především Maurice Halbwachs (2009).

Paměť a naše vzpomínky se vztahují k dějům, které se udály v minulosti, v časech vzdálených i těch nedávných. Tyto historické události mohou být jednak zapsané v dějepisných knihách, ale i takřkajíc „živé“, předávané právě pomocí paměti, tudíž „vedle historie psané existuje historie živá, která prochází a obnovuje se napříč časem a v níž

můžeme nalézt celou řadu dřívějších proudů, které zmizely pouze zdánlivě“ (Halbwachs 2009:108). K nalezení těchto naoko zmizelých vzpomínek pak člověku může pomoci jeho členství v nějaké skupině, přičemž paměť skupiny i skupina sama o sobě jsou ukotveny v prostorovém rámci (Halbwachs 2009:200–223). Nicméně ten samý prostor ale může každá skupina interpretovat svým originálním způsobem.

Prostřednictvím paměti členů dané skupiny dochází k neustálé kontinuitě času. Problém může vyvstat při přerušení této kontinuity, například zásahem do skupiny zvenčí, například politickou silou, jako se tomu stalo v případě státem řízeným odsunem sudetských Němců z českého pohraničí. Až do současnosti zasahují komplexní stopy minulosti, které „lze spatřit také ve výrazu postav, ve vzhledu míst, a dokonce ve způsobech myšlení a cítění, jež se nevědomě uchovávají a přenášejí určitými osobami a v určitých prostředích“ (Halbwachs 2009:108–109).

Svou paměť, vztahující se k určitým místům během života vršíme, vzpomínka se přidává ke vzpomínce, až si k nějakému místu vytvoříme silnější vztah než k místu jinému. Jako místo, produkující nejvíce vzpomínek a mající nejsilnější emocionální náboj, je tradičně uváděn domov. „Domov je ukázkovým příkladem místa, kde lidé cítí smysl oddanosti a zakořenění do místa.“ (Cresswell 2004:24). Domov je pro většinu lidí místem s nejvyšším významem, je to místo, kde mohou být sami sebou, odkazuje ke sdílení s nejbližšími, navozuje pocity bezpečí a péče, podílí se na tvorbě identity jedince. Low a Lawrence-Zúniga (2003:13) přišli s pojmem vepsaného prostoru (inscribed space), kterým se snaží vysvětlit základní vztah mezi lidmi a prostředím, které obývají. „Termín v sobě zahrnuje proces, kdy lidé 'zapisují' trvalým způsobem svou přítomnost do okolního prostředí“, tím naplňují část amorfního prostoru významem a vytvářejí z něj místo (Low a Lawrence-Zúniga

2003:13). Teprve zkušenosti a vzpomínky lidí dělají z geografických míst opravdová žitá místa.

O paměti ve vztahu k prostoru, místům či krajině můžeme hovořit i v méně abstraktní rovině, než jsou pocity a zkušenosti. Paměť může být zachycena například ve formě statistických dat (soupisy obyvatel, katastry apod.), na fotografiích nebo mapách. „Historické materiály představují cenný a nenahraditelný zdroj informací pro pochopení současného stavu krajiny a pro plánování jakýchkoliv změn ve využívání krajiny.“ (Lipský 2000:17). V případě krajiny jsou nejčastěji analyzovány staré mapy, které zachycují historickou proměnu krajiny a jsou proto významným pomocníkem při odhalování paměti krajiny (Brůna a Křováková 2005:25; Fatková et al. 2014:83–84). V případě map je ale potřeba počítat s tím, že nejsou hodnotově neutrálními odrazy reality, ale naopak jsou vyjádřením reprezentace světa jejich tvůrců (Fatková et al. 2014:84). To platí dvojnásob u map starých. „Vypovídací hodnota těchto map je poplatná nejenom době jejich vzniku, ale také současnému účelu, pro který jsou informace z tehdejších mapových děl odvozovány.“ (Plánek a Voženílek 2009:32).

Tak, jako mohou být mapy do jisté míry subjektivním počinem, například selekcí svého obsahu, je i čtení v krajině určitým způsobem subjektivní záležitostí a závisí na vlastnostech konkrétních jedinců. Sklenička přirovnává krajinu ke knize a podobně si počíná i při popisu paměti krajiny: „Schopnost číst krajinu hodně závisí na vzdělání čtenáře. Na bohatosti jeho slovní zásoby. Na schopnosti vnímat fyzické objekty a současně znát nebo vycítit jejich nehmotné významy a souvislosti. Na umění odkrývat paměť krajiny. Přimět ji vydat své vzpomínky.“ (Sklenička 2011:24-25).

2.3.1 Živá paměť

Tato práce nahlíží na paměť zapsanou v krajině skrze koncept živé paměti. Propojením materiálního zápisu historie v krajině, samotné krajiny, paměti, novodobé historie a místních obyvatel vzniká koncept živé paměti (Fatková et al. 2014:101). „Živá paměť“ se od běžného konceptu paměti krajiny liší především tím, že ji obohacuje o propojení dávnější minulosti a fyzické podoby prostoru s místními obyvateli a jejich názory, pocity a zážitky“ (Fatková et al. 2014:8), což koresponduje se subjektivním prožíváním míst, jak jej nastínil proud humanistické geografie. Jinými slovy, živá paměť, to jsou především vzpomínky místních obyvatel. V případě následujícího výzkumu živé paměti krajiny jsou oněmi materiemi, ke kterým se váže kolektivní i individuální paměť a příběhy, především drobné sakrální objekty, ale i další místa paměti, která informátoři sami zmiňovali.

Paměť prostředí je utvářena různými pozůstatky minulosti, které přetrvaly dodnes, od stavebních památek po tvary zemského reliéfu. Povětšinou oblé kopce české krajiny svědčí o dlouhé paměti této krajiny a tím vlastně i lidí v ní žijících. „Paměť krajiny není jen to, že některé její části jsou staré a mají v sobě ukryt záznam o minulých dějinách (např. chrám, rašelina). V hlubším smyslu je to schopnost krajiny své již uplynulé časové vrstvy znovu oživovat.“ (Sádlo 2009:3). Jak již bylo řečeno, vzájemné působení lidí a prostředí je chápáno jako obousměrný proces, proto i „paměť krajiny vzniká propojením paměti prostředí a paměti nás lidí“ (Kučera 2009:6).

Nositeli paměti v krajině, ze které dále vychází koncept živé paměti, jsou prvky přírodního charakteru i pozůstatky antropogenních procesů. Tlumočníky paměti zapsané v krajině a starobylými nositeli historie z řádu přírody mohou být například stromy. Každý strom je krajino tvorným prvkem a například aleje, ať už vysázené aristokraty z dlouhověkových

stromů jako jsou lípy nebo ovocné aleje vysázené obyčejnými lidmi kvůli užitku z plodů těchto stromů, jsou typickou součástí naší krajiny (Aleje jako součást naší krajiny 2007). Stejně tak se paměť otiskla i do pozůstatků lidské činnosti, materiálních projevů v prostředí, které ukotvují paměť krajiny ve „více či méně výrazných krajinných prvcích, ať jsou to staré domy, stopy po výrobě dřevěného uhlí nebo klimatické události zachycené v geologickém profilu“ (Fatková et al. 2014:101). Připomenutí života předešlých obyvatel krajiny dalším generacím můžeme spatřovat také v drobných sakrálních památkách, ale i dalších místech paměti.

Paměť kulturní krajiny tedy rozumíme řadu historických událostí, které jsou zapsané do krajiny a to ať už materiálně nebo sociálně. „V takto chápané krajině je minulost fixována v subtilní síti vzpomínek lidí, kteří v ní žili a žijí nebo ji navštívili“ (Fatková et al. 2014:8), přičemž ze vzpomínek místních obyvatel, kteří jsou nositeli živé paměti, vychází i výzkum realizovaný v rámci této diplomové práce. Vnímání kulturní krajiny a zasazení vzpomínek do míst je možno porozumět skrze vyprávění místních lidí o krajině a proto v centru zájmu badatelů zabývajících se paměťí spojenou s krajinou, stojí příběhy o místech a jejich interpretace.

Jak již bylo řečeno, krajina se vyvíjí a některá místa v ní zanikají, což byl častý příklad náboženských památek, ale i celých obcí a oblastí, které se ze dne na den staly součástí vojenského prostoru. To, že některé místo zmizelo z mapy, ještě nemusí nutně znamenat, že zmizelo z živé paměti obyvatel. „Krajina prochází v průběhu času řadou změn. Některá místa v krajině, která byla důležitá, ztrácí na významu, další místa, kde se lidé scházeli, zmizela stejně jako některé stavby, které byly zbourány.“ (Fatková et al. 2014:95). Naproti tomu jiná místa, která dříve nebyla považována za významná, mohou postupně sílit a přitahovat pozornost a tím postupně i vršit paměť.

Živá paměť odkazuje k přináležení člověka k místu, kde žije. „Když člověk někde žije, někam patří, podílí se na vytváření místa a vytváření místa je i do značné míry vytváření jeho minulosti a tyto procesy jsou neoddělitelně propojené s procesy vytváření osobní i sociální identity (Fatková et al. 2014:101). To znamená, že mezi člověkem a krajinou existuje obousměrný vztah, jenž odkazuje k tomu, jak lidé rozumí světu kolem sebe, a který se podílí na utváří lidské identity, ať osobní nebo skupinové (Křišťuf–Zíková et al. 2015:8). Člověk, jehož identita je spjata s místem, které obývá, jež je s místem ztotožněn, „zná místní názvy [...] významné události, které se na daném místě staly [...] vyzná se ve jménech a příjmeních členů místní komunity a v rodinných vazbách v daném místě.“ (Vávra 2010:469).

Chápání krajiny místními lidmi bylo zjišťováno na základě výzkumných rozhovorů, které se zaměřovaly na drobné sakrální památky, ale i na další aspekty, které informátoři připisovali okolní krajině. Na základě konceptu živé paměti je možno identifikovat ve výpovědích participantů, z řad obyvatel žijících v krajině, jejich individuální i kolektivní vnímání prostoru, který je považován za důvěrně známý a blízký, za domov. Takové chápání krajiny jako domova je problematické především v pohraničí díky ztrátě určité kontinuity paměti. „Žije zde podstatně méně obyvatel než před válkou a většinou se jedná o přistěhovalce, kteří nalézají vztah ke krajině teprve v druhé či třetí generaci. Krajina se jich zmocňuje jen postupně, protože doma jsme tam, kde máme předky.“ (Cílek 2009:39).

K tomu, aby se místo stalo pro člověka jeho domovem, je potřeba pečovat o něj, milovat ho a rovněž ho dále poznávat, skrze bytí v něm, ale i skrze příběhy, které se k němu vážou. Proces vytváření domova „je neodmyslitelně propojený s utvářením kolektivní identity srozumitelné ve vztahu k okolní krajině, kterou skupina obývá, přičemž klíčovou dimenzí v tomto procesu je koncept kolektivní paměti“ (Fatková et al. 2014:83).

Koncept kolektivní paměti odkazuje ke sdílené paměti lidí v krajině žijících. „Naše vzpomínky zůstávají za každých okolností kolektivní a jsou nám připomínány ostatními, i když se týkají událostí, na nichž jsme se podíleli sami, nebo věcí, které jsme viděli pouze my.“ (Halbwachs 2009:51). Individuální paměť splývá s pamětí kolektivní - „individuální paměť je vždy součástí paměti širší, sdílené, kolektivní“ (Burzová et al. 2013:272). Rekonstrukce takových vzpomínek je možná pouze tehdy, jsme-li dlouhodobě součástí nějakého společenství, ať už je to národ nebo vesnické společenství (Halbwachs 2009:61). Tato rekonstrukce nebo oživení vzpomínky probíhá nahlížením události z pohledu dané skupiny (Halbwachs 2009:63). Jinými slovy, k této rekonstrukci paměti jsou důležitým prostředkem sdílené vzpomínky v rámci skupiny a snaha o pochopení jejího specifického pohledu na svět. „Kolektivní paměť je skupinovou představou toho, co se událo, je zasazovaná mj. v prostoru/krajině a stává se základem kolektivní identity i sociální soudružnosti.“ (Fatková et al. 2014:83). Kolektivní paměť je možno rozumět pomístní jména, příběhy o místech nebo různé vzpomínky lidí, které se vztahují ke krajině a tzv. místům paměti.

2.3.2 Místa paměti

Již zmiňovaným propojením míst a paměti vznikají tzv. místa paměti. Pod takovýmto označením není potřeba si představovat pouze místa s několika století trvající kontinuitou, jako je například zřícenina hradu nebo barokní kostel, ale často i velmi běžná a všední místa, louku za vesnicí či cestičku mezi poli, která často nejsou pro většinu lidí téměř viditelná. Vzhledem k vysoké různorodosti míst na světě je společnou charakteristikou míst paměti pouze to, že jsou nositelem nějaké paměti, osobní, společenské či kolektivní. Pierre Nora označuje tyto místa za hybridní, smíšená, protože v sobě propojují materiální, symbolickou i funkční rovinu prostorového bytí (Nora 2012:14). V rámci míst paměti

dochází k „materializaci kolektivně sdílených představ“ a jejich předání dalším generacím (Zíková a Fatková 2014:204).

Svět kolem nás sestává z míst, která jsou heterogenní, více či méně svébytná a především naplněná významy díky lidským zkušenostem a vzpomínkám, které se k nim vztahují. Pokud je nějaké místo vrchovatě naplněno všemi těmito charakteristikami, hovoříme o tzv. *geniu loci* daného místa. Takovým místem, které je obdařeno jakýmsi emocionálním kouzlem, může být jen několik málo čtverečních metrů, křížek stojící mezi lípami, lavička s výhledem do kraje, ale i celá krajina (Sádlo 2009:2). Tyto lokality jsou ukotveny v každodenním zažívání světa, často jsou snadno přístupné, ale současně se od okolí významně liší, například svým emocionálním nábojem, který mají pro konkrétního jedince (Jackson 1995:24). *Genius loci* může být chápán jako duch místa, atmosféra místa, specifický charakter místa, stejně jako může odkazovat k životu předků a být nazírán jako „dědictví minulých generací“ (Vencálek 2009:4). *Genius loci* vyjadřuje náš pohled na krajinu jako na svébytný fenomén, vyjadřuje určitou osobitost místa nebo krajiny, „je pojmem ontologickým i epistemologickým zároveň – je to duše krajiny i způsob jak krajinu vidět“ (Sádlo 1998:96).

Krajina, paměť či místa paměti se vážou k identitě každého člověka. „Každá společnost vytváří v prostoru, který obývá, určitý rámeček, kam zasazuje své vzpomínky.“ (Zíková a Fatková 2014:203). V prostoru tak vznikají specifická místa a užíváním těchto míst a okolního prostoru místními lidmi je zpětně ovlivňována jejich sociální identita. Paměť místa (*place-memory*) interpretuje Cresswell jako „schopnost místa probudit minulost k životu a tím přispět k produkci a reprodukci společenské paměti“ (Cresswell 2004:87). Takovými místy, posilujícími kolektivní paměť a rovněž i kolektivní identitu, jsou například muzea. Místa mají většinou celou řadu vzpomínek a v případě kolektivní paměti je především

otázkou politiky, kterým z nich bude připsán větší význam a budou povýšeny na vzpomínky veřejné (Cresswell 2004:89–90).

Místa paměti v sobě uchovávají pocit kontinuity, hodnoty a momenty minulosti (Nora 2012:8). Podle Nory (2012:10) odkazuje paměť pouze k soukromým vzpomínkám a i místa paměti se vztahují především k subjektivnímu vzpomínání lidí, které je často zahaleno v závoji nostalgie. Výzkum míst paměti je možné provádět především skrze rozhovory s lidmi, kteří jsou s těmito místy určitým způsobem spjati, právě díky svým vzpomínkám. Pro porozumění okolní krajině, které má nemalý vliv na její další vývoj, je rozhodující dlouhodobé setrvání člověka na daném místě (Vencálek 2009:4). Vzhledem k neustálému vývoji krajiny, stejně tak i lidských subjektů, je paměť ovlivněna současností. Vyprávění pamětníků „je vždy interpretací minulosti, která je zakotvena v současných podmínkách společenství paměti“ (Burzová et al. 2013:263).

Pokud přistoupíme na myšlenku míst jako jednajících aktérů, je možno říci, že místa vyvolávají svá vlastní pole významu, nálady, charakter a ducha (Basso 1996:54). Pak se může člověku zdát, že místa vlastně sama mluví, prozrazují svou paměť, kterou do sebe akumulují v průběhu času. Obzvláště do míst paměti je otisknuto mnoho ze života člověka. Místo žije a vypráví skrze myšlenky a pocity lidí, kteří se o něj starají, jsou v těchto místech emocionálně zainteresováni a rovněž jsou tato místa součástí jejich osobnosti (Basso 1996:54).

Místem paměti se stane místo díky nějaké důležité události pro život člověka, která se v něm odehrála nebo naopak díky každodenním, naprosto všedním aktivitám jeho obyvatel. Zkušenost, zakládající se na každodennosti, je ukotvena v materiální rovině každodenního života, která je historicky, ekonomicky a politicky produkována (Burzová et al. 2013:264). Současná každodennost se v mnoha ohledech liší od každodennosti poloviny minulého století. Nicméně v každé době může

vzniknout vztah mezi člověkem a místem, přičemž jde především o hloubku tohoto vztahu a ne už tolik o velikost daného místa. „Důležitější je malé místo, se kterým souzním, než velké poutní místo, kde jsem jen návštěvníkem.“ (Cílek 2005:214).

2.3.2.1 Drobné sakrální památky

Místem paměti, na něž se soustředí pozornost této práce, může být mimo jiné drobná památka v krajině. V oblasti drobných památek neexistuje jednoznačná typologie a památky je možno členit dle různých kritérií, která si zvolí sám badatel. „Pojem drobné památky je pestrou mozaikou objektů, v níž se jeden každý od druhého liší nejen výpravností, tvarem a materiálem, ale též důvodem, pro který vznikl, svým osudem a významem pro společnost.“ (Belisová 2013:4). Tato práce se zaměřuje na památky sakrální, jež vymezuje důvod jejich vzniku – lidská zbožnost. V Plzeňském kraji je evidováno více než osm set různých sakrálních objektů (Bukačová et al. 2004:87).

Sakrální rozměr krajiny odkazuje k umístění různých náboženských staveb v krajině. Tyto památky jsou často nenápadnou ozdobou naší krajiny, pomáhají ji spoluutvářet a jsou její nedílnou součástí. Při cestách do krajiny se vždy s nějakou takovou stavbou setkáme a rovněž jsou kostelíky, kapličky, Boží muka nebo křížky často situovány přímo ve vesnicích, obcích i městech. Drobné sakrální památky, které vznikaly díky tvůrčím procesům kultury v krajině, jsou vlastně jakýmsi materiálním zápisem historie v krajině. Drobné sakrální stavby jako kříže, Boží muka nebo kapličky „jsou jedním z významných nositelů paměti a citového náboje krajiny“, stejně jako vztyčené kameny nebo studánky a od těchto památek se často odvíjí náš vztah, který si postupně budujeme ke krajině (Cílek 2005:39–44). Skrze profánní i sakrální objekty v krajině „velmi často začíná citová vazba ke krajině domova, jež nakonec vyústí ve vážnější vztah k životnímu prostředí“ (Cílek 2005:48).

Prostor je lidmi vnímán skrze objekty a místa, pročež má člověk od nepaměti potřebu vytvářet nějaké body, a tím prostor diferencovat a naplňovat jej významem. Těmito body mohou být drobné sakrální památky. A co je možno si pod tímto souhrnným termínem představit? Jiří Konečný ve své bakalářské práci používá následující typologii drobných sakrálních staveb: kříže, Boží muka, kaple, zvonice, smírčí kříže, sochy světců a křížové cesty (Konečný 2013).

Kříž je v české krajině zastoupen zřejmě nejčastěji a Chodura jej definuje jako: „zdobný symbol Kristova ukřižování“ (Chodura 1999:33). Do kategorie křížů můžeme zařadit ještě smírčí kříže, které byly nejčastěji stavěny z kamene na místech, kde se stalo nějaké neštěstí či hrdelní zločin. Boží muka jsou drobným kamenným nebo zděným objektem nacházejícím se zejména ve volné krajině, který nejčastěji nabývá formu sloupku s rozšířeným prostorem v horní části pro sošku, malbu nebo reliéf a zpravidla bývají ukončena křížem (Chodura 1999:10–11). Kaplí Chodura rozumí „menší bohoslužebný prostor; bývá samostatná (i patrová), nebo začleněná do dispozice kostela; kaple křtící (baptisterium), pohřební, pro rodinné příslušníky apod.“ (Chodura 1999:23). Zvonice je samostatně stojící stavba, která slouží k zavěšení zvonu a která je funkčně propojená s kostelem (Kuča 2001:8–9). V Chodurově *Malém slovníku pojmů sakrální architektury* nalezneme i heslo křížová cesta, která je zde definována jako „soubor vyobrazení Kristova utrpení, vrcholící Ukřižováním a Uložením do hrobu. Od 15. století cyklus sedmi zastavení; pod vlivem františkánské zbožnosti od 17. století až čtrnácti zastavení.“ (Chodura 1999:33).

V krajině, která je součástí vymezeného výzkumného regionu této práce, se člověk nejčastěji setká s křížky, většinou litinovými, umístěnými v kamenném podstavci a kapličkami. „Návesní a polní kapličky patří k běžným zděným drobným památkám [...] Vyskytují se ve dvou klasických provedeních jako kaple výklenkové, označované též jako otevřené, a jako

kaple s vnitřním prostorem, označované jako uzavřené.“ (Bukačová a Fák 2006:16). Křížek nebo kaplička jsou často situovány ve stínu několika stromů, což není náhoda. Stromy, nejčastěji lípy nebo kaštiny, byly vysazovány současně s výstavbou drobné památky. „Staly se pak vizuální dominantou krajiny a upozorňovaly svým mimořádným vzrůstem ve volné krajině na existenci drobné sakrální památky.“ (Bukačová a Fák 2006:25).

Z pozic etnografie a antropologie je možné nahlížet na drobné sakrální památky jako na projev hmotné lidové kultury, ale také jako na svědky dávných časů a nositele paměti a příběhů, jimž přihlížely (Nusek 2003:15). Klvač s Musilem vidí v těchto objektech „symboly trvání“, které jako by říkaly: „Pamatujeme, co Ty pamatovat nemůžeš. To, že stojíme na svém místě, je hodno úcty. Okolní krajina by bez nás nebyla úplná.“ (Klvač a Musil 2003:17). Hlavní důvody budování křížů, Božích muk a kapliček jsou známy dvojí – jednak byly stavěny na místech, která byla již v předkřesťanské době považována za významná a staly se připomínkou této paměti, ale s odkazem k nové víře v jednoho Boha nebo byly vystavěny na zcela novém místě, které tím měly vyzdvihnout z okolního prostoru a připomenout jej lidem v nových souvislostech, například jako projev vděčnosti Bohu nebo jako vzpomínku na tragickou událost apod. (Klvač a Musil 2003:17–18).

Krajina, stejně jako společnost, prochází v průběhu času změnami a jedno se zrcadlí v druhém. Závažné události sebou vždy nesou jednak změnu vztahů skupiny k místu, ale i změnu místa samotného, i když ta probíhá pomaleji (Halbwachs 2009:188,191). Výraznými změnami prošla česká společnost, krajina i vnímání drobných sakrálních objektů v ní, i ve 20. století. Jednak jsou to události spojené s 2. sv. v., následným odsunem sudetských Němců a umělým dosídlováním vybydlených lokalit. Rovněž socialistický režim, panující přes 40 let na našem území, se nesmazatelně vepsal do rázu krajiny a jeho ateistický charakter poznamenal (či dokonce zničil) kříže, Boží muka, kapličky a další drobné

památky v krajině. Významnou změnou ve vnímání krajiny, objektů v ní zasazených, i celkovou její údržbou a obnovitelností, je pak rok 1989. Tyto a další historické události „psané historie“ se tedy projeví i v „historii živé“.

2.4 Výzkumný region

Výzkumným regionem se vzhledem k možnostem této diplomové práce stal pouze malý výsek z šumavské krajiny. Výzkumným terénem se stala oblast v blízkosti města Sušice, ležící v okrese Klatovy, v Plzeňském kraji, v jihozápadních Čechách. Konkrétně se jedná o okolí obcí Dlouhá Ves, Bohdašice, Annín, Nové Městečko, Palvínov a Vatětice. Tato oblast byla vybrána díky zevrubné znalosti lokality autorkou práce. Území je součástí Šumavského podhůří, tudíž je volně přístupné, nicméně už v sobě akumuluje rysy klasického Šumavského života. Kraj je rovněž zajímavý tím, že geograficky spadá do tzv. Sudet, jež se dotkla řada významných událostí spojených s obdobím před, během i po 2. světové válce, především etnosociální procesy, které probíhaly v těchto pohraničních oblastech.

2.4.1 Šumava

Šumava je rozsáhlým pohořím, ležícím na jihozápadě České republiky, které tvoří hranici s Německem a částečně i s Rakouskem. Geograficky se dělí do tří základních pásem: nejvyšší pohraniční hřbet a pláně ve výšce 1 000 až 1 300 metrů, pásma od 600 do 1 000 metrů, které zasahuje výrazněji do vnitrozemí a nejnižší části, tedy okrajové části Šumavského podhůří o nadmořské výšce pod 600 metrů (Kočárek ml. 2003:16). Samotný název Šumava zřejmě „vznikl ze staroslovanského slova označujícího les“ (Kočárek ml. 2003:13). Této teorii nasvědčuje i německý název Šumavy: Böhmerwald, případně bavorské označení Bayerischer Wald.

Pro život lidí na Šumavě a v jejím podhůří v 19. a první polovině 20. století, s přesahy do současnosti, byla významná existence dvou národopisně rozdílných celků, českého a německého, které společně obývaly tuto oblast. Odlišnost českých a německých obyvatel byla dána nejenom osídlením různých částí pohoří (Němci spíše ve vrcholových částech a Češi zejména v podhůří), ale projevovala se i v artefaktech lidové kultury, ve vzhledu krojů, lidových zvycích a obyčejích, ústní slovesnosti nebo architektuře (Kočárek ml. 2003:16–17). „Šumava tedy netvořila žádnou etnograficky ucelenou oblast, i když je samozřejmé, že mezi českými a německými obyvateli Šumavy existovaly velmi četné kontakty, které byly v 19. století a na počátku 20. století v naprosté většině velmi přátelské, jak uvádějí dobové dokumenty.“ (Kočárek ml. 2003:17). Jinými slovy česko-německé vztahy byly pro tento region a život v něm klíčové. „Odsunem naprosté většiny německého obyvatelstva ztratila Šumava svůj původní národopisný ráz.“ (Kočárek ml. 2003:18).

2.4.2 Sudety

Česko-německé soužití v národnostně smíšených oblastech Šumavy se postupem doby proměňovalo z poklidného soužití, tolerance a určitého stupně spolupráce směrem k národnostním bojům vlivem sílícího etnického uvědomění obou skupin. Od revolučního roku 1848 se začal mezi německými a českými enklávami rozvíjet oddělený společenský a kulturní život. Na vzniknuvší šumavské spolky navázaly v 1. polovině 20. století i sílící nacionalistické politické snahy. Příkladem může být Sudetendeutsche Partei (SdP), v čele s Konrádem Henlein, která se v roce 1935 stala nejsilnější politickou stranou v Československu co do počtu voličů, přičemž toto hnutí se „hlásilo k řadě myšlenek německého národního socialismu a nejrůznějšími demagogickými a nátlakovými prostředky se snažilo vytvořit jednotnou německou nacionální frontu s

podobnými atributy a programem jako NSDAP v sousedním Německu“ (Nikrmajer 2003:385).

„Mnichovská dohoda, následné odtržení československého pohraničí v říjnu 1938 a zřízení protektorátu v březnu 1939“ (Kočárek ml. 2003:20), znamenalo definitivní česko-německý rozchod. Tyto události nastartovaly rozsáhlou migraci obyvatel do vnitrozemí. „Došlo tak k významné změně v národnostní skladbě obyvatelstva, jejíž důsledky zasahují například i do sociálního složení, majetkových přesunů atd.“ (Petráš 2003:388), odchod pracovních sil se negativně dotkl i hospodářství, zemědělství a postavení celého regionu.

Úbytek obyvatelstva začal oblast postihovat již od poloviny 19. století. Důvodem vylidňování byl odchod lidí za lepšími pracovními příležitostmi ve městech a jiných regionech, nízká úrodnost zdejší půdy a nedostatečná industrializace. Vylidňování dále pokračovalo i v období první republiky. Zlomovou událostí, která úbytek obyvatelstva završila, bylo vysídlení většiny německého obyvatelstva po roce 1945. Nepříznivému demografickému vývoji se poté snažila vláda zabránit brzkým osídlováním vylidněných vesnic novým obyvatelstvem, což ale často přinášelo spíše další problémy. „Odsunutí Němci, vázaní svými rodovými kořeny úzce k šumavské oblasti a často i k jednotlivým vsím, byli po skončení druhé světové války nahrazeni osídlenci z různých částí Čech, Moravy, Slovenska, a dokonce i repatrianty z jiných zemí, zejména z Rumunska a tehdejšího Sovětského svazu. Noví obyvatelé v mnoha případech neměli žádný vztah k novému bydlišti a k šumavské oblasti je nepoutaly žádné rodové vztahy.“ (Kočárek ml. 2003:23). Dosídlenci často využívali domovy opuštěné ze dne na den původními německými obyvateli k vlastním sebeobohacení a nezdědka docházelo ke konfliktům se starousedlíky.

Po roce 1948 prošel vlivem následných politických zásahů demografický vývoj pohraničních oblastí opět pohnutým osudem. „Někteří osídlenci neměli ani čas vytvořit si svůj vztah k nabyté půdě, neboť veškeré pozemky přešly brzo do rukou jednotlivých zemědělských družstev, státních statků, vojenských lesů a statků i dalších organizací, řízených státním aparátem.“ (Kočárek ml. 2003:24). Paměť některých obcí byla smazána i díky vzniku zakázaného pásma, hraničního pásma a vojenských prostorů. Existence Železné opony, která po 40 let oddělovala Východ od Západu, si vybrala krutou daň v podobě několika stovek lidských životů a podepsala se nesmazatelně i na rázu šumavské krajiny. „Řada dříve živých obcí zpustla, zmizely pro Šumavu tolik typické roztroušené samoty. Stavení v oblasti vojenských újezdů, vzniklých v roce 1948, sloužila za terč. Vyloupené a pustnouce kostely a zpustošené hřbitovy dodávaly kraji po desetiletí tísnivou atmosféru opuštěnosti.“ (Jílek 2003:402). Politické a společenské změny po roce 1989 znamenaly nový začátek vývoje sousedských vztahů mezi Čechy a Němci.

2.4.3 Obce ve výzkumném regionu

Dlouhá Ves

Obec Dlouhá Ves (německy Langendorf) je tvořena dvěma územními celky – Starou Dlouhou Vsí a Novou Dlouhou Vsí, jež od sebe odděluje silnice 169, vedoucí ze Sušice směrem do Rejštejna a dále na Kvildu. Podle Řezníčkové je Nová Dlouhá Ves „typickou osadou, vybudovanou kolem roku 1800 přímo pro dřevařské dělníky“ (Řezníčková 2003:358). V roce 1930 žilo ve vsi 73 Čechů a 806 Němců (Kočárek ml. 2003:25). Vesnice je položena ve výšce 470 metrů a první dochovaná zmínka odkazuje k existenci Dlouhé Vsi už v roce 1290 (Řezníčková a Řezníček 2003:51). V obci je v 233 domech evidováno 638 trvale žijících obyvatel (ČSÚ 2013). Dlouhá Ves je největší obcí výzkumného regionu, nachází se zde obecní úřad, mateřská a základní škola, fotbalové hřiště a

další objekty občanské vybavenosti. Z významnějších památek je možné jmenovat například kostel sv. Filipa a Jakuba, pomník obětem 1. světové války, židovský hřbitov, několik drobných sakrálních památek, památné stromy a nedaleko obce, směrem na Rejštejn, několik objektů československého lehkého opevnění, tzv. řopíků.

Bohdašice

Bohdašice (602 m n. m.), obec, o níž první zmínka je dochována už z roku 1394 (Řezníčková a Řezníček 2003:47). Ve vesnici je ve 24 domech evidováno celkem 57 obyvatel (ČSÚ 2013). Tato malá vesnička se může pyšnit především výhledem do okolní krajiny, návesní kapličkou, zajímavou kapličkou kulatého půdorysu směrem na Platoř a bunkrem lehkého opevnění, který se nachází nedaleko pod vsí.

Annín

Obec Annín, ležící 6 km jižním směrem od Sušice spadá do katastrálního území Nového Městečka. Obec je položena v nadmořské výšce 525 metrů a první existující zmínka o Annínu se datuje do roku 1796 (Řezníčková a Řezníček 2003:46). Ve vsi je evidováno 71 trvale žijících obyvatel ve 25 domech (ČSÚ 2013). Tato obec je zajímavá hned z několika důvodů – jednak se zde nachází známá sklárna, dále pstruhařské sádky nebo nejstarší autokemp v České republice, založený v roce 1960 a mimo to, v lese nad vsí stojí románský kostel Sv. Mořice, zvaný Mouřenec, jež se v poslední době stává významným kulturním centrem regionu.

Nové Městečko

První zmínka o obci se datuje do roku 1360. Vesnice leží v nadmořské výšce 515 metrů (Řezníček a Řezníčková 2003:68–69). Ve vsi je evidováno v 15 domech celkem 19 obyvatel (ČSÚ 2013). Nové

Městečko je spojováno především s místním kempem, který leží v těsné blízkosti řeky Otavy a pro obyvatele z okolí je rovněž znám místní přírodní bazén, zvaný „Ledvinka“.

Palvínov

Palvínov, jenž spadá do katastrálního území Štěpanic, leží 2 km východním směrem od Hartmanic ve výšce 650 metrů a první zmínka o něm se dochovala z roku 1542 (Řezníčková a Řezníček 2003:70). V obci je evidováno 8 trvale žijících obyvatel v 7 domech (ČSÚ 2013). Z pamětihodností stojí v Palvínově za shlédnutí bývalý zámeček, 300 let stará lipová alej vedoucí do zámeckého parku, kde se nacházejí další památné stromy a nově budovaná kaple, rostoucí na místě kaple původní, která byla v 70. letech zdemolována, u silnice směrem na Vatětice.

Vatětice

Vatětice se nacházejí 2,5 km na jihovýchod od Hartmanic ve výšce 633 metrů a první zmínka o nich dochovaná je z roku 1542 (Řezníčková a Řezníček 2003:81). V obci je evidováno 7 domů, nicméně trvale žijící obyvatelé zde nejsou hlášeni žádní (ČSÚ 2013) a vesnice přežívá díky chatařům a chalupářům. Mezi zajímavosti, které je ve Vateticích a přilehlém okolí možno navštívit, patří bezesporu několik památných stromů (lípa, jasan a klen), ruiny Jungova mlýna nebo-li bývalé papírny z počátku 18. století, jež se proslavila díky jejímu spolumajiteli Hugo Schenkovi, nechvalně známém jako vídeňský masový vrah žen a Švédské hroby – výklenková kaplička obehnaná zdí, která má upomínat na období třicetileté války a vpád Švédů (obec Vatětice 2016).

3 METODOLOGICKÁ ČÁST

3.1 Metodologie výzkumu

Práce se zabývá historicko-antropologickým tématem a realizovaný výzkum se opíral o kvalitativní metody terénního výzkumu. Pro výzkum bylo klíčové jednak zúčastněné pozorování, jehož cílem bylo seznámení se s krajinou této oblasti, základní zmapování drobných sakrálních památek ve vymezeném regionu a dále především rozhovory s tzv. pamětníky, ale i dalšími obyvateli ve vybraných obcích.

Výzkum, realizovaný v rámci této práce, vychází z aktérského přístupu ke krajině, který nahlíží na krajinu jako na individuálně zažívaný fenomén (Fatková a Zíková 2014:204). Tento přístup předpokládá, že vnímání krajiny a míst je ovlivněno osobou informátora, jeho zkušenostmi a znalostmi, v kterých se odráží i širší dobový kontext. Tím, že místa vznikají významem, jímž byly obdařeny skrze lidské jednání, pocity, zkušenosti a paměť, je potřeba vést výzkum, který se pokouší o interpretaci těchto významů empatickými způsoby, kterými je možno dostat se do „pocitů, emocí a hodnot lidí ve zkoumaném místě“ (Vávra 2010:467).

Z aktérských pozic jsou pro antropologický výzkum krajiny důležité především vzpomínkové výpovědi informátorů, které se vztahují k určitým místům (Burzová 2013:260). Data získaná tímto způsobem jsou do jisté míry limitovaná, protože odkazují jen k tomu, na co si informátoři v dané chvíli vzpomenou (Burzová 2013:271). I přesto ale bylo možné zachytit ve výpovědích různá místa paměti. V takových místech paměti se prostorově ukotvují sdílené představy a jsou zdrojem lokální identity (Fatková a Zíková 2014:203). Jak poznamenává Hynek (2012:80), obecně je potřeba při výzkumech kulturní krajiny o ní více mluvit

s místními lidmi, čímž je možné dané problematice hlouběji porozumět a dále ji vysvětlit.

Samotný výzkum probíhal od června 2015 do února 2016. Pohybu v terénu nejprve předcházelo studium literatury, tedy teoretického podloží výzkumu, studium regionální literatury a rovněž studium map zdejšího regionu. Poté, během letních měsíců roku 2015, probíhaly první výpravy do terénu s cílem poznat zdejší krajinu, okolní prostředí a rovněž zmapovat výskyt drobných sakrálních památek ve vymezené oblasti. Při těchto výpravách po kraji byla pořízena i četná fotodokumentace, z níž některé fotografie jsou nahlédnutí v příloze této práce. Rovněž byly zaznamenávány terénní poznámky, vztahující se k pocitům z procházení krajiny, zajímavostem navštívených míst nebo umístění a stavu drobných sakrálních památek.

Současně s probíhajícím pozorováním v terénu probíhalo i další studium odborné literatury z oblasti antropologie krajiny, historie a dalších titulů vztahujících se k obsahu této práce. Hlavní výzkumnou metodou byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Podrobnějšímu popisu struktury rozhovoru je věnován prostor v další kapitole této práce.

Polostrukturované interview, které Gavora (2010:137) popisuje jako druh rozhovoru, u kterého je stanovené základní obsahové schéma, se jevílo jako nejvhodnější postup získání informací vzhledem ke zvolenému tématu výzkumu a možnostem diplomové práce. V případě polostrukturovaného rozhovoru je dopředu připravena základní osnova otázek a témat týkajících se zkoumaného problému (Bernard 2006:212) a ostatní, doplňující otázky vznikají až v průběhu rozhovoru. Nespornou výhodou polostrukturovaného rozhovoru je, například dle Jandourka (2003:211), že v přímé interakci s respondentem může tazatel řízeným způsobem získat informace, které potřebuje. Bernard (2006:212) označuje semistrukturované interview za jednu z nejčastěji používaných

dotazovacích metod, protože při dotazování dochází k efektivnímu využití času, který informátor věnuje tazateli a tazatel má v průběhu rozhovoru pevně pod kontrolou, zda-li rozhovor přináší informace, které přinést měl.

Polostrukturavené interview bylo vedeno především s pamětníky žijícími v jednotlivých obcích během období od září 2015 do února 2016. Kvalita některých rozhovorů byla poznamenána špatnou pamětí informátorů, což je jedním z problémů práce s pamětníky, či neochotou hovořit o určitých tématech, například týkajících se niternějších pocitů apod. Polostrukturované rozhovory místy přecházely do rozhovorů narativních a bylo tedy potřeba výpovědi informátorů citlivým způsobem usměrňovat směrem zpět k výzkumnému tématu, aby se docílilo získání ucelených informací ze všech rozhovorů, které jsou dále komparovatelné. Nicméně rozprávění se informátorů rozhodně nebylo na škodu a byly jím získány další zajímavé informace, asociovány další vzpomínky a rozhovor se stal pro informátora i tazatele uvolněnějším.

Z každého rozhovoru s informátorem byl vždy pořízen zvukový záznam. Záznamy rozhovorů, které trvaly od 30 do 90 minut, byly následně doslovně přepsány, čímž bylo získáno 90 stran materiálu, který byl dále analyzován. Textový materiál byl dále systematizován v duchu segmentové analýzy dat. „Segmentování je rozdělení textu do analytických jednotek, které slouží k systematizaci textu podle typu kódu, který se každé jednotce přidělí.“ (Křišťuf–Zíková et al. 2015:114). Po opakovaném pročitání textu byly stanoveny prvotní témata jako: zakořenění do místa, zaniklá místa, zajímavá místa, osobní místa, dětství, společenské změny, stav drobných sakrálních památek nebo odsun. Na základě těchto stanovených témat, jejich opakování a souvislostí mezi nimi, začaly z textu vystupovat jednotlivé analytické kategorie, které byly vodítkem pro stanovení odpovídajících kódů, přiřazených k jednotlivým segmentům textu (Křišťuf–Zíková et al. 2015:115). Nejvíce pozornosti bylo věnováno kódům, které se soustavně opakovaly. Takovými kódy byly

například: pocit domova, místa dětských her, znalost památek v okolí, památky jako odkaz předků, Mouřenec, rekreace, dosídlování pohraničí, návrat sudetských Němců po roce 1989 nebo zbytky československého lehkého opevnění. „Kódy pak slouží k tomu, aby se jednotlivé segmenty dat daly propojovat a tím pak smysluplně vytvářet výpovědní kategorie k danému tématu.“ (Křišťuf–Zíková et al. 2015). Posledním krokem v procesu analyzování dat bylo propojení získaných témat a kategorií s nastíněnými teoretickými modely (Bernard a Ryan 2010:275).

Interpretace dat, analyzovaných uvedeným způsobem, je k nahlédnutí v analyticko-interpretační části této práce.

3.1.1 Struktura rozhovoru

Struktura rozhovoru byla navržena s ohledem na teoretická východiska práce a cíl práce, jímž je odkrytí míst paměti a percepce krajiny z pohledu samotných aktérů. Struktura rozhovoru je tvořena čtyřmi hlavními tematickými celky, v rámci jichž byly kladeny stanovené otázky, ale i další otázky, které vznikaly spontánně na základě vyprávění informátorů. Základní struktura rozhovoru je k nahlédnutí v přílohách práce.

V úvodu rozhovoru byl informátor požádán o pomoc při získávání dat a v té souvislosti mu byl představen výzkumný projekt, jehož se měl stát součástí. Dále byl od informátora získán informovaný souhlas s pořízením zvukové nahrávky průběhu rozhovoru a rovněž mu byla zaručena anonymita.

První tematický celek se zaměřoval na osobu samotného informátora. Cílem kladených otázek bylo především rozmluvení informátora a získání základních informací o něm a jeho životě, o délce jeho pobytu v dané lokalitě, o jeho vztahu k okolní krajině a stupni ztotožnění se s místem, kde žije. Otázky směřovaly především k rozkrytí vztahu, který má informátor ke zdejší krajině a místům v ní a zda-li je

s těmito místy ztotožněn, jinými slovy, zda-li se zde cítí být doma. V průběhu rozhovoru bylo dále, dle situace, ne nutně v tomto tematickém celku, zjišťováno náboženské vyznání informátora.

Otázky v další části rozhovoru byly pokládány za účelem zjištění postoje informátora ke zdejší krajině, její percepci a kategorizování z aktérského hlediska. Cílem tohoto tematického okruhu bylo skrze zjišťování místa v krajině, která jsou z nějakého důvodu pro informátora důležitá, jej navést na výzkumné téma, místa paměti. Volené otázky vedly u informátorů k vybavení si vzpomínek, které se k jednotlivým místům vážou a tím získání subjektivních pohledů na okolní krajinu a její individuální charakterizování.

Na otázky ohledně krajiny a míst ve výzkumném regionu navázala i další část rozhovoru, přičemž cílem tohoto tematického celku bylo popsat z pohledu informátorů změny v okolní krajině, které za svůj život zaznamenávají. Skrze pocity a emoce, skryté ve vyprávění informátora, odhalit jeho vnímání odrazu historických událostí 20. století na ráz okolní krajiny.

Otázky v poslední tematické části se soustředily na drobné sakrální památky jako možného uchovatele paměti v krajině. Cílem tohoto okruhu otázek bylo zjistit, jak informátoři vnímají drobné sakrální památky v krajině, jakou pro ně v současnosti plní funkci a jaké jsou jejich autentické zkušenosti s těmito krajinotvornými prvky.

V závěru rozhovoru bylo informátorovi poděkováno za jeho účast na výzkumu, za čas, jenž mu obětoval a za možnost vyslechnout si osobní vzpomínky, jež se k místům paměti vztahovaly. Po rozloučení byl kontakt ukončen.

3.1.2 Popis zkoumaného souboru

Participanty na výzkumu se stali obyvatelé obcí, které se nacházejí ve vymezeném výzkumném regionu. Jedná se o 10 informátorů, jejichž věk se pohybuje v rozmezí 42 až 85 let. Genderově je soubor relativně vyvážený, obsahuje čtyři ženy a šest mužů. Pro konstrukci vzorku nebyly uplatněny žádné systematictější přístupy. Ve stanovených obcích byli informátoři oslovováni náhodně a rozhovory byly vedeny se všemi, kteří k nim svolili, přičemž jediným určujícím faktorem byl jejich život v dané lokalitě. Jednotliví aktéři výzkumu sdílejí znalosti daného místa, které jsou dány jejich dlouhodobým pobytem v místě a vytvořením vazby na toto místo (Tuan 2001:6, 18). Další kontakty vznikaly řetězovým nabalováním, metodou snowball, díky pomoci již zúčastněných pamětníků. Při získávání informátorů metodou snowball je informátor požádán o doporučení dalších možných osob, které by výzkumník mohl dále oslovit za účelem poskytnutí rozhovoru (Bernard 2006:193). Tuto metodu je dle Bernarda (2006:193) vhodné použít především u malých populací, kde se lidé navzájem znají, což je možné říci i o výzkumném regionu, stanoveném v rámci této práce. Rozhovory, vedené během podzimních měsíců roku 2015 probíhaly na zahradách u domů informátorů, kde měli posezení, zimní rozhovory se uskutečnily v restauračním zařízení nebo přímo v domovech informátorů.

V tabulce níže jsou souhrnně uvedeny základní identifikační údaje respondentů. Jména informátorů byla úmyslně změněna, aby bylo dosaženo jejich anonymity. Vodítkem pro přidělení pseudonymu byl název místa bydliště informátora, což by mělo přispět k lepší orientaci čtenáře v zaznamenaných odpovědích v následující analytické části práce. Například ženy, žijící v Bohdašicích získaly jména Běla a Bedřiška, muž žijící v Palvínově získal pseudonym Přemek, Alois a Anežka jako obyvatelé Annína a tak dále.

Tabulka 1 – Informace o informátorech

Informátor	Pohlaví	Věk	Bydliště	Počet let strávených v dané obci	Zaměstnání (dřívější)	Náboženské vyznání	Místo narození
1. Běla	Žena	68	Bohdašice	68	Důchodkyně (pracovnice v zemědělství – živočišná výroba)	Bez vyznání	Sušice (okres Klatovy)
2. Bedřiška	Žena	76	Bohdašice	69	Důchodkyně (pracovnice v zemědělství - lesnictví)	Křesťanství	Domorazy (okres Klatovy)
3. Přemek	Muž	72	Palvínov	45	Důchodce (pracovník ve strojírenství)	Bez vyznání	Plzeň
4. Vilma	Žena	68	Vatětice	10	Důchodkyně (učitelka, překladatelka)	Křesťanství	Lužické hory
5. Norbert	Muž	85	Nové Městečko	55	Důchodce (učitel)	Křesťanství (nepraktikující)	Vysočina
6. Alois	Muž	42	Annín	40	Pracovník v pstruhařství	Bez vyznání	Klatovy (okres Klatovy)
7. Anežka	Žena	64	Annín	50	Důchodkyně (pracovnice sklárny)	Křesťanství	Horažďovice (okres Klatovy)
8. Dalibor	Muž	74	Dlouhá Ves	39	Důchodce (pracovník v zemědělství - lesnictví)	Křesťanství (nepraktikující)	Sušice (okres Klatovy)
9. David	Muž	65	Dlouhá Ves	63	Podnikatel (stavebnictví)	Křesťanství (nepraktikující)	Vojnice (okres Klatovy)

10.	Dobroslav	Muž	56	Dlouhá Ves	54	Vrátný	Bez vyznání	Brno
-----	-----------	-----	----	---------------	----	--------	-------------	------

4 ANALYTICKO-INTERPRETAČNÍ ČÁST

4.1 Výsledky výzkumu

Na základě analýzy dat získaných z polostrukturovaných rozhovorů, vedených s informátory, bylo možné identifikovat několik hlavních témat, která budou blíže specifikována a interpretována v následujících podkapitolách. Jedná se o tyto tematické kategorie: zakořenění do místa, místa jako nositelé paměti, drobné sakrální památky jako uchovatelé paměti, vzpomínky na odsun a dosídlování, odraz společenských změn v krajině.

4.1.1 Zakořenění do místa

Jako první téma, které se objevovalo hned v počátcích rozhovorů s informátory a průběžně se prolínalo jejich dalšími výpověďmi, bylo jejich propojení s místem, kde žijí, ono zakořenění do místa. Toto připoutání k místu, v dobrém slova smyslu, je v případě informátorů dáno především dlouhodobým životem v dané lokalitě a s tím souvisejícím shromažďováním zkušeností, pocitů a vzpomínek. Mnoho let života na jednom místě zanechá v paměti člověka nerasmazatelné stopy, na které můžeme často vzpomínat (Tuan 2001:185). Lidé jsou propojeni s místy a ztotožňují se s nimi prostřednictvím příběhů, znalostí, ale i mezilidskými vztahy.

Informátoři žijí ve svých domovech od útlého věku, někdy i od narození a často i jejich rodiče a předci pocházeli z nedalekého okolí.

„Narodila jsem se v Sušici. Prarodiče pocházeli z Čimic, přistěhovali se sem... No a od narození, no od mláda, jsem tady v Bohdašicích. Jinde jsme nebyli. Byly jsme dvě děti. Sestra, ta je v Hartmanicích no a já jsem, my jsme tady zůstali.“ (Běla, 68 let)

„[N]arodila jsem se v Domorazech, tady je to taky na Klatovském okrese a je to za Žichovicema. Sem jsme se přestěhovali v roce 1947, v červnu... Bylo mně 7 let.“ (Bedřiška, 76 let)

„Mě je 42 let, narodil jsem se v Klatovech a dá se říct, 40 let žiju tady.“ (Alois, 42 let)

„Je mi 65. Narodil jsem se ve Vojnicích, to je blízko Volenic, malá ves na Strakonicku. A jsem tady od roku 53.“ (David, 65 let)

„Narodil jsem se v Brně a když mi byly dva roky, tak jsme se přestěhovali vlastně sem, do Dlouhý Vsi. No a vlastně od té doby jsem tady bydlel až do vojny. Po vojně ještě, kolik, dva roky. Pak jsem se oženil a vlastně jsme se odstěhovali do Sušice a tady zůstala bydlet jako maminka s tátou, že jo, takže vlastně s dětma jsme sem jezdili pořád [...] Dcera si tady opravili domeček [...] tak se tady usadili. No a teď se narodili vnoučata, takže my vlastně sem jezdíme de facto pořád, do té Dlouhé Vsi.“ (Dobroslav, 56 let)

4.1.1.1 Dětství a každodennost

Pro zakořenění či zakotvení jedince v místě je důležitá především jeho socializace v tomto místě a ztotožnění se s oním místem (Vávra 2010:474). Informátoři většinou strávili již dětství v obcích, kde žijí dodnes. Obecně se téma dětství a místa dětských her jeví jako velmi oblíbený námět vzpomínek, na které informátoři sami naráželi a intenzivně na toto období vzpomínali.

Dětství a mládí bylo často spojováno s chůzí pěšky, především do školy:

„Pěšky, to víte, že jo. To mi takhle všechno, tady pro nás auta žádný, ani pro ty děcka, tak autobus nic, to všechno jak tam dopravíte, to nikoho nezajímá. Udělejte si to jak chcete. (Tazatel: Takže v zimě to

muselo být zajímavé, že?) *To bylo zajímavý, to jo! To bylo víc sněhu, všechno... To jsme pak přišli do školy mokrý jak... Protože to jste šla ve sněhu, jak to šlo, to se neprotahovalo jako teď. Tenkrát ne, závěje, když to naválo, tohle bylo přes cesty, no...*“ (Běla, 68 let)

„*No, do Sušice jsme jezdili autobusem, je zastávka tady dole. No a do Dlouhý Vsi jsme chodili pěšky.*“ (Bedřiška, 76 let)

„*No, takže to se chodilo tady a nebo když nebyla tady zábava, tak v Kašperskéjch Horách, v Rejštejně, tak se šlo, ale všude pěšky! Jo, skončila zábava na Kašperkách nebo v Rejštejně, celá parta, já nevím, příklad, taky nás tam bylo i třicet tady z Dlouhý Vsi. No a skončila zábava, já nevím, třeba ve dvě hodiny, tak se to všechno zvedlo, nalitý a šlo se domů. Když jsme byli na Kašperkách, na zábavě, tak se chodilo jakoby zkratkou přes Tuškov, zadem, nešlo se po hlavní silnici. No ale taky to trvalo než dojdeš. Takže normálně po cestě jsme vystřízlivěli (smějeme se). Jo, fakt a to se přišlo nad ránem tady na Dlouhou Ves, no a domů, vid', trošku vyspat. To nebylo vylehávání do oběda, to už jsme museli zase dělat, vid'.*“ (Dobroslav, 56 let)

Jak zaznělo už na konci citace odpovědi pana Dobroslava, dětství a mládí je u participantů na výzkumu spojeno hodně s prací a pomocí rodičům v domácnosti nebo v hospodářství či dalšími činnostmi odkazujícími ke každodennosti, které jsou nezbytnou součástí utváření vazby člověka na určité místo. Pro opravdové poznání místa a získání hlubokých pocitů z něj je potřeba strávit v něm dostatek času (Tuan 2001:179) a tím kumulovat zážitky a zkušenosti, které se v něm odehrávají a to především ty všední, každodenní (Tuan 2001:183). Místa jsou utvářena především každodenními či jinak všedními činnostmi (Cresswell 2004:82).

„*My když jsme byli děcka, to jsme museli makat... My jsme přišli ze školy, šlo se dělat doma, napsaly se úkoly večer, no a ráno zase do školy*

a přišlo se a zase makat, no. Když jsem chodila do učení, tak taky, to jsem odjela, přijela jsem večer, pomohla rodičům. Tak jak to šlo. No, jako děcka jsme tady se dali do party, ten dostal kozy, ten ovce a šlo se to pást...“ (Běla, 68 let)

Skrze každodennost byla vazba na místo postupně budována i u pana Norberta, který studoval a poté působil profesně v Praze a jezdil nejprve do Nového Městečka pomáhat rodině své manželky a až později do této obce přesídlil natrvalo. „*Tak víte, oni měli, tady to co vidíte, to jsou chlívy, tam byl dobytek, krávy, telata. Tady byly koně. Tady byli králíci, slepice, krocani a všecko tohle, ta domácí drůbež, tady bylo všechno a ona se o to musela starat a ona třeba musela dojit ty krávy a tak dále, se svojí matkou. A já když jsem sem přijel, tak já měl takovou zvláštní funkci, víte, já byl pasákem krav. Oni to neradi dělali, pást krávy, protože to já jsem musel vyjít až celej tady ten kopec, jak je nahoru (ukazuje strmý kopec za domem). To bylo jaksi naše, to bylo sedm hektarů...ne, čtrnáct! [...] Já jsem si tam přinesl brambory, udělal jsem si ohýnek a při tom jsem si furt sledoval ty krávy. No, pekl jsem si ty brambory a furt to sledoval. [...] Podívejte se, tady prostě ten čas byl trošku...řekl bych pestrej. Tady prostě jste neměla čas nějak něco chodit, protože já musel samozřejmě kydat taky nějak ten hnůj, že jo, jako manželka. Tady se té práce nemohl nikdo nějak vyhnout. Protože já musel pomáhat, to nejde abych se nějak díval a tady si třeba foukal (posunky ukazuje kouření cigarety)...“ (Norbert, 85 let)*

4.1.1.2 Místa dětských her

Přes všechnu práci, kterou museli informátoři přispívat do chodu domácnosti, se pro ně našel i čas na hraní si s ostatními vrstevníky. Při vyprávění o dětských hrách, kterých se tito lidé účastnili, bylo vždy současně zmíněno i místo těchto her, jakožto podstatná část celé vzpomínky. Informátoři mají dětství spojené s konkrétními místy

a činnostmi, které se na nich odehrávaly. Příběhy vztahující se k dětství a místům dětských her, které se zakládaly na vlastních zkušenostech informátorů, byly obecně nejoblíbenějším tématem rozhovorů.

„Tady byla taková rovina, louka, tady byla takhle mez, tady bylo to křoví, jo, takový zarostlý a za ním byla taková rovinka, tak tady jsme hráli. Normálně vybíjenou a takový ty hry míčový.“ (Běla, 68 let)

„Takže řeka, vid'. Do Divišova do rybníka jsme se chodili koupat. Prostě tenkrát bylo to léto, jak má být, vid', zima jak má být, takže lyžování celou zimu, na rybníku na ledě, paráda prostě. [...] To zamrzlo a celou zimu jsme tam byli na ledě. A nebo na velkém rybníku, jo. Do večera. My jsme právě bydleli kousek. Z toho rybníka jsme se přezuli, šup do toho statku a tam jsme přímo bydleli. Takže jsem to měl kousíček, no.“ (Dobroslav, 56 let) Pan Dobroslav hned vzpomíná i na další místo ve spojitosti se zimními radovánkami. *„Nebo parádní bylo tady, jak se říká ve Schneiderů lese. Zase od toho rybníka, když by ses takhle podívala nahoru, tak tam jsme chodili lyžovat. Ale to nebylo, jako dneska jdou děti na vlek, to neexistovalo. Všechno na záda a teď jsme šli jako na ten kopec. Jezdili jsme pak z druhý strany a to zase bylo, že jsme si to museli projet, že jo. Bylo hromadu sněhu, tak se to projelo, ušlapalo, skokanskej můstek jsme si tam udělali. To je z druhý strany toho lesa a tam se nechalo jet až do těch Janoviček. Takže ono to byla docela dlouhá trať. No ale zase, to jsi dojela, šup, lyže a zase nahoru. Jako paráda! No a skoro až do tmy, pak jsme vylezli nahoru a vlastně z toho kopce se dojelo až na rybník, jo. Takže to bylo takový místo, kde jsme hodně trávili času, jo.“ (Dobroslav, 56 let)* Později během rozhovoru se pan Dobroslav k dětství a místům s ním spojených ve svých vzpomínkách ještě vrátil. *„No, co jsme hodně chodili tady, třeba za tím Dlouhoveským mostem, směr jako na to Nový Městečko, tak tam je jeskyně [...] je kousíček jako od silnice, jo, jenomže ono už je to zarostlý a kdo to neví, tak to prostě*

nenajdeš, jo. A tak tam jsme hodně chodili, jo. To víš, to jsme tam i jako začali kouřit a takhle, no a po těch skalách jsme lezli.“ (Dobroslav, 56 let)

Informátorovi se pak hned asociovalo další místo dětských her: *„No a potom ještě úplně nejlepší zábava pro nás byla, jak už jsem říkal o tom statku, tak to jsme třeba prolezali, tam jsme válčili. No, samozřejmě, co se nesmělo, bylo nejlepší, že jo.“ (Dobroslav, 56 let)* O bývalém statku v souvislosti s dětstvím hovořil i pan David: *„Tady bývával, dřív JZD, dneska je tam Šumavské statek Dlouhá Ves a to byl zámek dřív. Nějaký Dlohoveský knížata tam byly, taky jejich potomci, ty ještě snad žijou dneska. No a to byl takovej ráj dětskej, tam jsme se scházeli. Tam bylo všechno možný. Tam byl kravín, zahrada, altány, jo. Byla tam i kaple, kdysi dřív, no, tak se nás tam spousta scházelo.“ (David, 65 let)*

Pan David, který také žije v Dlouhé Vsi, vzpomíná i na následující místa ve spojitosti s dětstvím: *„Jako děti jsme nejvíc chodili na takový hřiště tady. Dneska je to školní hřiště. My jsme tomu říkali Majerák. Tam se sešlo třicet dětí a hráli jsme fotbal a volejbal. Pak se chodilo hodně na Páteček tady [...] tady v lese, takovej plac tam byl. Kdysi tam bývával stanovej tábor Turistů Plzeň. Tak tam jsme si chodili hrát. No a koupat jsme se tam chodili. Hodně jsme se chodili koupat, tady nebylo žádný koupaliště, nic, tak jsme chodili k jezu, tady.“ (David, 65 let)*

Pan Dalibor, další informátor z Dlouhé Vsi, si vzpomněl ještě na další místo ve spojení s dětstvím: *„A scházeli jsme se, když se hrál fotbal, dole za fabrikou, tam bylo hřiště původní [...] tam jsme chodili. Za kanálem bylo to hřiště, patřilo fabrice, tak tam jsme se scházeli jako kluci. Hrál jsem tam pár zápasů... Taky tam mám fotky z toho, no.“ (Dalibor, 74 let)* O bývalém fotbalovém hřišti se zmínil i pan David: *„Ono taky, hodně jsme sportovali. Tady bylo hřiště, taky u továrny, dole, tam u řeky, no [...] Šli jsme hrát fotbal, nalajnovali jsme si pilinama to hřiště...“ (David, 65 let)* Rovněž pan Dobroslav má na toto hřiště uchovanou svou vzpomínku: *„Ale*

to si tě taky pamatuju. Jako kluk. To si pamatuju, že tam se nedalo jít načerno, protože přes ten kanál, jak jdeme k jezu, tam byla lávka a u té lávky stáli a vybírali jako vstup. To bys musela přeplavat nebo tak, jo.“ (Dobroslav, 56 let)

4.1.1.3 Procházky a poznávání okolí

Přesto, že někteří informátoři se do obcí výzkumného regionu přestěhovali až v pozdějším věku, považují dnes zdejší krajinu za svůj domov, stejně jako starousedlíci. Nejen v dětství, ale i během života si člověk může vytvořit silný vztah k určitému místu. „U jedince se vytváří během života vztah k určitému místu/místům, která preferuje a identifikuje se s nimi. To se promítá do jeho řeči, názorů, postojů, chování, představ. Patrné je toto zakotvení/zakořenění v tom, jak vyjevuje své místo, pokud jej opustí nebo pokud je vysvětluje cizinci ve svém domově.“ (Vávra 2011:78). Tito lidé přišli do lokality především díky rekreačním objektům, které si zde pořídili. Z chátrajících chalup často svépomocí udělali malebné chaloupky a stali se důležitým elementem v kontinuitě místa a znalostí. Často se oni sami podílejí na utváření místa. Za jejich zakořeněním v místě a hloubkou vztahu k okolnímu prostředí stojí i letitý proces poznávání dané lokality a postupné přesídlování.

„[T]o je tak, my jsme tady dvanáct let jako na penzi, jo, jinak jsme sem jezdili na víkendy a teď jsme tady dvanáct let, jako na stálo, no... A i když si držíme byt, malej, ve městě.[...] Byli jsme tu prvně v roce 1971, přesně, to já vím. Já mám i fotky jak to vypadalo. Takže to jsme sem přijeli, a když jsem to viděl, tak jsme říkali: 'To ne!' To bylo prostě, tam ta střecha propadlá, jo [...] toto je všechno heverovaný a vyzděný...“ (Přemek, 72 let) Po nutných opravách, kdy se chalupa dostala do obyvatelného stavu, sem začal pan Přemek jezdit s rodinou na rekreaci. *„My jsme sem jezdili každéj víkend a každou dovolenou. My jsme jezdili jenom sem, vždycky v létě tři neděle a udělalo se prostě*

spoustu práce.“ (Přemek, 72 let) A postupně sem přesídlili, dá se říci natrvalo. *„Ted' jsme tady i v zimě. My jedeme třeba zítra do města a zase ve čtvrtek jedeme zpátky. Tam jedeme třeba k doktoru a tak. My jsme přihlášený tam, tak když potřebujeme něco, tak jedeme tam a pak se hned zase vracíme sem. Já tam jsem jeden, dva dni a hned jedu sem, jo. Tady trávíme i Vánoce, všechno prostě.“* (Přemek, 72 let)

„[J]á jsem takzvaně náplava, jak se tak říká. Já tak přemýšlím, v tom Palvínově a Vatěticích, tam už vlastně nezůstalo z původního obyvatelstva vůbec nikdo, protože ta chalupa pod náma, to mají taky Pražáci.“ (Vilma, 68 let) Paní Vilma dále hovoří o svém vztahu k pohraniční krajině a cestě, která vedla k získání chalupy ve Vatěticích. *„[Z]aložením jsem Sudeťák, z českých Sudet, ale já jsem ze severních Sudet, já jsem z Lužických hor. Pak jsem žila v Praze, kde jsem vystudovala a působila jsem tam jako profesně celý život a vždycky jsem měla ráda tady to německý pohraničí, jo. Nějak k tomu inklinuju. [...] takže jsem se potom přeorientovala tady na ty jižní Sudety, když to tak řeknu a tam jsme řadu let pravidelně jezdili do Srní, do Volar a takhle na dovolenou. Tak 2x, 3x za rok. No a potom, před 10 lety, jsme si koupili tady ten domeček, no.“* (Vilma, 68 let) Paní Vilma k tomu ještě dodává: *„No a právě to bylo tedy tak, že jsme si říkali, proč pořád jezdit do hotelu a navíc dcera k tomu měla velkej vztah, takže prostě to byl dlouhodobej proces, jo. To, ne, že bych se jako rozhodla, jo, chci mít tohle. Takže jsme to uvážlivě koupili a jsme tu všichni hrozně spokojeni! [...] No a jezdíme sem vlastně každéj týden.“* (Vilma, 68 let)

Paní Vilma nakonec sama shrne přesně to, co stojí za pocitem zakořenění do místa. Domov totiž není jen o místě, kde člověk žije, je to i o pocitech, které má s tímto místem spojené. *„My jsme tu jako...dost jsme tu zakořenili. Je to pro nás v podstatě rovnocenný, pocitově, jako to bydlení v té Praze. A i když tam máme velmi krásný bydlení, všechno*

tohle, tak prostě ta Šumava, to je srdeční záležitost, to v každém případě!“ (Vilma, 68 let)

Chataři a chalupáři mají okolní krajinu a její poznávání spojené především s procházkami a turistikou, na rozdíl od starousedlíků, kteří vzpomínají na krajinu především v souvislosti s pracovními činnostmi.

„No a my jsme měli psa, tak jsme chodili. Bud' dopoledne já nebo odpoledne žena, třeba, nebo jsme se vystřídali. Jo, my chodíme pořád. Jo, my to obcházíme, to jo. Ted' tady byla jedna dcera, máme dvě dcery, tak jsme byli na Prášilech a šli jsme takovej okruh na ten Frantův mlýn [...] takovej okruh, včera jsme tam byli... Jinak, my máme tady všechno prošlý, jo.“ (Přemek, 72 let)

„[J]á mám tu Šumavu prochozenou. Ještě tedy za dob studia, na vysoký škole, po vysoký škole, potom tedy s rodinou, s dcerou, s manželem. Tu západní Šumavu, jako to vnitrozemí, to už tolik ne, ale tento kus mám skutečně prochozenej!“ (Vilma, 68 let)

O tom, že u paní Vilmy se vyvinulo silné pouto na místní krajinu a místa, aniž by zde prožila nutně své dětství svědčí její následující výpověď o Vatěticích a jejich okolí (viz Příloha 8.3 Obrázek 13): *„[T]ady to je opravdu krásný místo, který člověka jako naplní, uspokojí... Tady opravdu, tak nějak člověk, já nevím, jak bych to tak řekla... Že prostě, ať se děje, co se děje, tak tady přijdete a nějak ta krajina Vám pomůže. Nevím, no, mně tedy hrozně pomáhá. Opravdu. [...] to souznění s tou krajinou [...] Já říkám, je to pro mě tedy ten pocit toho, že to je taková stará, starodávná, takový starodávný místo...“ (Vilma, 68 let)*

Z výše uvedeného úryvku je cítit hluboký emocionální vztah paní Vilmy k místu, kde žije a její výpověď krásně ilustruje nepopiratelný vztah prostředí a pocitů (Tuan 2001:55). Rovina pocitů je často propojena s mezilidskými vztahy a i na jejich základě se člověk může cítit

zakořeněný do místa. Místo se trvale zapisuje do charakterů lidí a spolupodílí se na utváření jejich identity. Identita člověka je pak založena na pocitech, které pramení z každodenních zkušeností a sociálních interakcí, kterých se člověk účastní. Ve výpovědích informátorů je možno identifikovat pocit sounáležitosti se skupinou.

„Kdyby nám dneska někdo řekl abychom šli do Prahy, tak bych za boha, prostě vůbec ne! Teď už bych tam nešel, protože tady se mi líbí daleko víc. [...] Tady se cítím skutečně doma protože... Dneska už všechny jsme tady jako jedna rodina a vzájemně si rozumíme, nehádáme se a vzájemně si pomáháme...“ (Norbert, 85 let) I pan David se s životem v Dlouhé Vsi naprosto ztotožnil a nikdy nepřemýšlel o přestěhování se někam jinam: *„Hmm, tak, mě se tady v Dlouhej Vsi strašně líbí. Ta krajina kolem dokola... Šumava je celkově dneska vyhledávaná a mně se tady vždycky líbilo v Dlouhej Vsi. Měl jsem možnost získat byt v Sušici a kdekoliv jinde, když jsem dělal u těch stavebních firem a nikdy jsem tady odsud neodešel...“* (David, 65 let) Stejně tak paní Bedřiška strávila celý život v Bodašicích (viz Příloha 8.3 Obrázek 12) a nikdy se z nich nechtěla odstěhovat: *„No, mám to tu moc ráda! Chtěly děti abych šla k Jindřichovo Hradci... A tam se mi nelíbí, protože to je rovina a člověk je tady zvyklej na ty kopce, lesy...“* (Bedřiška, 76 let)

V otázce mezilidských vztahů je nutné zmínit i výpověď pana Dalibora, který využil příležitosti přestěhovat se ze sousední obce do Dlouhé Vsi především na základě příznivých pout s lidmi: *„[J]á jsem tady vlastně měl ten kolektiv kamarádů a tak, protože jsem tady hrál fotbal. No a potom se mi naskytla příležitost, tady obecní úřad dával parcely na výstavbu rodinných domků, no, tak jsem si postavil rodinnej domek, jo. [...] No prostě mně se tady líbilo, měl jsem tady ty kamarády a tak... A mám je do dneška, že jo.“* (Dalibor, 74 let) Pan Dalibor se v průběhu rozhovoru k tématu mezilidských vztahů ještě vrátil: *„[P]ak jsem tady začal dělat, v šedesátým osmým jsem začal dělat myslivost, takže mně se tady*

líbilo vždycky, no. [...] V rámci myslivosti, ale i ten fotbal a vůbec lidi a tak, no. Kamarádi a příroda, no, prostě zapadl jsem sem, no. [...] Jako doma se tu cítím, no...“ (Dalibor, 74 let).

Ve výpovědích informátorů v této i dalších kapitolách analyticko-interpretací části práce si nelze nevšimnout pomístních názvů, které s úplnou samozřejmostí používali. Antropolog Keith Basso vidí v toponymech příběhy, skrze něž se z nejednoznačného prostoru stává pro nás konkrétní a srozumitelné místo (Basso 1996:76). „S takovým místem se jedinec ztotožňuje, dává mu jméno a vnímá jej odděleně od okolí, které jej obklopuje“ (Vávra 2010: 464) Opatření místa jeho pomístním jménem odkazuje k vnímání tohoto místa lidmi. Identita člověka je spjata s místem právě skrze znalost pomístních jmen, členů komunity nebo regionálně důležitých událostí.

4.1.1.4 Shrnutí

U všech informátorů je možné identifikovat hlubokou vazbu na místo bez ohledu na to, zda-li se v místě narodili, pobývají v něm od dětství či se přistěhovali až v dospělosti. Dětství a místa dětských her jsou jedním z nejoblíbenějších vzpomínkových témat informátorů. Všichni za dobu svého pobytu v místě stihli nashromáždit řadu zkušeností a vzpomínek, od nichž se odvíjí jejich vztah k místu, jejich zakořenění do místa. Ve výpovědích je rovněž patrný význam každodenních aktivit, které umocňují tento vztah, ať už je to běžná pracovní činnost a pomoc doma, dětské hry nebo procházky za poznáním do okolí. Dlouhodobý pobyt v místě a každodennost se všemi svými zážitky a zkušenostmi je určujícím faktorem zakořenění do místa, což dokládají i úryvky z rozhovorů s informátory. Jinými slovy, informátoři emocionálně prožívají okolí svých domovů, které se stalo součástí jejich identity.

4.1.2 Místa jako nositelé paměti

Jak již bylo na mnoha místech této diplomové práce zmíněno, místa často vystupují ve funkci nositelů paměti, místa jsou „archivem příjemných vzpomínek“, jsou trvalá a poskytují tak člověku například pocity zklidnění a určité jistoty (Tuan 2001:154). Tento jev byl patrný už v předchozí kapitole, kdy součástí vzpomínek na dětství byla jednotlivá místa dětských her. Informátoři dále hovořili i o místech, kde sdíleli zážitky se svými blízkými, kam chodili do školy nebo třeba na zábavy. „Místa jsou spojena s významnými osobními událostmi tazatele, které nejsou spojeny jen s vnímáním místa/míst, ale také s pocity, emocemi, které jej váží k místu/místům.“ (Vávra 2010:468). Místa a v tomto případě místa paměti, sestávají z fyzické složky, materiálního vzhledu místa, ale i z emocionální složky, pocitů, které člověka zaplaví při vybavení si vzpomínky spojené s daným místem. Je možno hovořit o citové vazbě mezi člověkem a místem.

„Těžko bychom si mohli vybavit událost, aniž bychom pomysleli na nějaké místo, jež je nám známé, a to nikoli proto, že jsme je viděli, ale protože víme, že existuje, máme možnost je spatřit a určitě máme svědky, kteří nám jeho existenci zaručují.“ (Halbwachs 2009:221). Právě v této kapitole bude pojednáno o místech paměti, o místech, ke kterým se vztahují vzpomínky informátorů, které se často prolínají. Tato místa byla na základě analýzy rozhovorů rozčleněna do tří kategorií – zaniklá místa, zajímavá místa a místa osobní.

4.1.2.1 Zaniklá místa

Zaniklá místa sice již fyzicky neexistují, ale stále se k nim vztahují vzpomínky a příběhy lidí, existují v žité paměti místních obyvatel. Nejvýraznějším příkladem takového místa, jehož fyzická složka již zanikla, ale ta emocionální je dále reprodukována, je bývalý kulturní dům v Dlouhé Vsi. „Mezi místy najdeme taková, která mají pro jednotlivce či skupiny

(komunity) silnější význam, mají 'významnější jména' a jedinci a komunitami jsou vnímána silněji než místa jiná“ (Vávra 2010:464). Toto místo nabylo mezi obyvateli obce opravdu hlubokého významu. Na tomto příkladu je možné ilustrovat i vývoj osobní zkušenosti s místem.

„Kulturák, ten se stavěl... V roce... 4. ledna 1964 se otevíral, tak dva roky zpátky. Já jsem byl 1961 až 1963 na vojně, v září jsem přišel z vojny a v tom lednu jsme ho otevírali. [...] když se otevíral, tak to začalo divadlem, odpoledne od tří hodin a potom byla zábava a to jsme měli, to ještě prostě ten kulturák nebyl obsazený, jako hospoda nebyla obsazená, tak jsme to měli ve svojí režii sportovci. Tam jsme točili pivo, prodávali. A na to otevírání tady byly asi tři muziky a když jsme končili, tak jsme končili druhý den v jednu hodinu odpoledne (smějeme se). No, pěkně tah! No a potom byly vyhlášený ty myslivecký leče, jsme měli šest set lidí taky, narváno! Šest set lidí a byli to ty sportovní plesy, hasiči, sklárny, statky tady dělaly dobírky. Kulturák hučel, to bylo... To byl tedy jeden z největších kulturních domů na okrese Klatovy, jo, těma rozměrama. No tak...prostě...ten hučel, no. Ale potom to začalo tak nějak upadat, no.“ (Dalibor, 74 let)

Pan David k dobám největší slávy kulturního domu ještě doplňuje: *„To byl kulturní dům tak velkej, že ani Sušice neměla takovej sál. Hráli tady druhou ligu košíkáři ze Sušice. Ten kulturák běžel. [...] ten kulturák tady byl, to bylo kulturní vyžití. Tady se konaly hasičský, myslivecký plesy, sklářskej ples, statkářskej ples, Jednota Sušice tady dělala ples, protože to byl sál, který pojmul šest set lidí, jo. No a po revoluci, najednou, protože ten kulturák se stavěl v "akci Z", ještě jako děti jsme tam chodili, vozili jsme maltu a cihly a pak jsme tam večer vyváděli v těch sklepích... Takhle, od toho roku 1964 šel, po roce 1989 tady začaly být nějaký diskotéky, ten sál dostával zabrat.“ (David, 65 let)* K období plného využití kulturního domu se pan David v rozhovoru ještě vrátil: *„[K]dyž jsme tady plesali, tak bez společenskýho oděvu sem nesměli lidi. Tady chodily*

ženský s róbama, s dlouhejma šatama. A na mysliveckej bál, bylo tady pět set lidí a všichni byli oblečený jak z partesu... To bylo nablýskaný všechno, podlaha nablýskaná jako v super sále, jo.“ (David, 65 let)

Příchod kapitalismu znamenal pro kulturní dům začátek konce, jak dále popisuje pan David: *„Pak se to pronajmulo, pak to zastupitelstvo prodalo, ten kulturák, pak ho zase kupovali zpátky. Už ho nechtěli koupit, protože byl zdevastovanej, nic se do něj neinvestovalo, bylo tam špatný topení, elektrika, všechno bylo v háji. No a poslední dobou byl nějakých patnáct let zavřenej nebo deset let zavřenej, úplně totálně, byla z toho ruina. No, tak se zastupitelstvo rozhodlo, že ho zboří a došlo až k demolici. Takže loňského roku došlo k tomu, že ten kulturák, ta dominanta víceméně tady Dlouhý Vsi, skončila neslavně, jo.“ (David, 65 let)*

„No a najednou přišla tahle doba, revoluce a tohle, no a už to začalo, ty privatizace a tohle. Takže slavnej kulturák, tenkrát to někdo koupil, tak to potom předělali na nějaký diskotéky, pak tam byla nějaká z toho prodejna. Víš, jak byly ty začátky, tady začali taky ty soukromníčci, jo. [...] To už byl vlastně takový jakoby supermarket, první supermarket na vesnici, jo (smějeme se). Protože tam jsi koupila od mýdla až po majzlíky, kladivo, všechno. On kde zase co sehnal, tak to tam nacpal. To on tam začal všechno prodávat, ale samozřejmě jenom chtěl rejžovat, nic do toho nedal, žádnou korunu, takže to vlastně začalo strašně chátrat. Potom vlastně neplatil nějaký ty splátky, tak mu to sebrala banka, no a došlo to až tak daleko, že už to bylo dezolát, takže ta banka, že to prodá. Nikdo to nechtěl už, tak došlo nakonec k demolici. [...] Tak to hodně lidem tady vadilo, že se to jako nechalo zbourat, ale jiná možnost nebyla, protože opravovat, na to peníze by nebyly. Takže zbyly jenom vzpomínky a fotky. Já jsem si to ještě honem běžel nafotit, když to stálo, jo, tak jsem si to nafotil, protože to taky jednou budeme na to koukat, jo, ukazovat to třeba tady holkám, že tam byl kulturák, no, ale bohužel, už se to nikdy nevrátí.“ (Dobroslav, 56 let)

V případě kulturního domu v Dlouhé Vsi zůstává minulost uchována už jen ve vzpomínkách lidí, přičemž vybavení si této paměti je podpořeno materiálně, v podobě fotografií. Vzpomínání obyvatel na tuto budovu je kolektivní i subjektivní záležitostí. Zatím je místo plně uchováno v žité paměti obyvatel Dlouhé Vsi, ale je otázkou, jak se tato paměť bude dále vyvíjet u dalších generací.

Dalším příkladem místa, které již pozbylo svou materiální podobu, je bývalá hospoda v Bohdašicích. Nicméně vyprávění místních obyvatel k tomuto domu stále odkazuje. Paní Běla i Bedřiška jej mají spojený se svým dětstvím.

„My jsme bydleli, ono už to teď nestojí... Když se sem vjíždí z toho kopečka, tak je ten první baráček, tak na něm bylo, my jsme tomu říkali hospoda, tak tam naši jako byli, když se sem přestěhovali z Čimic...“ (Běla, 68 let)

„[K]dyž se přijíždí od Dlouhé Vsi, tak byla hospoda. A ta je zbořená, no.“ (Bedřiška, 76 let) Informátorka dále vzpomíná, jak v této hospodě jako děti hrávali divadlo: *„Hráli jsme divadlo právě v té hospodě, jak jí zbourali, jo. Takže jsme byli tady... Byli to Volyňský Češi, tady ty byli, maminka byla Češka, táta byl Němec z toho kříženého manželství, ty tu taky zůstali, že jo. Tak s těma se všema jsme hrávali divadlo, jako děti. A i dospělí potom se na nás chodili dívat, když jsme hráli.“* (Bedřiška, 76 let)

Mezi zaniklá místa po celé naší vlasti se řadí i celá řada drobných sakrálních památek. Boření oltářů, ničení chrámů a dalších sakrálních památek mělo komunistickému režimu napomoci vymazat z paměti lidí vzpomínky na jejich náboženskou víru (Halbwachs 2009:221). Tyto náboženské stavby mohou být považovány za zhmotnění paměti lidí, kteří v kraji žili. V dnešní době se mnohých památek týká tzv. oživení, tedy restaurování nebo rekonstrukce těch dochovaných či dokonce výstavba již zaniklých. Jako příklad sakrální památky ve výzkumném regionu, která

byla zničena, přesto zůstala ve vzpomínkách lidí a dnes se je dokonce znovu budována na svém původním místě, je možno uvést kapli ve Vateticích (viz Příloha 8.3 Obrázek 9).

„Já jí pamatuju, byla zchátralá a okolo roku 1975 jí prostě zbourali. Tam byl i lihovar, před tou kapličkou, takhle jakoby do toho dvora [...] Tam snad byla i papírna... Tam toho bylo hromadu, no. Ten lihovar, ten rozbourali, tak v roce 1970, než jsme sem začali nějak jezdit, protože tam byly zbytky ještě trámů a já jsem si nějaký použil...“ (Přemek, 72 let)

„Jste si určitě všimla, že tady je rozestavěná v těch Vateticích. To teď z nějakýho důvodu se zastavilo, mělo to být letos hotovo, nevím co se děje, ale jako doufám, že to dotáhnou.“ (Vilma, 68 let)

„Tu kapličku staví nějaký potomek Müllerů. To je Pražák [...] Ale oni nedodrželi projekt, teď na to nesedla zvonice a oni to budou muset ubourat.[...] Ona měla být hotová do konce července. Jenomže oni tam něco zvorali a budou to muset ubourat, protože je to na dotace a je to, prostě se to odchýlilo od projektu...“ (Anežka, 64 let)

Paní Anežka ve svém vyprávění zmínila i kapli na Zhůří, která sice není součástí výzkumného regionu, ale je ukázkou toho, jak některé památky dnes opět nabývají nové paměti: *„[T]am byl začátek toho vojenskýho újezdu. No a tam ty budovy vypadaly úplně příšerně. Mně se to zdá jako zázrak. Já když si pamatuju, že jsem tam přišla, někdy v osmdesátých letech s manželem hledat jeho předky, kde jsou pohřbený [...] No a ten velitel když šel jako dolů s námi, z toho hřbitova, tak říká: 'Pojď se na něco podívat.' Jenom tak otevřel ty dveře toho kostela a tam, jak jsou ty stojky na ten kůr, tak tam byla přivázaná kobyla. Vpravo hozený seno, teď měla pod sebou naděláno, že jo, v tom kostele! A tam, kde býval oltář, tak tam obrovskej terč z tankový střelnice, jo. [...] No a teď tam byly prostě různý terče, kam oni stříleli a teď já jsem na to koukala, protože jsem nikdy k tomuhle nepřišla. Já byla úplně v šoku! No a teď*

když tam přijdete, tak si říkáte, tam jezdí někdy pět autobusů denně, jo, se podívat. Tak jsem říkala, co z této ruiny se za dvacet let stalo, co tam prostě dneska je, to je prostě úplnej zázrak.“ (Anežka, 64 let)

4.1.2.2 Zajímavá místa

Informátoři své vzpomínky vztahovali i k místům, která dodnes existují a která jim přijdou z různých důvodů zajímavá. Každý člověk se skrze své vzpomínky vztahuje k jiným místům, dějům nebo artefaktům, pro někoho je důležitá chalupa, kterou vlastnoručně opravil, pro někoho je to kostelík na kopci a pro jiného třeba strom za domem. Některá místa ve výzkumném regionu se ale ve výpovědích informátorů odrážela častěji než jiná.

Muži i ženy například často hovořili o bunkrech, tzv. řopících (viz Příloha 8.3 Obrázek 8), pozůstatcích československého lehkého opevnění, budovaného před 2. sv. v., které se v okolí nachází.

„No tady teď hodně ty bunkry, to je zpřístupněný tady dole. A tady jsou... Oni to teď propojili, tak jsou tady tenhle, tady vespod pod vsí a potom takhle v tom lese ve stráni a při silnici. Že to je takový, že se tam vidí. To tady je jako zpřístupněný...“ (Běla, 68 let)

„Bunkry, ty jsou tady. Jeden je tady pod vsí, potom je jeden tam u Šperlů...pak jsou tam v lese dva. Víím o dvou, víím, že jsou už rozbořený, rozbitý. No, tak to jako zajímá strašně naše děti, když přijedou, to s nimi musím popojít.“ (Bedřiška, 76 let)

„Tady dole nad tím, nad Annínem, tam jsou. Tady přímo ne. Tady žádnéj není, ale tam nad Annínem to hlídalo tu silnici, ne.“ (Přemek, 72 let)

„[T]y bunkry, který byly stavěný před tou válkou, že jo. Tak ty jsem měl jako zmapovaný celkem dobře. Ono je jich spousta už vyhozených do vzduchu, ale zmapovaný jsem to jako měl.“ (Dalibor, 74 let)

„Těch je tady hodně, protože vlastně to tady stavěli tenkrát před tou válkou jako obranu, takže ty bunkry jsou stavěný tak, že se křejou. Takže tady, kolem těch Bohdašic a u toho Tuškova a tady po té silnici, vlastně když jedeš na Annín a hlavně na Hartmanice, tak tam jsou všude ty bunkry. Jenomže to dneska už je to zarostlý. No a třeba u těch Bohdašic je jeden, ty fandové skalní, který tomu jako hodně holdujou, tak ty ho opravili, u toho lomu tam, když jedeš na Annín a vlastně, já nevím, je to asi na telefon, takže tam si můžete dát jako sraz a navštívit to, oni o tom povídají... No a můžeš si to prolézt. Kdežto tyhle všechny ostatní jsou jakoby funkční, ale jsou zamčený. Takže samozřejmě, my jako kluci jsme to taky prolezali, jo, i když jsme třeba uřízli zámek. Protože to armáda pořád, to bylo její, jo a oni to jakoby udržovali, že to i promazávali, třeba ty dveře. Takže tady třeba, koho to zajímá, tak si může projít ty bunkry, je jich tady fakt hodně.“ (Dobroslav, 56 let)

Další lokalitou, která spojovala vyprávění informátorů, byla obec Annín a to ať už kvůli sklárně, autokempingu nebo zážitkům z dětství.

„No a my jsme taky, když o tom mluvím, to mládí strávili v Anníně. Jo, protože tam byla pěkná hospoda, postavilo se to koupaliště a vlastně my jsme tam měli chatu. Táta můj tam postavil chatu a vlastně na tu chatu jsme jezdili jako děti. [...] A tam mamka vařila a byli jsme tam celý léto, to bylo fajn, to nemělo chybu, jo.“ (Dobroslav, 56 let)

Jiní hovořili o autokempu v Anníně (viz Příloha 8.3 Obrázek 10). „[K]emp, že jo, je proslavenej, protože to byl nejstarší kemp, který byl vlastně vybudovanej...“ (Alois, 42 let) Anežka proslulost kempu napříč republikou doplňuje vlastním zážitkem: „No a ten kemp vlastně, který je tady, ten byl první v republice, jako autokemp. [...] všude kam jsem přijela,

do Prahy, do Strakonice, všichni věděli kde je Annín. Je tady 55 obyvatel a všichni věděli kde Annín je (smějeme se), protože díky tomu kempu.“ (Anežka, 64 let)

O Annínské sklárně (viz Příloha 8.3 Obrázek 5) hovořila například Vilma, Anežka, která zde 40 let pracovala nebo David. *„Já pamatuju, ještě když tam brousili a když tam bylo spousta skla všude, po půdách a všude byla spousta skla. Tenkrát jsme jako děti to rozbíjeli klidně a bylo nám to jedno, jo. Dneska už bychom...“ (David, 65 let)* Pan David pak ještě doplňuje: *„Takže koupil to nějaký chlap, který tam teď znova udělal sklářský muzeum a znova tam prostě začal nějak brousit nebo něco.“ (David, 65 let)* I pan Dobroslav má o nynějším chodu sklárny přehled: *„Teď tam snad to otevřeli, jakoby muzeum z toho udělali, takže je možnost taky tam jít se podívat, nahlídnout, jak tam to sklo brousili. Oni to prý snad i jako předvádí, takže to teď je docela takový zajímavý.“ (Dobroslav, 65 let)*

Kolektivní vzpomínky informátorů se váží také ke kinu v Dlouhé Vsi. *„[M]y jsme jako kluci chodili do toho kina. Tam byly kamna velký, sedadla, ty dřevěný stoličky takový, tak jsme vždycky šli za korunu na bidýlko do první řady (smějeme se). Někdy jsme tam i spali, jo, ale bylo to fajn.“ (Dalibor, 74 let)* I Dobroslav navštěvoval v dětství toto kino: *„Jo a takhle ještě, bylo tady, je tady kino vlastně, takže jsme chodili do kina, za korunu. Korunu stála vstupenka a byly fronty! Když tady dávali Vinnetoua, tak si pamatuju, že jsme stáli fronty, se čekalo na tu paní pokladní. Jsme jí furt vyhlíželi kde je. Jo a to víš, to bylo ještě takový to starý klasický kino. Když to bylo nejnapínavější, tak ona šla tam přiložit třeba, teď to tam začala roštovat (smějeme se). A pak jak už to bylo starý, tak třeba byl pěkný film a najednou mu to shořelo nebo mu odešla promítačka a on říkal 'No, tak to už si domyslíte' (smějeme se) a poslal nás domů, no. No, takže potom to zavřeli, celý kino, to byla škoda a potom tedy to opravili. Vlastně celý je to zmodernizovaný.“ (Dobroslav, 56 let)*

Dalším místem, které je samotnými informátory považované za zajímavé a často na něj ve svých odpovědích naráželi, jsou tzv. Švédské hroby (viz Příloha 8.3 Obrázek 4). Jedná se o drobnou sakrální památku, která nechyběla ve výčtu zajímavých míst výzkumného regionu. Alois o tomto objektu hovořil familiérně jako o „Švédácích“. *„A to je údajně jako ten hrob těch Švédskejch vojáků, tam jsou jako všichni pohřbený, jo, co chtěli tady ten poklad.“* (Dobroslav, 56 let) Anežka byla ve svém popisu konkrétnější: *„[T]am, jak se jede směrem na Palvínov, tak tam je taková nika, takový jako boží muka... Tam prý původně byl hrob ze švédskejch válek, jo. [...] potom se ten hřbitov zlikvidoval, tak dali hodně ty kosti do té kostnice tady na tom Mouřenci. Takže tam to zůstalo jako na památku toho a teď se o to nějak stará, myslím, že to spadá do katastru Hartmanic.“* (Anežka, 64 let)

4.1.2.3 Osobní místa

Poslední tematickou kategorií v oblasti míst paměti, která vzešla z rozboru rozhovorů vedených s informátory, jsou místa osobní. Každý člověk je s místem propojen subjektivní a originální vazbou, o které ale bylo dotazovaným často zatěžko mluvit. Místo sice bylo uvedeno, ale hovořit o pocitech a emocích už se téměř nikomu nechtělo. I přesto se podařilo získat informace o některých ryze osobních místech informátorů a vzpomínkách, které se k nim vážou. Nicméně nejkvalitnější informace vzešly z rozhovoru s panem Dobroslavem, což může být dáno jeho osobním přátelstvím s tazatelkou.

Osobní místa jsou často propojena i s prožitky estetičnosti krajiny a tím pádem příjemnými pocity, které člověka v těchto místech naplňují. Vztah člověka a prostředí, jeho vnímání místa se často odvíjí od přitažlivosti lokality. Pokud je člověku v místě příjemně, rád se na něj vrací a opakuje svoje návštěvy. Na to aby se některá místa stala pro jedince významná, tak nemusí nutně být i vizuálně významná, ba naopak, osobně

důležitá místa mohou být oku nezávislého pozorovatele naprosto skrytá (Tuan 2001:162). Do této kategorie spadají například oblíbená místa Přemka a Vilmy, skrytá v lese.

„[M]y jsme měli takový, tamhle nahoře je vodárna, tak vedle, takový sedátka, já tamhle u lesa, tamhle nahoře a tam je krásnej výhled, prostě, že se člověk kochal, no.“ (Přemek, 72 let)

„Já Vám řeknu jenom takhle, nedaleko je Mouřenec, to asi víte. Tak moje dcera se tam vdávala, křtili jsme tam první dítě a před týdnem jsme křtili druhé dítě v tom kostelíčku. [...] Tam chodím, jezdím na kole, v zimě na běžkách. [...] Pak chodím dolů ke křížku, u toho potoka. Před tím potokem je křížek. [...] A potom tady mám několik míst v lese, který na mě tedy působí hrozně uklidňujícím dojmem. Tam si tedy chodím vyčistiti hlavu a to je právě za těma potůčkama, tam za tím křížkem.“ (Vilma, 68 let)

Dalibor má oblíbená některá místa už od dětství, další se přidala díky jeho pohybu přírodou v rámci myslivosti: *„No, tak když jsem byl v tom Divišově, tak jsem chodil hodně k rybníku. Tady já nevím, třeba při Otavě od Pátečku k jezu a tam, to jsou moje oblíbená místa, no. [...] No, tak to já jsem chodil hodně na ten Humpolec, tam jsem měl kazatelnu honu na takzvaným Ondrovo poli. No a chodil jsem rád na Sedlo.“ (Dalibor, 74 let)* I David uvedl místa v krajině, která poznal jako myslivec a která si postupem času zamiloval: *„Protože jsem myslivec, tak mě baví ty toulky tady, pod Kašperk, tamhle Humpolec, Platoř. Platoř (viz Příloha 8.3 Obrázek 14) je taky takový...moje srdeční záležitost. Otec můj tam už jezdil léta letoucí na tu Platoř a já tam teď taky občas zajdu. To jsou takový...tam jsou místa nádherný, no.“ (David, 65 let)*

Hluběji se o osobním místě rozpovídal pan Dobroslav: *„[T]am právě, jak jsme mluvili o té kapli, jo, tak tam jsou ty skály a tam máme tajný místo! My jsme tomu říkali Santa. Nevím proč, jo. 'Jdeme na Santu.'“*

A tam je po těch skalách takový docela jako blbej přístup, ale nechá se to, jo. A když jsme potom s těma holkama, víš, začali to... [...] To je moje osobní místo, no pár lidí jsem tam jako vzal a třeba ten Tonda, zase on už tam třeba bere svoje kluky, aby jim to ukázal, jo. Tam vlezeš po té skále a teď je tam, to dělá ta skála, to dělá takovej zub, jo, takže je tam taková plošinka a máš nádhernej výhled na řeku. Víš, a tam je to takový...nedostupný, takže tam jsme se třeba už opalovali, holky nahoře bez... (potutelně šeptá). No, ale taky nevím, jestli je to pravda, údajně tam nějaká holka spadla. To muselo být brutální, protože jestli je to pravda, tak prý spadla a dole měli chatu. A tam když jsme taky to prozkoumávali, tak fakt tam jsou základy, že tam asi opravdu něco stálo. Takže ona údajně spadla a zabila se tedy u té chaty, no. Takže oni prý, to víš, ty byli hotový, takže se tam odtud jako odstěhovali, že už nikdy se tam nevrátili. Ale to místo, to je (ukazuje labužnické gesto)! Vždycky jsem říkal 'Jdeme na Santu', na to nikdy nezapomenu... To je fakt, to je hustý... Takový zašitý místo. Ono to jako veliký není, ale je to takový krytý před větrem. Ti říkám, tam jsme se opalovali... No a ten výhled, jako není, vidíš jenom na řeku a vidíš jako stromy, jo, ale je to pěkný.“ (Dobroslav, 56 let)

4.1.2.4 Shrnutí

Místa se jednoznačně ukázala jako archivy vzpomínek informátorů. Při vzpomínání na místa, především na ta zaniklá nebo osobní, byla vrchovatě naplněna nejen fyzická složka místa, ale i ta emocionální. Vzpomínky jsou plné pocitů. Fyzicky zaniklá místa se i nadále udržují ve vzpomínkách informátorů a to často tím, že se k nim váže nějaká kolektivní paměť či materiální vzpomínka v podobě například fotografie. Se zaniklými místy souvisí i jejich obnova a růst nové paměti, což se děje i ve výzkumném regionu, například v případě výstavby kapličky ve Vatěticích, která byla zbořena během minulého režimu a v současnosti je budována na původním místě i v původní podobě. Informátoři často vzpomínali i na místa, která jsou historicky významná pro celý region, ať

už jsou to zbytky lehkého opevnění, připomínající období 2. sv. v. nebo obec Annín s místní sklárnou nebo autokempem.

4.1.3 Drobné sakrální památky jako uchovatelé paměti

Do samotné osnovy rozhovoru, potažmo do celého výzkumu a této práce, bylo cíleně zaneseno i téma religiózní krajiny, tedy odraz náboženství v prostoru, především v drobných sakrálních památkách a následně bylo zjišťováno jejich vnímání současnými populacemi. Sakrální rozměr krajiny pomáhá spoluutvářet podobu českého venkova a ilustruje vztah krajiny a architektury. Stavební počiny baroka, ať už poutní kostely, aleje nebo drobnější stavby jako kapličky, Boží muka nebo křížky propojují „krajinu ve vizuálně i ideologicky jednotně působící celek“ (Sádlo 2005:188). Výzkum kulturní krajiny by proto neměl tyto krajinotvorné komponenty v podobě kapliček, Božích muk a křížků opomínat. Rozhovor na toto téma informátorům poskytl možnost často prvně vyjádřit to, o čem třeba často přemýšleli, ale nikdy to přímo neartikulovali.

Drobné památky jsou dle Bukačové a Fáka „paměti krajiny, spojenou s příběhem lidí, kteří tu zanechali své stopy“ (Bukačová a Fák 2006:13). Často jsou považovány za nositele paměti, uchovatele příběhů či vzpomínek a otisk kultury v krajině. Nezřídka je v souvislosti s těmito památkami zmiňováno emocionální kouzlo místa, kde stojí, genius loci onoho místa. Tato diplomová práce se zaměřuje především na subjektivní vnímání těchto náboženských staveb současnými populacemi.

4.1.3.1 Stav drobných sakrálních památek

Všichni informátoři znají celou řadu drobných sakrálních památek ve svém okolí. „Česká krajina je dodnes prosycena cestními kříži, božími mukami, sochami, zvoničkami nebo nikami a schránkami se svatými obrázky i drobnými plastikami.“ (Belisová 2013:5). Bylo zajímavé pozorovat, jak se informátoři velmi často sami rozpovídali o stavu dané

památky, kterého si velmi všímají a v případě jejího chátrání vyjadřovali zármutek a lítost nad touto situací. Jako jednu z možných motivací, proč památky opravovat a uchovávat pro další generace, uvádí Zajoncová (2009:30) především hodnotu stáří takové památky: „Stavba se stává opečovanou památkou proto, že s sebou nese informaci o vlastní historii.“ Uchovává v sobě paměť na „vývoj, kterým člověk se svými výtvy prošel v čase“ (Zajoncová 2009:30) a na jeho předky a původ. Opravená kaplička je mezi dotazovanými chápána jako jakási vizitka obce, její reprezentace (především u kapliček návesních), protože většinou tyto památky spadají pod působnost obce. Vnímání drobných sakrálních památek současnými populacemi je založeno především na jejich estetických kvalitách.

Zde jsou uvedeny dva příklady za všechny, kdy informátoři během jmenování drobných sakrálních staveb v okolí jejich domovů, začali bez vyzvání zmiňovat, které památky jsou opravené.

„Jedna je na začátku, když se sem vjíždí, jedna je ve vsi tady, to je druhá kaplička a třetí je potom...to není jako kaplička, to je takovej kulatej nějakej ten, je to jako opravený a když se jede jako k Platoři, tak je to tady nahoře na kopci a jedna je na Platoři. Na Humpolci vlastně taky, tam je taky kaplička na tom Humpolci. Tu mají taky opravenou, tu mají přímo tam na návsi.“ (Běla, 68 let)

„[V]šude tady když jedeš, tak jsou všude ty křížky, ty jak říkají Boží muka, jo. To třeba najdeš, zahrabanej je v křoví, zarostlej, některý jsou udržovaný a to. [...] Tak to je tady hodně zachovalý, těch je tady. Tady vlastně všechno, ty vesnice, to je všechno zlikvidovaný, ale tohle jako zůstalo, jo. A tu kapličku na té Platoři, to taky vlastně opravili, ta je pěkně opravená.“ (Dobroslav, 56 let)

V oblasti se vyskytuje i jedna chátrající památka a to návesní kaplička v Bohdašicích (viz Příloha 8.3 Obrázek 6), o které informátoři často hovořili právě v souvislosti s jejím špatným stavem.

„Tady ve vsi to nemůžou opravit, protože to je na soukromém pozemku nějak, já nevím. [...] Oni to nemůžou opravit. Oni tenkrát se domluvili, jako že manžel a ještě tady ten, že to nahodí, protože to bylo oprejskaný, ta omítka, takže to očistěj a potom se to nahodí, že oni by jako na to dali materiál... No, jenomže to je na soukromém pozemku a tam se nemůže, jo. Tenkrát se to jednou už opravovalo, ještě když se tam mohlo... [...] A nemůžete tam k tomu, protože tam jsou takový schůdky a takový keříky, má to ty bílý kuličky nebo jak se to jmenuje a tak se to vždycky zastříhlo. Ono to bylo hustý, tak to vypadalo hezky, jo a ty schůdky do toho, no, krásný. No a teď se tam nemůže, je to soukromej pozemek. No, nedá se nic dělat, no. Tenkrát ještě pan Trompetr chtěl, že by to opravil, že by na to dostali peníze, že by se to opravilo, ale muselo by to být nějak, já nevím, muselo by se to převést asi na tu obec nebo já nevím. Jenomže ona s tím nesouhlasí. Tak nevím, no... Nějak by se to muselo vyjmout...“ (Běla, 68 let)

„Právě proto, že to má moje bývalá švagrová...a vůbec se o to nestará. Protože to je na jejím pozemku, tak jí připadla a když to chtěl národní výbor opravit, jako opravili tu, když jedete od Dlouhý Vsi, ona nechtěla.“ (Bedřiška, 76 let) Bedřiška, jako jedna z nejstarších obyvatelek Bohdašic si ještě vzpomíná na mše, které v této kapličce probíhaly: *„Tady kdysi, ještě když byli ty starý, starousedlíci, tak jsme tu vždycky v květnu...byli i jako na mši. Tady v té kapličce. Normálně jsme se tam chodili modlit.“ (Bedřiška, 76 let)*

„Jediná kaplička, která není opravovaná, je kaplička v Bohdašicích. Ta se neopravuje a víte proč? Tam je soukromej pozemek a tu kapličku, sedm čtverečních metrů dali nějakej ženskéj tam a ta je tak protivná, že jí

prostě nechce dát, jo. Kdyby jí dala, tu kapličku té obci, tak obec už jí dávno opravila.“ (David, 65 let)

Vnímání drobných sakrálních památek současnými populacemi je založeno především na vizuálních preferencích, na hodnocení jejich stavu a to bez ohledu na to, zda-li dotazovaní mají k těmto památkám nějaký hlubší vztah. Například paní Běla ve výpovědi uvedené výše projevovала nespokojenost s chátrající kapličkou, byť není věřící a o danou problematiku se nijak blíže nezajímá: *„To jako já...nás to nespojovalo, nic. Když jsme byli jako děcka, tak nám to nic neříkalo.“ (Běla, 68 let)*

Stejně tak pan Alois, který sice nemá ke kapličkám žádný osobní vztah, tak v krajině si jich všímá: *„[J]á mám svůj názor na tohle... Já jsem prostě pohan, dá se říct, takže tohle mi vůbec jako nic neříká. [...] Jo, tak to si zase všímám, to si všímám a poměrně asi se jich i dost opravuje, těch kapliček.“ (Alois, 42 let)*

Jak již bylo řečeno, opravy se uskutečňují ve jménu obcí, které získávají finanční prostředky na stavební práce s tím související především ze státních dotací a grantů. Pan David k tomu říká: *„[N]a té obci vyjde vždycky spousta dotací na tyhle sakrální kapličky a opravy, jo. Tak když se obec do toho zapojila a šla si za tím, jo, tak to většinou na to získala, no. [...] Ten kraj vždycky prostě dává dotace a pak dává i město Sušice, památkovej úřad tady, jo, ten dává na tyhle sakrální stavby, který nejsou památkovou péčí, jo.“ (David, 65 let)* David k tématu pak ještě dále dodává: *„Takže peníze by byly, ale je třeba za tím jít a je třeba prostě to shánět, no. Tak jako je třeba udržovat kostel tady v Dlouhej Vsi, i když tam třeba moc lidí na tu bohoslužbu nechodí, tak přeci jenom je to kostel, že jo.“ (David, 65 let)*

Opravy se dějí ale i na základě sponzorských darů soukromých osob, přičiněním dobrovolně organizovaných skupin nebo dokonce svépomocí, díky lidem, kterým není lhostejné, co s památkou dále bude.

„[K]upodivu v poslední době se lidi snaží a opravujou tyhle, právě ty menší kaple a kapličky.“ (Vilma, 68 let)

„Tady třeba na té Platoři je uměleckej kovář, který tyhle křížky všechny, ten jich opravil už tady spousta kolem dokola, jo. Ten je dovede dělat opravdu perfektně, jo.“ (David, 65 let)

Dokonce i pan Přemek sám opravil jeden křížek (viz Příloha 8.3 Obrázek 17): *„A křížek, tady (ukazuje na konec vsi), když potom byste šla jakoby doleva, takovou polní cestou, za tou poslední chalupou, tak na kraji lesa vlevo je křížek... My jsme o něm nevěděli léta, protože byl zarostlej, tam totiž spadl strom, a jak ho tahali, tak ho ulomili. Jo, to byl ten litěnej. Tak já jsem tenkrát potom, když jsme tady byli, my jsme přes zimu nejezdili, protože tady se nedalo být. Tak jsme ho tam objevili a tak jsem ho opravil, jo, se ženou. [...] Jsme tam napsali prostě nový to povídání a i letopočet, kdy jsme to opravili, ne. Protože ten by býval...buď by ho někdo vzal do sběru a nebo by to tam prostě leželo. Tak jsem říkal, i když nejsem věřící, tak ale takový věci, to je jasný, ne, tak jsem to opravil, jo. Dal jsem si s tím práci, pořádně jsem to udělal a natřel a tak. My jsme o něm opravdu nevěděli celý ty léta, až potom v zimě, předtím jsme tady v zimě nebyli, protože se tady nedalo být, jo, to jsme sem nejezdili. Tak když to potom bylo holý, tak jsme jednou šli do lesa a říkám 'Hale, tady je ulomenej křížek' Jinak jsme o tom nevěděli.“ (Přemek, 72 let)*

4.1.3.2 Drobné sakrální památky jako nositelé hodnot

Jak je vidět, kupříkladu na zkušenosti právě pana Přemka, i když člověk není věřícím a nemá památku spojenou s církevní hodnotou, kterou je obdařena, stejně je kaplička, Boží muka nebo křížek brán lidmi jako něco, co by mělo být jednak zachováno, ale současně i předáno dalším generacím. Jak poznamenává Klvač s Musilem (2003:17), drobné sakrální památky se staly „tlumočníky paměti krajiny“ a vyvolávají v návštěvníkovi krajiny, který na ně narazí, pocity stálosti, trvalosti a jakési

jistoty. Zmiňované objekty odedávna byly, a jsou i dnes, příležitostí k zastavení se poutníka, odpočinutí si a zamyšlení se. Místa, která nás obklopují, jejich historie, události či vzpomínky, které se k nim vážou, nám mohou říci hodně o tom, kým jsme byli a kým jsme nyní. Basso (1996:55) zařazuje mezi charakteristiky míst, mimo jiné, jejich schopnost spouštět sebe-reflexivní procesy. Informátory jsou tyto památky chápány především jako odkaz minulých populací a proto bychom si jich měli vážit a projevit tak úctu našim předkům.

„[O]pravdu bychom si měli těchto starých památek vážit. Opravdu vážit... Jak se říká, ty starý naše lidi, ty babičky, prababičky, ty užily hrozně těžkej život. Opravdu měli bychom si jich vážit, jo.“ (Bedřiška, 76 let) Pan Dobroslav už pracuje na předání těchto symbolických hodnot dalším generacím skrze svoje vnučky: *„Jo jo, to koukáme, no a už i těm holkám to ukazuju. No, teď jim to nic ještě neříká, vid', ale takhle to společně zkoumáme, jo, ty věci.“* (Dobroslav, 56 let)

Paní Vilma připisuje zájem lidí o tyto památky vazbě, kterou si člověk ke krajině vybudoval a díky níž se lidé chtějí aktivně podílet na utváření těchto míst. Víra a úcta, kterou tito lidé chovají ke krajině, je hlavním motivem jejich snah dotvářet (staro)nová místa (Klvač a Musil 2003:20). Vnímání místa souvisí s významem a péčí, kterou člověk svým konáním místu propůjčuje.

„Určitě ty lidi, ať už ty místní, ale kupodivu, k tomu kraji, stejně jako já, přilnulo spoustu lidí, který rodově s tím nijak nesouvisí a ty se snaží zacelit, co se tam prostě stalo, ty hrozný věci. Ať už stavbou těch kapliček. [...] Takže já si myslím, že prostě těch lidí, kteří k té krajině přilnuli, že se promítá i do toho, že chtějí nějak jako tvořit míst. Přesto, že za to nikdo z nás nemůže, tak přesto se snaží tam napomáhat. [...] Takže tyto místa, kupodivu, přesto, že už po nich třeba nic nezůstává nebo zůstává hrozně málo, tak přesto, jako lidi si je pořád připomínají, takže to už nemůže být

jenom tak... To prostě musí mít nějaký pouto mezi tou krajinou a těma lidmi.“ (Vilma, 68 let)

4.1.3.3 Osobní paměť vztahující se k drobným sakrálním památkám

Někteří z dotazovaných mají s drobnými sakrálními památkami spojenou i nějakou hlubší osobní vzpomínku. Například Bedřiška se rozpovídala o poutích, které se v dobách, kdy prožívala své dětství, konaly, a které má spojené nejen s místy, ale i se vzpomínkami na další účastníky. „Na popředí paměti dané skupiny se vyjímají vzpomínky na události a zkušenosti spojené s největším počtem jejich členů.“ (Halbwachs 2009:72–73). Jinými slovy, čím více členů se události účastnilo, tím silnější je pak vzpomínka na tuto událost. Samotné vykonávání pobožnosti či jiných kolektivních rituálních praktik se dotýká přímo duše kapliček (Nusek 2003:16), které dodnes jsou „součástí všedního života venkovského obyvatelstva“ (Klvač a Musil 2003:19).

„A takhle ty křížky, tak to si pamatuju ještě jako holka, právě taky s těma sousedů děvčaty a tady u nás měli taky dvě děvčata, tak jsme chodívali na Kašperský Hory s průvodem... Přišel pan farář, dva ministranti a halda lidí. Modlívali jsme se u křížků, u všech. [...] Vždycky na Kašperskohorskou pouť. Bylo to pěkný. Já jsem jako strašně ráda s nimi chodila, s těma děvčaty. Vždyť mně bylo kolik, sedm osm let, že jo. Tak to byla cesta, že jo, až ze Sušice ten průvod šel! Až na ty Kašperský Hory. [...] Hmm, ty průvody, to bylo opravdu pěkný... A hodně lidí, i starý lidi a hodně chodívalo. To bylo opravdu pěkný. Děti a všechno dohromady. U každého křížku se stálo, modlilo a opravdu to bylo moc hezký. Na to vzpomínám tedy opravdu ze všeho nejraději.“ (Bedřiška, 76 let)

Paní Anežka má svou osobní vzpomínku spojenou s kapličkou v místě bydliště. Svým činem, vysazením stromu, které je popsáno níže, se

Anežka spolupodílí na utváření úplně nové paměti této drobné sakrální památky. Ve výpovědi informátorky je možné identifikovat už zmiňované oživení památky, v tomto případě návesní kapličky v Anníně (viz Příloha 8.3 Obrázek 1), která se opět stává jakýmsi centrem sociálního života v obci. Podobná materiální, kulturní i sociální revitalizace, nicméně v ještě větší míře, se týká i kostela sv. Mořice, o němž bude ještě dále v textu řeč.

„Ted’ se to prostě v tom roce 1996 obnovilo. Bylo to znova vysvěcený. Já z toho mám fotografie. Tady byly živý ploty, tak to zplanýrovali, urovnali to a ted’ se to jenom seče. Ted’ je tam jako trávník. No a já jsem tam před sedmnácti lety zasadila takovou korejskou jedli, takový strom a ted’ na něm děláme na Vánoce výzdobu... Ted’ bylo, vloni, s plzeňským rádiem bylo zpívání koled, takže tam bylo víc lidí, než je tady obyvatel (smějeme se). Takže tam se to ted’ jako obnovuje, no. A ta kaple, ted’ je takovým stánkem. Třeba lidi měli některý příbuzný daleko, tak tam chodí a vlastně to je takový pietní místo, že třeba kolem těch dušiček tam hoří svíčky celou noc. Je to nádherný v noci, kdy vevnitř ty svíčky svítí a ono vám to jako ozáří ten interiér té kaple... [...] A ted’ jsme obnovili i pouť. Byla k svaté Anně v červenci, tak se tam před tou kaplí prostě daly lavičky a byla tam muzika, tak se dělala taková jako poutní slavnost. Taky tam přišlo strašně lidí, vůbec jsme to nečekali. A bylo to kolem té kaple, je to takový prostě místo, střed té vesnice, no.“ (Anežka, 64 let)

Renesanci zažívá i kostel sv. Mořice neboli Mouřenec (viz Příloha 8.3 Obrázek 3), který byl nejčastěji zmiňovanou sakrální památkou mezi informátory. Kostelík je v současnosti nejvýznamnější církevní stavbou ve výzkumném regionu, což se promítlo i ve výpovědích participantů na výzkumu. I toto místo nabývá nového významu, prochází změnou paměti, kdy se z neutěšeného místa spojovaného s černou magií a rabováním stalo kulturní centrum.

Mouřenec zmínila během rozhovoru mimo jiné Běla, jejíž dcera tam navštívila koncert, Bedřiška, Přemek, David nebo Norbert, který jej má spojený se vzpomínkou na rodinné výlety do okolí. Mouřenec má za sebou i temnější období, na což naráží například Anežka: *„Ten Mouřenec v sedmdesátejch letech, to bylo zdevastovaný, byly otevřené hroby... [...] To mi říkala ještě moje holka, že viděla, jak ta mrtvola měla zlatý prsteny na té ruce...“* (Anežka, 64 let) V této době navštěvoval, ještě jako dítě, Mouřenec i Dobroslav: *„Anebo nás zajímalo, na tom Mouřenci, ty hroby. To jsou všechno Němci, vid'. A kdybys to viděla, já si to pamatuju, jak to bylo zdevastovaný. Ten kostel samotnej byl jakoby zamčený a my jsme tam vylezli po hromosvodu, jo a teď jsme se tam dívali a všechny ty lavice, to všechno bylo naházený na jedne hromadě, zdevastovaný. Ty sochy, to všechno bylo rozkradený. Tam je ta kostnice taky, tak ty lebky, to bylo všechno rozházený po lese, kosti...“* (Dobroslav, 56 let) Anežka upřesňuje, co následovalo po roce 1989: *„Ten Mouřenec byl dřív strašně opuštěnej, bylo to tam všechno rozbitý, že jo. Ten se opravoval v roce 1993 a vlastně to zaplatily, z Mnichova byly nějaký spolky, který vybraly peníze a který to zaplatily a aby se to prostě jako obnovilo, no...“* (Anežka, 64 let)

Následující úryvky jako by hovořily o úplně jiném místě:

„Ožilo to. [...] Hodně to žije přes léto, vlastně, jsou tam všechny prohlídky. Vlastně ne jenom víkendový, ale myslím, že jsou i přes celý týden a bývají tam vánoční koncerty a takhle.“ (Alois, 42 let)

„[T]ady je dost takových kulturních aktivit, no. [...] Oni kolikrát přijedou z města a říkají 'Vy tady máte víc kulturního vyžití než mají ve městě někde', jo (smějeme se). Nejhezčí je to tam před Vánoce, ten advent, no. [...] Ale musím říct, že tady se udělala taková, jako jestli to bude tradice nevím, ale už dva roky za sebou, o půlnoci na Silvestra na Mouřenci je mše. Kdybyste viděla, co tam je lidí, tam jdou lidi pěšky ze

Sušice! Až na ten Mouřenec, jo. To my se třeba tam odsad' vrátíme v půl třetí ráno, jo. Protože to trvá dlouho, potom na hřbitově jsme pili šampaňský a takový je to zvláštní. Jsou to přímluvy za ten rok, poděkování a prostě tak. Byl tam ohňostroj. Ale to si udělali ty místní lidi, to nikdo neorganizoval. Žádná organizace, ani obecní úřad, nic, jo.“ (Anežka, 64 let)

Dalšími informátory často zmiňovanými drobnými sakrálními památkami byla hrobka sklářů v Anníně (viz Příloha 8.3 Obrázek 2) a kulatá Boží muka, stojící v lukách směrem z Bohdašic na Platoř (viz Příloha 8.3 Obrázek 7).

4.1.3.4 Shrnutí

Drobné sakrální památky, jichž je výzkumný region plný, jsou chápány informátory jako typická součást okolní krajiny. Bez ohledu na náboženské vyznání si jich informátoři v krajině všímají a považují je za nositele paměti a vzpomínku na život minulých populací. Nejčastěji je v souvislosti s kapličkami, Božími muky a křížky diskutován jejich stav a vizuální stránka. Ta je pro informátory důležitá především z hlediska toho, že tyto památky považují za odkaz minulých generací a klidně i sami křížek opraví či se za jeho opravu zasadí, na důkaz toho, že si váží svých předků a tyto památky odkazují u informátorů k pocitům stálosti, jistoty, původnosti. Opravené památky jsou chápány i jako součást reprezentace obce navenek. Zájem o drobné památky v okolí domovů informátorů souvisí s jejich vazbou na toto místo.

4.1.4 Vzpomínky na odsun a dosídlování

Odsun a následné dosídlování jsou historické mezníky, které se nesmazatelně vepsaly do paměti krajiny i lidí zde žijících. Tato kapitola reflektuje vzpomínky místních na samotný odchod svých sousedů z jejich domovů, na opuštěné domy, které po nich zůstaly či vzpomínky na

příchod dosídlenců. „Poválečný odsun německého etnika [...] znamenal definitivní zánik původní národnostní struktury, jíž nahradilo za poslední půl století obyvatelstvo, které se většinou ve druhé a třetí generaci se zdejším krajem sžilo a považuje ho za svůj domov a drobné památky, bez ohledu na národnost jejich tvůrců či objednavatelů, bere jako přirozenou součást svého života.“ (Bukačová a Fák 2006:11). Po odsunu německého obyvatelstva byla tato příhraniční oblast dosídlována jednak českými migranty přicházejícími z vnitrozemí, ale především reemigranty z Rumunska, Bulharska nebo Ukrajiny.

Jak bude vidět dále v textu, i přes odsun drtivé většiny německého obyvatelstva je tato lokalita dodnes propojena přeshraničními vztahy. I když byly hranice desítky let téměř nepropustně uzavřené, nezpřetrhala se pouta, která měli nuceně vysídlenci ke svým původním domovům. Většina německých obyvatel regionu musela opustit svůj domov. Domov, tedy místo, kde je nejpatrnější citová vazba mezi člověkem a místem. Místo, které spojujeme s našimi předky, považujeme jej za tradiční domov našeho rodu, je pro nás většinou opatřeno i silným emocionálním nábojem (máme k němu citová pouta) a veškeré příběhy, které se k němu tradují, jsou opřeny o existující přírodní prvky v dané lokalitě, jako jsou skály, stromy (Tuan 2001:157) nebo další krajinnotvorné prvky, kterými mohou být i drobné sakrální památky.

Co bylo dále odsunem negativně poznamenáno, je jakási kontinuita vědění o okolní krajině a místech. V obcích, kde nezůstal z původních obyvatel vůbec nikdo, nebylo jak předat dalším generacím informace nashromážděné životem předků v dané lokalitě. Dosídlenci jsou informátory spojování s pocity odcizení a vykořenění z místa.

„Oni tady lidi, abych vám pravdu řekla, nic moc neví, protože tady vůbec nejsou původní obyvatelé. [...] Němci šli do odsunu a nikdo neví proč, kde, co, jak bylo, jo. Takže ty místní lidi o tom vůbec skoro nic neví,

jo.“ (Anežka, 64 let) Anežka se k problematice v průběhu rozhovoru ještě dále vrátila: „*Ale tady jde o to, že sem přišli lidi po válce, to byl odsun, že jo, těch Němců. A po válce se sem natáhli takový, Rumuni, rumunský Slováci, prostě tohle přišlo. Plno lidí bylo negramotnejch, do dneska jsou tu lidi, který neumí číst ani psát, jo. A takže ty neměli tady k tomu vztah žádněj, žádný kořeny. To třeba ty Němci věděli plno věcí, ale už se to nepředávalo dál, jo. [...] To jsou příběhy, který ví oni, třeba teď ty starý Bavoráci nebo někde to mají v nějakých kronikách, ale to oni si všecko vzali sebou. [...] Když si vezmete starý vesnice tamhle někde dole, třeba u Horažďovic nebo kdekoliv, tak jsou usedlíci starý, který Vám řeknou 'Moje babička mi říkala, že tam se stalo tohle a tohle a proto je tam to a to.' Ale tady?!“ (Anežka, 64 let)*

„*Takže to původní osídlení tam vůbec není a v tom Palvínově není vůbec nic.*“ (Vilma, 68 let)

4.1.4.1 Odsun a dosídlování v rovině vzpomínek a vztahů

Na samotný odsun nebo dobu krátce po něm si řada informátorů pamatuje. Například na opuštěné domy. „*Po těch Němcích...? No byly prázdný všechny skoro, no. Jenom asi tři byli tady, co pracovali v tom, ve sklárně a ty jako si tady nechávali, aby zaučili naše lidi. Na tu sklářskou práci, jo.*“ (Bedřiška, 76 let) „*[T]řeba Platoř. Když se vysídlovala, ona se vysídlila vlastně po válce, když odešli Němci, ovšem přišli sem ty národní hosti. To byli Rumuni, Bulhaři, Volyňáci a tohle. A po čase se prostě z té Platoře ztratili a já když jsem začal chodit sem do školy, tak oni chodili taky do té školy. A když jsem tam třeba po několika letech přišel, ty baráky rozbořený, vybrakovaný, tak mi to jako...*“ (Dalibor, 74 let)

Pokud si informátoři na odsun z nějakého důvodu (věk, předchozí život v jiné lokalitě) sami nepamatují, tak minimálně znali někoho, kdo jim o těchto událostech vyprávěl: „*[T]en se dožil, ten zemřel je to pár let, asi devadesáti šesti let a ten mi říkal, že v těch barákách, tam že zůstalo*

prostě všechno, jo, nádobí, všechno. A i tady ta Müllerová, ta Helena, ta tady jednou byla, tak nám říkala, že měla malý dítě a ani peřinku, že si nemohla vzít, jenom do ruksaku, jinak tady museli nechat všechno.“ (Přemek, 72 let)

V příbězích informátorů jsou jasně identifikovatelné přátelské vztahy, které s odsunutými Němci měli již tenkrát a které přetrvávají dále do dneška. Rovněž se tyto vztahy a vzpomínky odvíjejí od místa domova. „Velmi důležitou roli na životní cestě jedince hraje domov, ve kterém jako dítě vyrůstá a později jej jako dospělý tvoří. Lze konstatovat, že domov má nebo by pro jedince měl mít ten nejvyšší význam, neboť domov je nebo by pro něj měl být jednou z nejvyšších priorit v jeho životě. Znamená nebo by pro něj měl znamenat blízké osoby, bezpečí, stabilitu, identitu.“ (Vávra 2010:474).

„No a ty, co bydleli v tom našem baráku, tak ten jejich syn...Pepa, tak on si vystudoval v Německu, jako profesor a jezdil i na Karlovu Univerzitu přednášet. Ten je o dva roky mladší než já a mě považuje pořád jako za sestru. Rok co rok je tu dvakrát! [...] No a taky přijel s celým autobusem těch, co tady bydleli, těch starousedlíků tady, i z Novýho Městečka, z Annína. [...] A seděli jsme tam a všichni ty, co znali mého tátu, tak... 'Novák, das ist gut, das ist gut.' Protože tatínek, dneska už to můžu říct, ale tenkrát bych to říct nemohla, protože by ho zavřeli. On jim chudák vozil mléko, chleba domácí do lágru do Dlouhý Vsi! [...] Strašně jsou mu za to vděční. A tenhle Pepa jako...žádný, jenom kamarádi, to on sem přijede a 'To je moje ségra!' Jako sestru mě bere. Takže jsme s nimi vycházeli opravdu moc dobře. Máme do dneška, říkám, krásnej vztah. Od mládí, pořád...“ (Bedřiška, 76 let)

Bedřiška pak ještě zpětně mluví o soužití s německou rodinou před jejím nuceným odchodem: „Oni měli šest dětí a my s nimi ještě bydleli. Ale říkám, vztah strašně dobrej s nimi. [...] Protože my jsme pro ně udělali

všechno. Nechali jim naši rozprodat všechno, protože si přivezli svoje, že jo. Pokaždý když ho vidím (myslí již zmiňovaného Pepu), se rozbrečím. [...] 'Bedřiško, proč brečíš?' mě říká ten Pepík, a já povídám 'Mě je hrozně líto, když jste odcházeli a já tě furt vidím, jak ses mě držel za ruku a říkal 'Já nepůjdu, já chci být s Bedřiškou!' A on říká 'A už tě nechci vidět plakat! Já tě mám rád, já tě mám jako sestru, co bylo, bylo.'“ (Bedřiška, 76 let)

„Tady už to bylo německý. Barák za Sušicí, tam už byla hranice. Tady to byly Sudety a tam to bylo ještě český, že jo. Takže ta Němka, ta co prostě tady odsud se museli vystěhovat, tak ona dělala ředitelku gymnázia...v Mnichově. A když ona jak mohla, tak se sem zastavila. [...] A ona hrozně ráda se mnou chodila a ona mi říkala, kde se narodila, nahoře tady v té místnosti, že jo... Protože my jsme byli oba kantoři, takže jsme si v práci rozuměli a my jsme si celkově vzájemně rozuměli, i když ona sama uznávala, že ten Hitler tady dělal jenom škodu. A ona za to nemohla přeci. [...] Oni museli být odsunutý, dostali raneček a museli se odstěhovat. Pro ty ženský, pro ty lidi to muselo být obrovsky krutý, víte...“ (Norbert, 85 let)

Naprosto opačný postoj zaujímají informátoři vůči dosídlencům, kteří jsou chápáni veskrze negativně, jako něco, co krajině a zdejším místům jedině uškodilo. „V rámci systematického 'budování českého pohraničí' byli pozváni k přesídlení i krajané žijící mimo Československo, např. Češi a Slováci žijící v Rumunsku a Bulharsku.“ (Fatková et al. 2014:49). Podle informátorů se tito lidé nestali součástí zdejší krajiny, což bylo znát na jejich povrchní vazbě na místo.

„Prostě to byli lidi dosídlený bůhví odkud, který k tomu vůbec neměli vztah, který nějakým řízením osudu tady byli, a jako ani ne o vlastní vůli se sem dostali, no a tedy si myslím, že pro tu Šumavu nějak nikdy nic moc nedělali, no... [...] Opravdu to byli lidi, který...já nevím, jaký měli kulturní zázemí, odkud přišli, ale tohle obyvatelstvo, podle mě, tomu kraji tady vůbec neprospívalo.“ (Vilma, 68 let)

„Takže oni tamhle si vzali krávu a šli zase jinam a pak se jim nelíbilo a zase šli jinam a tohle. Takže oni třeba vybydleli čtyři pět chalup než se někde usídlili. [...] To byli lidi, který byli bez kořenů, bez víry...a prostě, pili lavorovicu a množili se mezi sebou. [...] Když máte někde kořeny nebo nějaký domeček nebo k něčemu máte vztah, tak si přece nevezmete tašku, něco na záda a nepůjdete na druhéj konec světa, jak se říká. To byli lidi, kteří ničeho nedosáhli, nebyli pilní, nic je nezajímalo, neměli žádný řemeslo a nedovedli se vůbec sami o sobě uživit, jo. A šli. Něco jinýho bylo, když třeba přišli ty Rusíni nebo co byli tady na Ukrajině, tak tady přišla rodina a to byli velice pracovití lidi. Takoví, měli jiný jednání, jo, i prostě...už měli tu svoji čest. A ty byli pracovitý a ty vždycky byli příkladem pro všechny, jo.“ (Anežka, 64 let)

Samotná manželka pana Norberta a její rodina patří k dosídlencům, kteří přišli z Ukrajiny.

„Moje manželka žila na Ukrajině... Z větve Volyňskejch Čechů. Ta se tam narodila a v roce čtyřicátým osmým se Volyňáci nastěhovali sem na Šumavu. Takže ona se narodila tam, ale žila už potom, od těch...asi devíti...desíti myslím, že v jedenácti letech teprv tady byla. Tady chodila už do školy a tak dále...“ (Norbert, 85 let)

4.1.4.2 Vývoj česko-německých vztahů po roce 1989

Dalším významným mezníkem v novodobém vývoji česko-německých vztahů pak byl rok 1989. Bývalí německy mluvící obyvatelé příhraničních obcí české strany Šumavy se začali vracet do míst, s kterými je po dlouhá léta pojily pouze vzpomínky.

„Jak se otevřeli hranice, tak tady byl a od té doby každý rok dvakrát i třikrát. I ty jeho sestry. Byl tady ted' na Horskou pouť a říká 'Na podzim jsem tady zas'.“ (Bedřiška, 76 let)

„[N]ejvětší změna byla po tom roce 1989, kdy se tam začali hromadně vracet rodáci odsunutý, eventuálně s rodinami svými, protože jim to chtěli ukázat, že jo. A to bylo takový pochopitelný.“ (Vilma, 68 let)

„Tenkrát ty Němci, když se to otočilo, tak tady byli všude, že jo, jezdili, jo. Když o tom mluvíme, tak tady začali jezdit ty starý lidi, který tady dřív bydleli. Vždyť jak já jsem byl té kovárně, tak vlastně, ty šli do odsunu a tomu bylo čtrnáct let, tomu synovi jejich, jo. Takže ten si musel všechno pamatovat, jak to tam bylo. No a potom najednou oni začali sem jezdit, teď byly zase takový fámy, že budou žádat ten majetek zpátky, jo, takže to byla taková doba. Já jsem si tam dělal tu dílnu, v té kovárně a on tam přijel, ten majitel. On už jako starej chlap, vid'. Tak koukal, co tady bude a tohle, no a pak zase odjel. Takže ty lidi sem jezdili, už je sem vozily samozřejmě jako jejich děti, že jo, pak i celý autobusy. Sem třeba přijeli a teď si to fotili, tady byl náš barák a tady jsem se narodila... Jenomže ty lidi už byli starý, ty umřou a už to...“ (Dobroslav, 56 let)

Díky zájmu Němců o svou původní domovinu došlo k řadám oprav památek a výstavě. Předtím jejich odchod a nyní jejich nová přítomnost se otiskly do prostoru. Skutečně závažné události znamenají jednak změněné vztahy uvnitř skupiny, ale i změnu vztahu skupiny k místu (Halbwachs 2009:188). Rychlost těchto změn je ale různá, místo se mění pomaleji než skupiny, „zvyky odolávají silám, které by je chtěly měnit, a tento odpor nejlépe ilustruje, do jaké míry se v takových skupinách kolektivní paměť opírá o prostorové obrazy“ (Halbwachs 2009:191). Ke změnám v krajině a obcích došlo i ve výzkumném regionu.

Například Přemek si vzpomíná na opravu křížku v okolí Palvínova: *„[S]em jezdí takový Němec, tady z Bavorska a ten ho opravil, jo. Dal tam jenom takovou provizorní.“ (Přemek, 72 let)* Vilma hovoří o výstavbě kapličky na Zhůří: *„Tam zase kapličku postavili Němci, který tedy byli odsunutý rodáci...“ (Vilma, 68 let)* A jak již bylo napsáno, i Mouřenec mohl

chytit druhý dech a dnes být významným kulturním centrem regionu jen díky obnově česko-německé spolupráce, o čemž svědčí dodnes například mše, o kterých hovoří Vilma: „*[Z]ase třeba na tom Mouřenci se uchovala jedna věc, že tam 2x do roka jsou poutní mše česko-německý. Takže tohle vlastně z toho zájmu původního německého obyvatelstva zůstalo.*“ (Vilma, 68 let)

4.1.4.3 Shrnutí

Vzhledem k tomu, že výzkumný region je součástí tzv. Sudet, dotkly se ho události spojené s etnosociálními procesy probíhajícími především ve 40. a 50. letech minulého století. Informátoři si vzpomínali na odsun německy mluvícího obyvatelstva, prázdné domy, které po nich zůstali i na příchod dosídlenců. Obě skupiny populace jsou ve vzpomínkách nahlíženy především v rovině vztahů, přičemž německé obyvatelstvo je spojováno s pozitivními konotacemi, dosídlenci spíše s negativními. V souvislosti s odsunem je informátory zmiňováno i přerušení kontinuity vědění o okolní krajině a místech, které je postupem generací znovu nabýváno, nicméně s mezerami, které jsou nezacelitelné. Další vzpomínky na německé původní obyvatelstvo jsou spojeny především s 90. lety, kdy se tito rodáci začali vracet.

4.1.5 Odras společenských změn v krajině

Krajina je součástí našich každodenních životů, akademických výzkumů, ale i beletrie nebo právních dokumentů. „Pokud se zajímáme o proměny krajiny, je nutné věnovat pozornost především tomu, kdo krajinu využívá a k jakým účelům, jak ji vnímá, jaký k ní má vztah.“ (Fatková et al. 2014:49). I v rámci realizovaného výzkumu byly změny v krajině zjišťovány z aktéřské perspektivy. Informátoři hovořili hlavně o změnách v zemědělství, v mezilidských vztazích, o stárnutí venkova a jeho kulturním úpadku.

Vzhledem k tomu, že většina informátorů před nástupem do důchodu pracovala v zemědělství, odráželo se jejich hodnocení změn v krajině za uplynulá desetiletí hlavně ve způsobech hospodaření.

„Jo, ale už je to opravený, teď už je to zmechanizovaný. Dřív se tu muselo na kolečku...to byla rasovina. Rasovina to byla, to bylo hrozný! A teď jste měla, šla jste ze stodoly, tam jste si nabrala na vidlích a než jste došla do kravína, zafoukal vítr, bylo to pryč a šla jste znovu, jo. To bylo hrozný.“ (Běla, 68 let)

„Říkám zdevastovaný teď. Kde my jsme jako měli pole, louky a když si vzpomenu, co jsme tam museli vypěstovat bramborů, pšenice, všeho! Dneska se tam prohání dobytek. A je to takový neudržovaný, takový... Ne, už to není to, co bývalo...“ (Bedřiška, 76 let) Přemek také hovoří o tom, že v okolí Palvínova byla pole, kde se pěstovalo obilí, pamatuje si na to, že za chalupou na poli bylo v období komunismu obilí, ale nyní už jsou tu jen pastviny pro dobytek: *„[S]em přijelo, já nevím, pět šest kombajnů a byly tady jakoby žně, jo. To bylo... (smějeme se) Teď tady nepěstujou nikdo nikde nic, jo.“* (Přemek, 72 let)

Dalibor hovoří spíše o změnách v majetkových vztazích, které se odrazily také v zemědělství a okolní krajině: *„No, prošlo to změnama, samozřejmě. No jenom v tom zemědělství, že jo. Nejdřív to byli soukromníci, potom to byl JZD. Státní statek to taky byl a teď je z toho Šumavské statek, no. To jsou takový... [...] Tam taky, dole, nejdřív se tam říkalo u Schellů, pak to bylo Solo, potom to byly Otavský pily a teď už ani nevím, jak se to jmenuje, Linea a já nevím, jak se to jmenuje... To jsou prostě změny.“* (Dalibor, 74 let) I pan David hovoří v podobném duchu: *„No změny byly veliký, když tady bylo JZD, že jo. Tady bylo spousta malých políček, to si pamatuju, to na tom ještě ty soukromníci byli. Pak se to zvoralo, meze se některý narovnaly, chodili jsme sbírat kamení. To bylo strašně kameního a všeho možného. Takže to hospodaření se prostě*

změnilo, začalo se tady hospodařit a zase na druhou stranu tady bylo, všechno se tady pěstovalo. Každá louka...všechno se změnilo v pole, všude byly pole. Dneska je situace taková, že pole skoro žádný, jenom pastviny, dobytek, pastviny, dobytek. Pole vůbec žádný, jo.“ (David, 65 let)

David dále registruje změny i v přírodě: „A změnilo se taky, příroda, jako hmyz a živočichové, jo, zvířata. Dřív tady byli zajáci, bažanti, vysoká zvěř. Dneska není nic kromě snad divokých prasat a srnčího, jo. Jinak je hotovo. Změnila se ta příroda hodně. Myslím si, nevím, jestli na to mělo vliv, tenkrát říkali, že na to mělo vliv hospodaření. [...] Za tu dobu, co jsem tady, spousta vyrostlo nových pasek a nových lesů a další byly vykáceny. Za mlada jsme byli v pasekách, kde se nedalo prolézt a dneska to je vysokej les.“ (David, 65 let) I Běla zaznamenává změny na lesním porostu: „No toto je tak nějak pořád stejný, akorát teď jsou lesy vykáceny trošku víc, je to víc vykáceny... Se tady těží, ale jinak je to tady tak nějak stejný, ta příroda...“ (Běla, 68 let)

Změny v prostředí výzkumného regionu jsou dle informátorů patrné na chátrání budov, které často dojdou až svého úplného konce, demolice.

„Je to tu stejný, akorát dva domy se zbouraly. To je tady za tím, tam je teď šestka, ale ještě vedle byla pětka...“ (Bedřiška, 76 let)

„Tady bývala cihelna. Jak je dneska hřiště, tak tam bývala cihelna. [...] No, tady byla cihelna a vzadu byl lom na hlínu, jak je dneska to víceúčelový hřiště a tam v těch místech, tam byla. Tady stály ty kolny na to sušení těch cihel. To se zbouralo všechno.“ (Dalibor, 74 let)

Na rozdíl od ostatních nepozoruje paní Vilma v okolí jen proces chátrání, ale i oprav nemovitostí.

„Takže na jednu stranu tady to chátrá, ty různé domky, u nás v okolí jsou tady asi dva, ale na druhou stranu zase přistupuje zájem lidí, ne

místních, ale lidí, kteří tu krajinu mají rádi, a který jako možná víc než ty domorodci, ty rodáci, se jí snaží pomáhat, jo. Protože opravdu spoustu těch obnovených památek anebo upravení té krajiny, to není dílo těch rodáků, ty na to... Spousta těch lidí, kteří si tady koupí dům, jako třeba my, anebo sem jezdí, tak ty mají potřebu a někdy se z nich stanou zapálenější Šumaváci než tady ty lidi, kteří tu vlastně zůstali. Což je mnohdy třeba zase tím, třeba v těch Vatěticích a v tom Palvínově, že tady vlastně všechno německý obyvatelstvo bylo odsunuto a potom, jak začínalo to dosídlování, tak sem přivezli nějaký Rumuny, já nevím, co měli společného...“ (Vilma, 68 let) Dalibor také připisuje podíl na zvelebování venkova rekreantům: „[J]á bych řekl, že se sem prostě nahrnuli ty chalupáři a tohle a skupovali ty baráky a dali je do pořádku.“ (Dalibor, 74 let)

Informátoři v rámci společenských změn, které zaznamenávají v okolní krajině, často zmiňovali jako problém stárnutí venkova. Opět se tímto způsobem přetrhává kontinuita vědění o okolní krajině, i když mnohem méně násilnou formou než je tomu v případě politicky řízených přesunů obyvatelstva. Výsledek je ale podobný.

„No a tady jsou samý důchodci, no a až potom tam (ukazuje na konec obce) zase takový ty mladší... No, už jsou to, už mají děti velký, ty už studujou...“ (Běla, 68 let)

I Přemek sleduje obdobný trend v Palvínově: „[O]no tady bývalo víc lidí, jo. [...] Tady byl větší život, samozřejmě. [...] No bylo tady víc lidí, takový trochu šrumot.“ (Přemek, 72 let)

„A už je tady mezi nimi taky plno starých lidí... A stěhovat se sem mladý, nevím, nechce se jim, že jo. Tady není práce, daleko do školy, do školky. Tak to jsou takový vesnice, tak to většinou potom sbalí chalupáři a tím to končí, no.“ (Anežka, 64 let)

Největší změny však muži a ženy zaznamenávají především v rovině mezilidských vztahů. Informátoři se shodují především na tom, že dnešní společnost je velmi individualizovaná a lidé, ač žijí v jedné obci, se neznají a nevstupují spolu do každodenních interakcí. Tento nezáměr se projevuje především na spolkovém životě v obcích, ale i na ochotě pomáhat si a sdílet společně čas.

„Dřív jako ty mladý šli dohromady, hrálo se. Nekoukali jestli jim je deset nebo patnáct nebo šestnáct, hráli si. [...] dneska už to je jiný... No taky, oni jsou věčně pryč, když to jde na tu školu, tak ten je v Plzni, ten je... Přijede to na víkend. Je to rozstrkaný, už je to pryč, už to není takový, jako to bývalo dřív, no.“ (Běla, 68 let)

„Problém je, že na ty kulturní akce lidi nechodí. Malá účast je. Lidi už nejdou dohromady, už ne... Uděláme mysliveckej bál a přijde tam padesát lidí [...] To bylo fajn, některý věci, no, ale...je to pryč všechno... Lidi nejdou dohromady, závidí...“ (David)

Dále pan Dobroslav ukazoval společenské změny například na vzpomínkách z dětství, které má na léto strávené v Anníně, kde měl spoustu kamarádů, bylo zde plno rekreatantů z celé republiky oproti dnešní situaci: *„No, takže vlastně dneska, když bys tam přijela na víkend, tak bys tam neměla ani s kým! Protože to je všechno dneska do sebe uzavřený a jak říkám, ty lidi se ani neznají, jo. [...] A dřív ty lidi drželi při sobě. Když tady byla zábava, kolikrát sis neměla kam sednout, jo, to šli všichni.“ (Dobroslav, 56 let)*

4.1.5.1 Shrnutí

Většina informátorů pracovala před svým nástupem do důchodu v zemědělství, a proto většina z nich zaznamenává změny, které se za jejich života v krajině udály především ve způsobech hospodaření. Palčivou je pro participanty na výzkumu i otázka mezilidských vztahů a

stárnutí venkova. Informátoři intenzivně vzpomínali na minulé časy, kdy podle nich lidé drželi více při sobě, pomáhali si a i malé vesničky byly plné dětí a společenského života. Současnost je pro ně charakteristická především zahleděním lidí do sebe, spojuje ji s úpadkem kulturního života na venkově, stárnutím a vylidňováním venkova, které dále souvisí s nedostatkem pracovních míst v okolí menších obcí.

4.2 Diskuze

Skrze již existující poznatky v oblasti studia prostoru v antropologii byla vytvořena optika, kterou bylo možné nahlédnout na místa paměti z aktérské perspektivy. Využito bylo především konceptů vnímání místa, vazby na místo a příběhů o místech, pramenících z autentických zkušeností jednotlivců. Vnímání místa odkazuje ke vztahu, založeném na konkrétních lidských zkušenostech, jehož prostřednictvím místo nabývá významu (Basso 1996:54). Podílením se na utváření tohoto místa, naplňováním jej pocity, pečováním o něj a zpětným působením místa na člověka se vztah dále prohlubuje, dochází k zakořenění člověka do místa. Díky vzpomínkám jednotlivců pak místo samo promlouvá o zmíněných vztazích a vazbách ke svým posluchačům. Především zkušenosti, vázané na každodennost a uchované ve vzpomínkách a vyprávění informátorů, které se vztahují ke konkrétním místům, se staly jádrem této práce. Místo je zde zkoumáno z hlediska toho, jak jej lidé prožívají, protože jak píše Wilder a Wilder (2008:471): „Jsme relační bytosti, naše ontologie je založena na našich vazbách k ostatním lidem a místům, která obýváme“.

Z provedeného výzkumu je zřejmé, že u všech dotazovaných obyvatel výzkumného regionu se vyvinula silná vazba na místo. Vzhledem k tomu, že věk informátorů se pohybuje od 42 do 85 let a délka jejich pobytu v dané oblasti nepoklesla ani u jednoho informátora pod deset let a většinou se jedná spíše o celá desetiletí či takřka celý dosavadní život strávený v dané obci, měli dostatek času poznat své okolí, navržit

vzpomínky na události, které zde zažili, a zdejší šumavská krajina se jim často otiskla do osobní identity. Řada informátorů byla v tomto prostředí socializována, prožila zde své dětství, mají jej spojené s všedními každodenními aktivitami, pracovními činnostmi či dalšími procesy, které se podílejí na utváření místa. Věk jedince shledává důležitým faktorem ve vztahu k místu i Vávra (2010:474), který tvrdí, že s přibývajícím věkem roste u člověka i znalost místa.

V tomto ohledu by bylo jistě zajímavé výzkum rozšířit a mezi informátory mít zastoupenou i mladší generaci. Bylo by pak možné provést určité srovnání, které v tuto chvíli realizovat nelze. Zůstává tedy otázkou, do jaké míry jsou děti a mládež ve výzkumném regionu spjaty se svým okolím, jaká místa jsou pro ně důležitá, jaká paměť a vzpomínky se k nim vážou a jak oni nahlízejí v současnosti na drobné sakrální památky a jejich funkci v krajině. I u této části populace by mohl být identifikován silný vztah k místu, protože „v určitém životním období, např. v dětství nebo ve stáří, mohou být lidé silně připoutáni k určitým místům“ (Vávra 2010:468). Pokračující výzkum by se tedy určitě mohl zaměřit na děti a mládež.

Součástí vzpomínek a procesu vzpomínání je i vysoká emocionalita, což bylo patrné například ve výpovědích informátorů, vztahujících se k dětství, zaniklým místům či místům osobním. I tato oblast by mohla být v rámci dalšího výzkumu prohlubována. Pokusit se více zaměřit na pocity a myšlenky informátorů, které se jim vybaví při vzpomínce na konkrétní místo. Pro verbalizaci takových niterních prožitků by bylo zřejmě potřeba navázat s informátory hlubší a dlouhodobější vztah. To bohužel nebylo v možnostech realizovaného výzkumu v rámci této diplomové práce. Na základě pevnějších vztahů by bylo od informátorů možné získat více osobních vzpomínek na jednotlivá místa, především na místa osobní důležitosti. Prostředkem pro prohlubování vzpomínání by mohly být rovněž dobové fotografie a další materiály,

protože jak uvádí Kučera (2009:7): „Krajina či její reprezentace nám slouží jako 'zápisník', pomůcka k tomu, abychom si vybavili, kde se co stalo.“

Výzkum se soustředil i na drobné sakrální památky a jejich subjektivní vnímání současnými populacemi. Informátoři hovořili především o stavu jednotlivých památek, o jejich vizuální přitažlivosti. I zde je příležitost pro případný navazující výzkum, který by svou pozornost mohl více zaměřit na propojení vzhledu památky a péče oni, jako odrazu vztahu člověka k místu, jeho identitě, patriotismu a procesům sebereflexe. Stav památek či vzhled celé krajiny můžeme podle Skřivancové s Kalivodou (2010:211) považovat za zrcadlový obraz společnosti.

Výzkum přinesl jasné svědectví o tom, že vzpomínky se vážou ke konkrétním místům a ta jsou jejich neoddělitelnou součástí. Právě propojení paměti a míst je dle Creswella (2004:90–91) hlavním tématem budoucích geografických výzkumů a určitě i výzkumů antropologických.

5 ZÁVĚR

Díky badatelům jako je Tuan nebo Relph se antropologie začala zabírat myšlenkou, podle níž je místo ústředním významotvorným činitelem v životě člověka (Cresswell 2004:49). I tato práce se zaměřila na vztah jedince a místa. Cílem předloženého textu bylo zjistit, jaké vazby mají informátoři na místa, kde žijí, jaká místa jsou subjektivně vnímána informátory jako místa paměti, jaká paměť a vzpomínky se k nim vztahují a jakou roli v těchto otázkách zastávají drobné sakrální památky.

Ústředním tématem realizovaného výzkumu se stala v duchu humanistické geografie, která klade v otázkách studia prostoru důraz na jednotlivce, místa paměti z aktérského hlediska. Informátoři se svébytným způsobem vyjadřovali o místech, která je obklopují, která navštěvují, která jsou neodmyslitelnou součástí jejich životů a osobností. V uvedených úryvcích z výpovědí participantů na výzkumu jsou zachyceny jejich osobní příběhy, vzpomínky, zážitky a zkušenosti, tak, jak o nich sami vyprávěli.

Zúčastněným pozorováním a vedením polostrukturovaných rozhovorů se podařilo zjistit, že u informátorů se během jejich života rozvinula silná vazba k místům, která obývají. Řada míst ve výzkumném regionu se pro ně stala důležitými na základě každodenní zkušenosti, kterou s nimi mají, a kterou vyjadřovali prostřednictvím svých subjektivních vzpomínek. Vzpomínek založených na autentických prožitích se v jednom a tom samém místě může kumulovat celá řada, což bylo ve výpovědích rovněž patrné. Paměť jednotlivých míst je tím velmi pestrá a výzkumník, stejně jako návštěvník místa, má stále co objevovat. Znalost těchto příběhů pak přináší úplně jiný pohled na okolní krajinu.

Jednotlivá místa paměti se ukázala jako bohatě žitá a naplněná pocity. Hluboká emocionalita, kterou je opředen vztah mezi člověkem a místem, byla cítit z nejednoho vyprávění. Každé místo má svou jedinečnou podobu, půvab a historii, může v nás vyvolat rozličné pocity a

nálady. Ve vnímání krajiny kolem nás se odráží i to, jak jsme s daným místem ztotožnění, jak se k němu cítíme připoutáni, v dobrém slova smyslu. I přes materiální změnu podoby nějaké lokality může vztah k ní zůstat velmi silný, může být udržen pamětí, která se k ní váže, ale může zde rovněž začít vyrůstat paměť nová. Obdobné příklady proměny paměti míst se nacházejí i ve výzkumném regionu.

Místa paměti v rámci této diplomové práce zahrnují jak domovy samotných informátorů, místa dětských her, zaniklá místa, tak i drobné sakrální památky. Tyto kapličky, Boží muka či křížky jsou vnímány jako možní nositelé paměti předešlých generací a současně jsou považovány za nedílnou součást krajiny domova. Drobné sakrální památky stojí v krajině jako svědkové, okolo kterých plynul čas, a které přihlížely událostem, jež se v jejich stínu odehrály. Zamyšlení se nad těmito objekty s pokorou a láskou, vyslechnutí paměti, o níž tyto památky promlouvají ke svým posluchačům, je jednou z možností, jak vyjádřit úctu našim předkům. Od tohoto druhu přemýšlení o náboženské stavbě v krajině je pak úzká cesta k péči o ní, o čemž svědčí i příběhy vyprávěné informátory.

Výzkum rovněž prokázal možnost reflektování společenských změn v krajině. Z hlediska etnosociálních procesů poznamenaly západočeské pohraničí především tři významné historické milníky, druhá světová válka, poválečné vysídlení německého obyvatelstva a vznik železné opony. Nastalé změny se viditelně odrazily ve zdejší krajině, obcích, místech, stejně jako zanechaly nerasmazatelné stopy v pamětech a charakterech obyvatel. Především rovina mezilidských vztahů má velkou vypovídací hodnotu o těchto zásazích konaných vnější mocí. Důsledky těchto vlivů, které se promítají do krajiny, je i přerušování kontinuity vědění o místech, která nás obklopují a zpřetrhání vazeb na domov.

Dalším významným historickým předělem je rok 1989. Komplexní změny, kterými prochází společnost od této doby a znovuoobnovení přeshraničních vztahů, které byly pro tento region vždy důležité, dopomohly vzbudit nový zájem o krajinu. Lidé se po letech lhostejnosti opět začínají zajímat o prostředí kolem sebe, vydávají se do krajiny za poznáním či odpočinkem a pomáhají ji i obnovovat, oživovat zapomenuté příběhy. Nicméně venkov se v současnosti potýká se specifickými problémy, jako je stárnutí obyvatel, úpadek spolkového a kulturního života nebo nedostatek pracovních míst.

Jak již bylo řečeno, ohniskem zájmu této diplomové práce byl vztah člověka a místa. Místa a krajina v sobě nesou významy, které jsme do nich sami vložili a to na základě vlastních zkušeností, prožitků či příběhů. Poznáním míst v našem okolí se tedy přibližujeme i poznání nás samých. Místa si zaslouží naši plnou pozornost, zaslouží si abychom je oživovali myšlenkami, pocity a zkušenostmi a aby se staly součástí naší paměti.

Závěrem je možno říci, že krajina, stejně jako místo, má kromě fyzické složky i složku sociální a je neoddiskutovatelně propojena s lidmi, jejich životy a příběhy. Člověk pomáhá spoluutvářet místa, ta se poté zpětně odrážejí v jeho identitě a jedinec se cítí být součástí místa.

Tato práce přinesla jak teoretické, tak empirické poznatky z oblasti studia míst a paměti. V otázce míst jako nositelů paměti se informátoři rozpovídali jednak o místech, která jsou významná pro společenský život obce, o místech důležitých z historického hlediska, ale i o místech, kde se oni sami cítí dobře, na která často a rádi vzpomínají, která jsou spojena s jejich denními aktivitami a která jsou pro ně významná z ryze individuálních hledisek. Informátoři jmenovali křížky, Boží muka a kapličky, které se vyskytují v přilehlém okolí, často zmiňovali jejich stav a rovněž hovořili o svých osobních vzpomínkách, které se k těmto objektům

vztahují. Tyto a další vzpomínky se snažila práce dále interpretovat pro potencionální čtenáře. Snad srozumitelným a zajímavým způsobem.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Aleje jako součást naší krajiny. Režie: Ljuba Václavová. TV, ČT2. 7. 9. 2007, 17:35. <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10140177481-aleje-jako-soucast-nasi-krajiny/> (accessed January 18, 2016).

Basso, Keith H. 1996. Wisdom Sits in Places: Notes on a Western Apache Landscape. In: *Sense of Place*. Feld, Steven and Keith H. Basso, eds. Pp. 53–90. Santa Fe: School of American Research Press.

Beery, Thomas, K. Ingemar Jönsson, and Johan Elmberg. 2015. From Environmental Connectedness to Sustainable Futures: Topophilia and Human Affiliation with Nature. *Sustainability* 7:8837–8854.

Belisová, Natálie. 2013. Typy památek v krajině. In: *Kamenné kříže Čech, Moravy a Slezska*. Bělohradský, René, Natálie Belisová and Petr Bořil, eds. Pp. 4–9. Liberec: Knihy 555.

Bernard, H. Russel. 2006. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Lanham: Altamira Press.

Bernard, H. Russell, a Gery Wayne Ryan. 2010. *Analyzing Qualitative Data: Systematic Approaches*. Los Angeles: SAGE Publications.

Brůna, Vladimír, and Kateřina Křováková. 2005. Staré mapy jako cenný zdroj informací o stavu a vývoji krajiny: Mostecko na starých mapách. *Zahrada–Park–Krajina* 4:25–29.

Bukačová, Irena, Tomáš Hájek, Mojmír Horyna, and Vratislav Nejedlý. 2004. *Památky Plzeňského kaje: koncepce podpory státní památkové péče v Plzeňském kraji*. Plzeň: Plzeňský kraj – Odbor kultury, památkové péče a cestovního ruchu.

Bukačová, Irena, and Jiří Fák. 2006. *Paměť krajiny: soupis drobných památek Manětínsko-nečtinského regionu*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska.

Burzová, Petra L., Ilona Dvořáková, Ondřej Hejnal, Michal Růžička, and Laco Toušek. 2013. Dělnická kolonie Karlov: místo, paměť a identita. *Český lid* 100(3):259–279.

Butz, David, and John Eyles. 1997. Reconceptualizing Sense of Place: Social Relations, Ideology and Ecology. *Human Geography* 79(1):1–25.

Cílek, Václav. 2005. *Krajiny vnitřní a vnější. Texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*. Praha: Dokořán.

Cílek, Václav. 2009. *Krajina z druhé strany: poznámky ke Knize závoju a čar*. Praha: Malovaný kraj.

Cresswell, Tim. 2004. *Place: A Short Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.

Cronon, William. 1992. A Place for Stories: Nature, History, and Narrative. *Journal of American History* 78(4):1347–1376. http://www.williamcronon.net/writing/cronon_place_for_stories_1991.pdf (accessed January 27, 2016).

Český statistický úřad. 2013. Statistický lexikon obcí - Základní údaje za obce, části obcí a základní sídelní jednotky podle krajů a okresů <https://www.czso.cz/documents/10180/25385875/19556365+4116130522.pdf/dc054bbf-91ee-4718-8c8d-a6381142da6b?version=1.0> (accessed January 24, 2016).

Fatková, Gabriela, Lukáš Funk, Karolína Pauknerová, Michal Rak, Klára Strohsová, Radek Světlík, Jiří Woitsch, and Tereza Zíková. 2014. *Tachovsko: krajina v paměti/paměť v krajině: katalog k výstavě*. Plzeň: Západočeská univerzita.

Feld, Steven. 2014. Keith H. Basso (1940–2013). *American Anthropologist* 116(2):1–3.

Gavora, Peter. 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido.

Gibas, Petr, and Karolína Pauknerová. 2009. Mezi pravěkem a industriálem: Několik poznámek k antropologii krajiny. *Český lid* 96(2):131–146.

Gojda, Martin. 2000. *Archeologie krajiny: vývoj archetypů kulturní krajiny*. Praha: Academia.

Halbwachs, Maurice, and Gérard Namer, Marie Jaisson, eds. 2009. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Hirsch, Eric. 1995. Introduction. Landscape: Between Place and Space. In: *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Space and Place*. Hirsch, Eric and Michael O'Hanlon, eds. Pp. 1–30. Oxford: Oxford University Press.

Hrnčiarová, Tatiana, Peter Mackovčín, Ivan Zvara et al., eds. 2009. *Atlas krajiny České republiky*. Praha: Ministerstvo životního prostředí České Republiky. http://www.mzp.cz/cz/atlas_krajiny_cr (accessed January 15, 2016).

Chodura, Radko. 1999. *Malý slovník pojmů sakrální architektury*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity.

- Jackson, J. B. 1995. A Sense of Place, a Sense of Time. *Design Quarterly* 164:24–27.
- Jandourek, Jan. 2003. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál.
- Jílek, Tomáš. 2003. Šumava v podmínkách Studené války. In: *Šumava: příroda, historie, život*. Anděra, Miloš and Petr Zavřel et al., eds. Pp:397–402. Praha: Baset
- Klvač, Pavel, and Libor Musil. 2003. O paměti křížků, Božích muk a kapliček. *Veronica* 17(5):18–20.
- Kočárek ml., Eduard. 2003. Obecná geografie Šumavy. In: *Šumava: příroda, historie, život*. Anděra, Miloš and Petr Zavřel et al., eds. Pp:13–28. Praha: Baset.
- Konečný, Jiří. 2013. Drobné sakrální stavby na území mikroregionu Slavkovský les. Bakalářská práce (Bc.). Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická. Vedoucí práce Jiří Woitsch.
- Křišťuf, Petr, Tereza Zíková, Lucie Čulíková, Gabriela Fatková, Petr Gibas, Ondřej Malina, Karolína Pauknerová, Ondřej Švejar, and Tomáš Urban. 2015. *Výzkum krajiny: vybrané antropologické a archeologické metody*. Plzeň: Katedra antropologie.
- Kuča, Karel. 2001. *České, moravské a slezské zvonice*. Praha: Libri.
- Kučera, Zdeněk. 2009. Jak vnímáme krajinu a její paměť. *Geografické rozhledy* 18(4):6–7.
- Lipský, Zdeněk. 2000. *Sledování změn v kulturní krajině: učební text pro cvičení z předmětu Krajinná ekologie*. Praha: Karolinum.
- Low, Setha M., and Denise Lawrence-Zúniga, eds. 2003. *The anthropology of space and place: locating culture*. Malden: Blackwell Publishing.
- Lozoviuk, Petr. 2005. *Evropská etnologie ve střeoevropské perspektivě*. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- Mácha, Přemysl. 2010. Krajiny antropologie a antropologie krajiny. *Český lid* 97(3):225–246.
- Nikrmajer, Leoš. 2003. Šumava od poloviny 18. století do roku 1938. In: *Šumava: příroda, historie, život*. Anděra, Miloš and Petr Zavřel et al., eds. Pp:379–386. Praha: Baset.
- Nora, Pierre. 2012. Mezi pamětí a historií: problematika míst. *Cahiers du CEFRES* 13:8–18.

http://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf
(accessed January 19, 2016).

Nusek, Jindřich. 2003. „Kapličky“ pod Blaníkem. Tradice a nová perspektiva. *Veronica* 17(5):15–16.

Obec Vatětice. 2016. *Turistické cíle*. <http://www.vatetice.cz/turisticke-cile/>
(accessed January 24, 2016).

Petráš, Jiří. 2003. Šumava od roku 1938 do roku 1945. In: *Šumava: příroda, historie, život*. Anděra, Miloš and Petr Zavřel et al., eds. Pp:387–396. Praha: Baset.

Plánka, Ladislav, and Vít Voženílek. 2009. Staré mapy Čech, Moravy a Slezska. In: *Atlas krajiny České republiky*. Hrnčiarová, Tatiana, Peter Mackovčin, Ivan Zvara et al., eds. Pp. 32. Praha: Ministerstvo životního prostředí České Republiky. http://www.mzp.cz/cz/atlas_krajiny_cr
(accessed January 18, 2016).

Relph, Edward. 1976. *Place and Placelessness*. London: Pion.

Řezníčková, Zdeňka. 2003. Osídlení Šumavy. In: *Šumava: příroda, historie, život*. Anděra, Miloš and Petr Zavřel et al., eds. Pp:355–358. Praha: Baset.

Řezníčková, Zdeňka, and Přemysl Řezníček. 2003. Místopis. In: *Šumava: příroda, historie, život*. Anděra, Miloš and Petr Zavřel et al., eds. Pp:45–102. Praha: Baset.

Sádlo, Jiří. 1998. Krajina jako interpretovaný text. Věčná hra na přetlačovanou. *Vesmír* 77(2):96–98.
<http://casopis.vesmir.cz/clanek/krajina-jako-interpretovany-text> (accessed January 19, 2016).

Sádlo, Jiří. 2005. *Krajina a revoluce: významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny Českých zemí*. Praha: Malá Skála.

Sádlo, Jiří. 2009. Duše krajiny. *Geografické rozhledy* 4:2–3.

Schama, Simon. 2007. *Krajina a paměť*. Praha: Argo/Dokořán.

Sinclair, Dean. 1995. Tuan's Topophilia: The Making of a Citation Classic. *The Geographical Bulletin* 37(2):68–77.

Sklenička, Petr. 2011. *Pronajatá krajina*. Praha: Centrum po krajinu.

Skřivancová, Zuzana, and Ondřej Kalivoda. 2010. Perception and Assessment of Landscape Aesthetic Values in the Czech Republic – A Literature Review. *Journal of Landscape Studies* 3:211–220.

Tuan, Yi-Fu. 1976. Humanistic Geography. *Annals of the Association of American Geographers* 66(2):266–276.

Tuan, Yi-Fu. 1991. Language and the Making of Place: A Narrative-Descriptive Approach. *Annals of the Association of American Geographers* 81(4):684–696.

Tuan, Yi-Fu. 2001. *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Vágai, Tomáš. 2011. Prostorová konstrukce (krajinné) a sociální reality. In: *Prostorovost: Místa, území, krajiny, regiony, globiony*. Hana Svobodová, ed. Pp. 81–85. Brno: GaREP.

Vávra, Jaroslav. 2010. Jedinec a místo, jedinec v místě, jedinec prostřednictvím místa. *Geografie* 115(4):461–478.

Vávra, Jaroslav. 2011. Místo v humanistickém přístupu. In: *Prostorovost: Místa, území, krajiny, regiony, globiony*. Hana Svobodová, ed. Pp. 73–80. Brno: GaREP.

Wilder, Joseph, and Elizabeth Honor Wilder. 2008. Memory, Place, Being. *Journal of the Southwest* 50(4):471–476. <http://www.jstor.org/stable/40170422> (accessed January 27, 2016).

Vencálek, Jaroslav. 2009. Genius loci. *Geografické rozhledy* 4:4–5.

Zajoncová, Dana. 2009. Krajinný ráz a ochrana domoviny. In: *Člověk, krajina, krajinný ráz*. Pavel Klvač, ed. Pp. 29–34. Brno: Masarykova univerzita.

Zíková, Tereza, and Gabriela Fatková. 2014. Lokální identita a paměť krajiny: významné krajinné komponenty v perspektivě aktérů. *Národopisná revue* 3:116–129.

7 RESUMÉ

Focus of this thesis is the relationship between man and place. Space, place, landscape, as well as the memory of man and his experiences are inherently linked to culture. The aim of this work is to reveal the actors perspective, what links the informants have to the places where they live, what places are subjectively perceived as a place of memory, what memory and memories relate to them and what role in these matters occupy small sacral monuments. The work is divided into three parts - theoretical, methodological and analytical interpretation.

The introductory part presents the theoretical definition of the categories of place, memory and small sacral monuments. There are introduced the basic definitions and concepts of which work and field research are based on. The work draws primarily from theories used in humanistic geography and anthropology of landscape. In this part of the work is also described environment of research region to the reader.

Research methods are described in the methodological part of the work. In each chapter is introduced process of research and outline of semistructured interview, which was chosen as the main method for obtaining data in the field. Part of the research was also field observation and acquisition of visual documentation in the form of photographic material. Further in this part of work is characterized the research sample.

The analytical interpretation part of the work the reader is acquainted with the research results and their discussion. Using excerpts testimony of informants, the work seeks to identify and introduce how informants perceive the surrounding landscape, which places the actors themselves perform the function of a store of memories and what kind of memory is involved in these cases. Informants expressed themselves distinctively about places that surround them, which they visit, which are an essential part of their lives and personalities. This work provides both theoretical and empirical knowledge in the field of study of places and memory.

8 PŘÍLOHY

8.1 Seznam tabulek

Tabulka 1 – Informace o informátorech46 - 47
---------------------------------------	--------------

8.2 Osnova polostrukturovaného rozhovoru

ÚVOD

Cílem je představit sebe a výzkum, získat od informátora informovaný souhlas s pořízením nahrávky rozhovoru a zaručit mu anonymitu.

1) INFORMÁTOR

Cílem je rozmluvení informátora a získání základních informací o něm a jeho životě. Získat povědomí o délce jeho pobytu v dané lokalitě, o jeho vztahu k okolní krajině a ztotožnění se s místem, kde žije (tzv. zakořenění do místa).

Můžete mi říci něco o sobě?

- věk
- místo narození
- dětství, škola... (dětské aktivity v okolní krajině)
- jak dlouho žije v lokalitě (pokud ne od narození, pak důvody, proč a kdy se přistěhoval; pokud žil jinde – jak vnímal život tam a tady; v jakém věku stěhování atd.)
- zaměstnání (příp. zaměstnání před penzí), doprava... (výkon povolání v okolní krajině – les, pole)

(cílem je zjistit jaký má informátor vztah ke zdejšímu místu, zda-li se zde cítí být „doma“ - ztotožnění s místem/zakořenění)

+ V průběhu rozhovoru vhodně zjistit **náboženské vyznání/bez vyznání** informátora.

2) KRAJINA

Cílem je zjistit postoje informátora ke zdejší krajině, jak okolní krajinu vnímá a jak ji kategorizuje. Skrze zjišťování míst v krajině, která jsou z nějakého důvodu pro informátora důležitá, jej navést na výzkumné téma. Zaznamenat vzpomínky, které se k místům vážou a získat subjektivní pohledy na okolní krajinu, její charakterizování informátorem.

Mohl byste mi říci něco o zdejší krajině, o okolí Vašeho domova? Jak byste tuto krajinu charakterizoval? Jak byste popsal zdejší krajinu? Co je podle Vás pro zdejší krajinu typické?

(typické charakteristiky dané oblasti, jak krajina na člověka působí)

Co se Vám vybaví, když se řekne ... (název obce, kde informátor žije)?

Jaká jsou podle Vás zajímavá místa v okolí? Proč?

Kde se v okolní krajině cítíte dobře? Proč?

(osobní místa v krajině)

Jaká místa jsou důležitá v rámci života ve zdejší obci? Proč?

Jaká místa v okolí jsou důležitá pro Vás? Proč?

Máte tato místa spojena s nějakými Vašimi aktivitami?

(běžné denní aktivity, pracovní aktivity, aktivity v dětství...)

Vážou se k nim nějaké Vaše vzpomínky?

Jaká místa se Vám vybaví při vzpomínce na dětství, mládí, pracovní činnost...?

Na jaká místa nejraději/nejintenzivněji vzpomínáte?

Napadne Vás nějaké místo v okolí, které odkazuje k populacím, které zde žili před námi?

Jak je zahrnuta okolní krajina do Vašeho každodenního života?

(pracovní aktivity, procházky...)

3) SMYSLOVÉ VNÍMÁNÍ KRAJINY

Cílem je zjistit jaké pocity či emoce má informátor spojené se zdejší krajinou a jak vnímá odraz historických událostí 20. století v okolní krajině.

Mohl byste popsat okolní krajinu, jak si ji vybavujete z minulosti/dřívějška/dětství? Co se Vám vybaví?

Proměnilo se od té doby něco?

- vliv historických událostí 20. stol. na ráz krajiny

(2. sv. v., odsun sudetských Němců, dosídlování, kolektivizace, komunismus, rok 1989...)

4) DROBNÉ SAKRÁLNÍ PAMÁTKY

Cílem je zjistit jak informátoři vnímají drobné sakrální památky, jaké o nich panují sdílené znalosti, jaké o nich mají informátoři povědomí a jaké příběhy nebo osobní vzpomínky se k nim vztahují. Jaké jsou zkušenosti informátorů s těmito památkami.

Určitě se v okolí vyskytují místa, která jsou spojena se sakrální, náboženskou či duchovní sférou.... Můžou to být kapličky, boží muka, kříže, sochy světců, křížové cesty... Nebo jsou to jen místa, kde se něco stalo a teď jsou pro místní něčím posvátná.... Napadají Vás taková místa? Jaká to jsou?

Všimáte si těchto památek v krajině? Čeho konkrétně si všimáte?

Máte s nimi spojenou nějakou vlastní vzpomínku?

Znáte nějaké příběhy, které se k těmto místům vztahují?

Jsou tato místa pro Vás nějak důležitá? Jakou pro Vás mají funkci?

(funkce/význam v krajině - záchytné body v krajině, součást krajiny, estetický význam...)

Co byste ještě o těchto místech řekli...?

- Víte kdo se o ně stará nebo je navštěvuje?

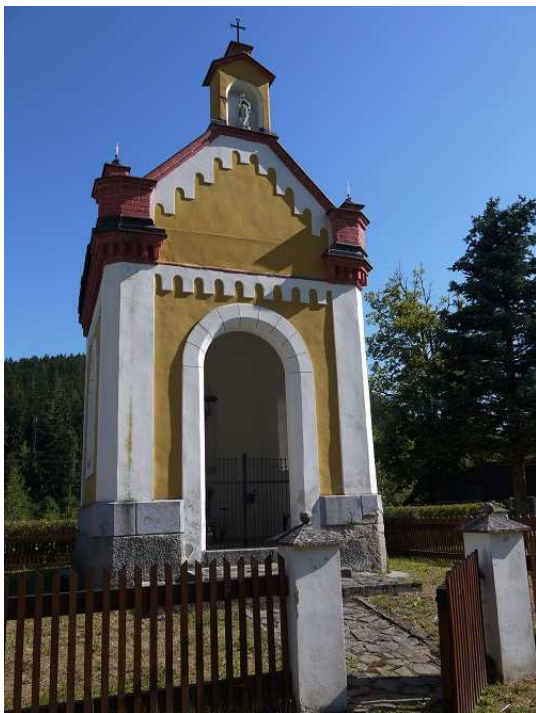
DOPLŇUJÍCÍ OTÁZKA: Všimáte si stavu těchto památek? Víte kdo se o ně stará nebo je navštěvuje?

(zchátralé, opravené...)

Jsou v okolí ještě nějaké další náboženské stavby?

(větší stavby jako kostely, kaple atd.)

8.3 Obrazová příloha: fotografická příloha



Obrázek 1 – Kaple v Anníně (foto: autorka)



Obrázek 2 – Hrobka sklářů v Anníně (foto: autorka)



Obrázek 3 – Kostel sv. Mořice (foto: autorka)



Obrázek 4 – Hrob švédských bojovníků z třicetileté války - „Švédské hroby“ (foto: autorka)



Obrázek 5 – Sklárna v Anníně (foto: autorka)



Obrázek 6 – Kaple v Bohdašicích (foto: autorka)



Obrázek 7 – Kulatá Boží muka (foto: autorka)



Obrázek 8 – Bunkr „řopík“ - zbytky československého lehkého opevnění (foto: autorka)



Obrázek 9 – Výstavba kaple ve Vatěticích (foto: autorka)



Obrázek 10 – Kemp v Anníně (foto: autorka)



Obrázek 11 – Pohled na Dlouhou Ves a okolní krajinu (foto: autorka)



Obrázek 12 – Pohled na Bohdašice a okolní krajinu (foto: autorka)



Obrázek 13 – Krajina v okolí Vatětice (foto: autorka)



Obrázek 14 – Pohled do krajiny od Platoře (foto: autorka)



Obrázek 15 – Krajina v okolí Palvínova (foto: autorka)



Obrázek 16 – Krajina v okolí Dlouhé Vsi (foto: autorka)



Obrázek 17 – Křížek opravený panem Přemkem autorka)



Obrázek 18 – Kaplička na kraji Bohdašic (obě foto: autorka)



Obrázek 19 – Pohled na hrad Kašperk a okolní krajinu z Pustého hrádku (foto: autorka)